

KEVSER SURESİ

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir

alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.

Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

Dr. Rıza Ramazanî

Ahlâk ve İlişkilerimiz

- Rabbimizle, Kendimizle, Dış Dünyamızla -

Çeviri: Cafer Bayar

KEVSER

Kevser Yayınları: 152

Kitabın Orijinal Adı: Râbıta ve Ahlâk

Tercüme: Cafer Bayar

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Kapak: Hasan Başbuğ

Baskı: Can Matbaacılık

Basım Tarihi: Mayıs 2009

ISBN: 978-9944-709-36-1

**Not: Çeviride eserin 1387 (h.ş) yılında Sahife-i
Ma'rifet Yayınları tarafından yayınlanan
1. baskısı esas alınmıştır.**

İsteme Adresi:

Kevser Basın Yayın Ltd. Şti.

Sofular Mah. Simitçi Şakir Sok. No: 14 / 1

Fatih – İSTANBUL

Tel: 0212 – 534 35 28 Faks: 0212 – 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

İÇİNDEKİLER

Takdim	9
--------------	---

1. Bölüm

İLİŞKİ KONUSUNUN ANA HATLARI / 11

İlişkinin Gerekliliği	13
İrtibat Alanları	16
İlişkinin Ebedi Eser Oluşu	18
İlişkilere Değer Verme Ölçüsü	20
Akıl ve Din, Yüce İlişkinin Dayanağıdır	24

2. Bölüm

İNSANIN KENDİSİYLE İLİŞKİSİ /27

Öz İle İlişkinin Önemi	29
Ruh ve Beden İlişkisi	30
Özü Tanımanın Önemi.....	33
Öze Yabancı Olmak	36
Allah'a Yabancı Olmak	37
Öz Hakkındaki Sarısal Tablo	39

İnsanın Kendisiyle İlişkisi.....	40
Öz İle İlişkinin İki Tarafı	42
İnsanın En Önemli Boyutları.....	44

3. Bölüm

DIŞ DÜNYA İLE İLİŞKİ / 47

Dış Dünya İle İlişkinin Önemi	49
İnsanların Birbirleriyle İlişkisi.....	50
İlişkilerin Farklı Düzeyleri.....	56
1- Fikrî ve Ruhî ilişki:	57
2- Ahlâkî ilişki:.....	58
3- Amelî ve Eylemsel ilişki:	59
4- İlmî ilişki:.....	60
İlişkiler Alanında Büyük Sorumluluk.....	62
İnsanın Bazı İlişkileri	66
1- Velayet ilişkisi:	67
2- Diğer Müminlerle ilişki:.....	71
3- Aile Arası ilişki:.....	72
4- Düşmanlarla ilişki:.....	73
5- Çevreyle ilişki:	76
Asil İlişkiler ve Düzeysiz İlişkiler	81
Varlıkla İlişkide Gütülen Gayeler	82
1- Pozitif Gayeler	83
2- Negatif Gayeler	87

4. Bölüm

ALLAH İLE İLİŞKİ / 91

Allah İle İlişkinin Gerekliliği	93
İnsanın Yüce Allah İle İlişkinin Türü.....	94
Allah İle İlişkinin En Önemli Eseri	96
Allah İnancı	97
Allah İle İlişkinin Gerekçeleri.....	98
1- <i>Korku ve Tamah</i>	98
2- <i>Sevgi ve Aşk</i>	99
Dua.....	105

5. Bölüm

ALLAH İLE İLİŞKİNİN ENGELLERİ / 109

Dahilî ve Haricî Engeller.....	111
Kendini Beğenme ve Üstün Görme.....	111
Üstünlük Taslamakla Allah'ı Üstün Görmenin Karşılığı.....	113
İlâhî Fıtrattan Uzaklaşma.....	117
Dünya Sevgisi.....	118
Övülen Dünya ve Yerilen Dünya.....	122
Günaha Eğilim.....	123
Günahın Ana Etkeni	125
Küçük Günah ve Büyük Günah.....	125
Günah ve İhtiyar	126
Günahın Yıkıcı Sonuçları	127

Vahyi Kabulün Gerekliliği	128
Münacat Zevkinden Mahrumiyet	128
Günahtan Kaçış	130
Ahlâkî Rezillikler	131
Kötü Huyların Tedavisi	132

6. Bölüm

İLİŞKİLERİ GÖZDEN GEÇİRME / 137

Giriş	139
İlişkilerin Tamiri	139
Tövbenin Hakikati	140
Allah'ın Tövbesi ve Kulun Tövbesi	143
Tövbe İçin Günahı Tanımanın Gerekliliği	145
Yüce Allah Tövbe Edeni Sever	146
Akıl ve Nakil Açısından Tövbenin Farz Oluşu	147
Tövbede Aceleci Olma Gerekliliğinin Nedeni	148
Tövbenin Şartları	152
1- Tövbenin Doğruluk Şartı	153
2- Tövbenin Kabullük Şartı	154
3- Tövbenin Kemal Şartı	155
Tevessül	156
Farzlar ve Haramlar	158

TAKDİM

Kuşkusuz, insan toplumsal bir varlık olarak yaratılmıştır ve onun için ilişkisiz bir yaşam düşünülemez. Hedefine ve amacına da ilişki kurmadan varamaz. Dolayısıyla insan için hayatî önem taşıyan konulardan biri, yaşamını kuşatan ilişkileri sağlam bir temel üzerine oturtmak ve onları yaratılışına uygun ve fıtratına hizmet verecek şekilde düzenlemektir.

İlişkileri düzenleme noktasında insan fıtratını ve onun gerçek ihtiyaçlarını, ancak insanı yaratan ve tüm özelliklerini bilen varlığın öğretilerine dayalı sistem göz önünde bulundurabilir. Yani insanoğlunun bu özelliği, sadece dinî ahlâk ve öğretilerde gözetilebilir.

Dinî ahlâk ve öğretilere bakıldığında, bunun dayanaktan yoksun bir söz olmadığı anlaşılabacaktır. Maddî ekoller, insanın ilişki sınırlarını ve alanlarını belirlemede bile yetersiz kalmışken, söz konusu ilişkilere nasıl bir düzenleme getirebilir ve bu hususta önerilerde bulunabilir?

İlişki alanları içerisinde insanın tüm ilişkilerine yön verecek nitelikte olan ve maddî ekollerin asla dikkate almadığı en önemli husus, insanın kendi iç dünyasıyla olan ilişkisidir. İnsan genel anlamıyla çevresiyle yani doğa ve diğer insanlarla, hatta Rabbiyle ilişkisinden önce kendisiyle gerçeklere dayalı ilişki kurar ve kendisini iyi tanırса, bu onun diğer ilişkilerine de yön verecek ve gerçek mutluluğu yönünde hareket etmesini sağlayacaktır.

İmam Ali'nin (a.s) *"Kendini bilen kimse şüphesiz Rabbini bilir."* buyruğu, özü tanımanın önemini ortaya koymaktadır. İnsan kendisiyle ilişki ve bağ kurabildiği takdirde Rabbiyle de bağ kurabilir. Rabbini unutan kimse, kuşkusuz kendisini de unutmuş olacaktır.

Ayrıca kendisiyle iyi bir ilişki oluşturmamayan ve özünü tanımayan varlık, etrafındaki varlıkları nasıl tanıyabilir ve onlarla nasıl sağlıklı bir ilişki kurabilir ki?! Kendisiyle barışık olmayan, başkalarıyla da barışık olamaz!

Nefsini bilme sonucu Rabbini bilen bir insan, etrafındaki şeylere de Rabbinin eseri olarak bakar ve değer verir. Sevgi esaslı bakış açısıyla onlarla kendi arasında iyi bir ilişki oluşturur.

Nefsini tanıyan insan, hem kendine, hem kendi dışındaki varlıklara, hem de Rabbine karşı yükümlü olduğunu bilecek ve bu yönde hareket edecektir.

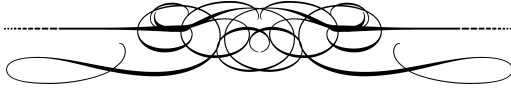
Kıscası diyalog ve ilişkiler bağlamında insanın gerçek konumu korunmalı, ilişkiler gerçekler üzerine kurulmalıdır. Aksi takdirde insan, yaratılışından amaçlanan maksada varamayacaktır.

Elinizdeki eserde insan ilişkileri bu bakış açısıyla irdelenmiş, insan ilişkilerini konu edinen eserlerde eşine rastlanmayan bir biçimde önce ilişki alanları ve öncelik sırası ve taşıdığı değer belirlenmiş, daha sonra her alandaki engeller ve çözüm yolları ortaya konmuştur.

Ahlâk çerçevesinde konuya ışık tutan böylesi değerli bir eseri okuyucularımızın istifadesine sunmanın sevincini yaşarken, değerli müellife ve mütercime şükranlarımızı sunar, Yüce Rabbizden hepimize kendimizi tanıma başarısını vermesini dileriz.

Kevser

1. Bölüm

İLİŞKİ KONUSUNUN ANA HATLARI

İlişkinin Gerekliliği

İnsan gerçeğine dikkatle ve derinlemesine bakıldığında, insanların hayatının varlık ile ve varlığın yaratıcısı ile bir tür ilişkisi olduğu gerçeği anlaşılacaktır. Başka bir deyimle, insanlar kendi gerçek ve ruhlarında, kendileriyle ve başkalarıyla ilişki ve ünsiyete gereksinim duyduklarını hissederler.

Bu ilişki, gerek içe ve gerekse dışa dönük olsun, ister insanın kendisiyle ve isterse başkalarıyla alakalı olsun, her durumda insan için kader belirleyici bir nitelikte olup insan yaşamının önemli bir bölümünü yorumlar.

Hiçbir insan yoktur ki hiçbir şeyle, hiçbir şekilde ilişkisi olmasın. İşte bu göz önünde bulundurulduğunda, bu gerçek daha belirginleşecek ve daha hissedilir bir şekilde ortaya çıkacaktır. Çünkü insan, dünyaya geldiği günden itibaren, kendisi bunu bilmesede varlık düzeninde bir tür ilişkiyle karşılaşır ve bu ilişki, hayatının son anına kadar ve hatta ondan sonra bile insanla birlikteliğini korur. İnsanın bunu benimsemekten ve kabullenmekten başka bir çaresi yoktur.

Buna göre insan, kendine yakışır bir şekilde ve insanların yaşamıyla bağlantılı olarak ilişkiler alanına adım atmak zorundadır. Bu ilişkinin insanlarla veya varlıklarla ilintili olması, mevcut durumu değiştirmez. Bu, ruhun bedenle ve beden çevreyle... olan ilişkisi şeklinde örneklendirilebilir.

İnsan yaşamında ilişkinin kaçınılmazlığı öyle bir şekildedir ki bazı düşünürlere, ilişkisiz bir insanın varlığının düşünülemez olduğunu şöyle belirtmişlerdir:

"Esasen insan varlığı sosyal (bağlantısal) bir özelliğe sahiptir ve başkaları olmaksızın 'ben' var olamam."

Sözü edilen zaruret ve kaçınılmazlıkla kastedilen, insanın sürekli olarak çevresiyle veya kendi iç dünyasıyla irtibatla olduğudur. Çok açıktır ki, bu zaruretin olmaması durumunda insanların var olduklarını yadsımak, ancak bir tür tevehhüm ve kuruntudur.

Asıl anlatmak istediğimiz şudur: Yüce Allah, yarattığı bu varlığın vücut yapısına ünsiyet ve ilişkiyi işlemiştir.

Bu açıdan bakıldığında insan, ilişkiye eğilimli bir varlık olarak yorumlanabilir. Çünkü insan, gerek iç dünyasından ve gerekse dış dünyasından kaynaklanan delil ve etken uyarınca irtibat izini sürmektedir ve insan, varlık bilimi bakımından, zahirî yaşamını iyileştirmek ve geliştirmek için sürekli olarak etrafıyla ilişki hâlinindedir. Hemen belirtmek gerekir ki insan, makul hayata ve insanî yaşama ulaşabilmek için güzel ilişkilerle kendini olgunlaştırmalı ve yüceltmelidir.

Takip etmekte olduğumuz şey, konunun ontolojik yönü değildir. Bunu hatırlatmakta yarar var. Yalnız ve ilişkisiz insan tasavvuru, salt zihnî bir imgedir ve somut örneği yoktur. Çünkü dünyaya geldiği günden ölüm anına kadar insanların yaşamı göz önünde bulundurulduğunda, insanların her anının bir tür ilişkiyle karşı karşıya olduğu gözlemlenmektedir. İnsanın dünyaya gelişi, anne rahmi ile sıkı bir ilişki hâlinindedir; insanın bu dünyadaki varlığı, buradan ahiret yurduna göçüşü, gerçekleştirmekte olan her şey bir tür ilişki sonucunda ortaya çıkmakta ve var olmaktadır. İşte bu yüzden insanın varlıksal yapısı, diğer insanlarla ilişkisini zarurî ve kaçınılmaz kılmaktadır.

İnsanlar, temel eğitim ve antropoloji dayanağı sayesinde gerçekleştirebilecek mutluluğu ve yetkinliği yönünde bir ilişkiler bütünü oluşturmaya ihtiyaç duyar. İşte bu yüzden de, "mutlu olmak ve gerçek tevfik bulmak için ilişki kurmak ve

bunu yönlendirmek hayatî önem taşımaktadır." Genel hatlarıyla konuya bakıldığında insanın kendisiyle ilişki kurmaya muhtaç olduğu görülecektir ve insan, öz gerçeğini ve yaratılışsal yeteneklerini tanımak için çevresiyle de irtibat kurmaya ihtiyaç duyar. Aynı zamanda insan, koşulları (nimetleri) tanımak ve onları yetkinlik (şükretme) yönünde kullanabilmek için de evrenin yaratıcısıyla ilişki oluşturmaya da muhtaçtır. İnsan, ancak böylelikle varlıksal cevherini manevî yetkinlik ve yakınlığa ulaştırır; varlığın sonsuz kaynağına kendini yakınlaştırır; ilim ve hikmet gibi ilâhî sıfatlarla kendini donatır.

Herkesle, her şeyle ve her hangi bir şekilde irtibat kurmak insanın özelliklerindendir. İnsan en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün varlıklarla ve hatta varlığın yüce yaratıcısıyla bile irtibat kurabilir. İnsanın yüce Allah ile ilişkisi, en güzel irtibat türü olup insanın yaşamına anlam kazandırır ve insanın amacını da tümüyle gerçekleştirir. Bu nedenle de peygamberlerin en önemli görev ve sorumluluğu, insanlarla yüce yaratıcı arasında manevî bağ ve ilişki oluşturmaktır.

Hemen şunu da hatırlatmalıyım ki, insan alanında irtibatın her türü anlaşılır ve kanıtlanır türdendir. Ancak bu bağlamda önemli görünen şey, ilişkilere değer biçmek ve beşerin hayatını hidayet etmektir. Bu da en güzel şekilde yerine getirilmeli; ahlâkî açıdan bu ilişkilerin nicelik ve niteliğine, insanın mutluluğuyla uyumlu olacak şekilde yönlendirileceğine değinilmelidir. Ahlâkî erdemler bazında ilişkilere yön vermek, gerçekte insanı makul hayata yönlendirecektir.

Belki de vahyin varlığının ve vahiy öğretilerinin en önemli felsefesi, insan alanındaki ilişkileri düzeltmek, insanın kendi çevresindeki varlıklarla nasıl ilişki kurması, varlıksal yetenek ve kabiliyetlerinden en güzel şekilde nasıl faydalanması gerektiğini öğretmektir. Bu konunun kural ve kaideleri çok geniş bir alanı kapsadığından, aynı zamanda dakik ve ince-

likleri olduğundan dolayı vahiy ve ilâhî yasa olmaksızın ilişkiler alanında bir sınır belirlenemeyecektir. İlişkilerin sınır ve kurallarını belirleyebilmek için insanın gerçek ihtiyaçlarını tanımak gerekir.

Yüce Allah, bu yeteneklere düzen ve yön vermek için bir program belirlemiştir. Bu programı gözeten insan, gönül rahatlığıyla var oluşun başlangıcı, hedef ve yol gerekleri hakkındaki yeterli bilgisiyle mutluluk yolunda yürüyebilecektir. Yüce Allah, ilişkilere yön ve düzen verme programına "Din" adı vermiştir.

Bu kitapta ele alınan ve irdelenen konu, insan alanında ilişkiler olup, daha çok din açısından konuya yaklaşılmış ve gerekli yerlerde ise din dışında perspektiflere de yer verilerek konu değerlendirilmiştir.

İrtibat Alanları

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki, insanın ilişki oluşturmadaki beceri ve yeterliliği, yüce Allah'ın insana bahşettiği bir araçtır. İnsan hem olumlu ve hem de olumsuz alanda bunları kullanabilir. Mesela insanın kendisiyle ilişkisi olumlu yönde olursa bu, insanın kendisini ve yeteneklerini tanımasıyla sonuçlanacak, insanın olgunlaşma ve yetkinlik kazanma zeminini oluşturacaktır. İnsanın kendisiyle ilişkisinin olumsuz yönde olması ise, onun kendisini herkesten üstün görmesi, bencilliği... şeklinde ortaya çıkacak ve ana yoldan sapma ortamını hazırlayacaktır. Bütün bunlar, insanın, kendisine bahşedilen yetenekleri nasıl kullanacağına bağlıdır. Yüce Allah tarafından insana verilen diğer imkânlar da aynı durumdadır; olumlu veya olumsuz yönde kullanılabilir. Bahsi edilen imkânlar, insanın kendisini bulma ve öz kimliğini tanıma yönünde kullanılırsa "nimet" addedilecektir. Ama eğer insanın

kendisini yitirme, özüne yabancı olma yönünde kullanılacak olsa artık o, nimet sayılmayacaktır; insanın azabını arttıran "vebal" olarak tanımlanacaktır.

Açıktır ki insan da diğer varlıklar gibi yüce Allah'ın eseri olarak, varlık bilimi bakımından diğer varlıklarla ortak yanı vardır ve o da, bütün varlıkların ilâhî feyiz oluşudur. İnsan bu ortak noktayı göz önünde bulundurarak herkesle ilişki kurabilir. Ancak bu ilişkinin nicelik ve niteliği onların varlıksal aşamalarına ve insanın bakış tarzına bağlıdır. İşte bu nedenle de bu tür ilişkiye iki açıdan bakılabilir: Birinci bakış yönü, buna dışardan bakılmasıdır. Yani bu ilişkiye dışardan bakan biri, insanın hangi varlıkla ilişki kurduğuna bakar. İkinci bakış yönü ise, bu ilişkinin kuruluş nedeninin ne olabileceğidir.

İşte bu iki bakışla ilişkilerin değerinin ne olduğu anlaşılabilir. Ruhunu yüceltmek, varlıksal kabiliyet ve yeteneklerini filizlendirmek isteyen insan bu noktalara dikkat etmelidir. Bu yüzden de insan, ilişkinin niçin kurulduğuna ve niçin ona önem verilmesi gerektiğine dikkat etmelidir. Eğer bu ilişki, insanın olgunlaşması ve kemal bulması yönünde ana bir rol ifa ediyorsa, insan bunu daha çok güçlendirmeli ve ilişkinin sağlanması bağlamında niyet ve amacını yüceltmelidir.

Buna göre kendisini amaçlı ve anlamlı bir âlemde gören insan, ilişkilerini değer ilkeleri uyarınca düzenlemelidir. Dünyanın bir amaç üzere yaratıldığına ve anlamlı olduğuna uyumlu olan da budur. Ama eğer insan, kendini beyhude ve amaçsız bir varlık olarak görüyorsa, kuracağı ilişkiler da mantıksız ve dayanaksız olacaktır. Bu da insanın mutluluğunu temin etmeyecek ve hayat düğümlerini çözemeyecektir.

Böyle bir şahıs, insanlık alanında yaşamın tadını asla alıyamayacak, her şeye ve herkese karşı güvensizlik hissedecek ve yaşamın da anlamsız ve amaçsız olduğuna inanmaktan başka bir yol bulamayacaktır.

Bu sebeple insan, insanî hayat alanında hayatın, mutluluğun, sevginin ve aşkın anlamını kendine yakışır biçimde algılamalı, hayat yolu ve amacını da bu temel üzerine kurmalıdır.

İlişkinin Ebedi Eser Oluşu

Gerçi ilişkinin yatay kapsamına değinmiştik -şöyle ki insan, yaşamının her alanında sürekli olarak ilişki hâlinededir ve bu, gittikçe artarak insanın bütün benliğine yayılmıştır- ancak buna ilaveten, ilişkinin yatay kapsamının geçici olmadığına ve insan hayatının her sayfasında insanların kaçınılmaz olarak farklı ilişkiler oluşturdıklarına da dikkat etmek gerekir. İşte bundan ötürü ilişki, yatay kapsamıyla birlikte insanın ebedi hayatını da kapsamaktadır. Din mantığında insan, madde ve mana âleminde daimî olarak kalan bir varlıktır. Yani ölüm insan için varlığın sonu değildir; bilakis ölüm diğer âlem için başlangıçtır ve insan, varlık âlemlerinin o safhasında gerçek hayatı algılayacaktır.

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Şüphe yok ki ahiret yurdundadır gerçek yaşayış.¹

İnsanı ebedi bir varlık kabul ettiğimize göre, onun ilişki alanı da ebedileşecektir. Öte yandan da ahiret yurdu, madde âlemindeki ilişkilerin ürünü olduğu için ilişkilerin etkileri de ölümsüz ve ebedidir. Buna göre hem ilişkiler sonsuzdur, hem de etkileri. Buna ek olarak, insanın ahiret yurdunda ki varlığı da kaçınılmaz olarak ahiretteki varlıklarla bir tür ilişki hâlinededir. Bu, birçok ayetlerden elde edilen derin öğretilerden biridir. Çünkü bir amaç uğrunda yaratılmış olan âlemde yaşayan bir insan, batınındaki yetenekler ve dış dünyasındaki imkânlar göz önünde bulundurulduğunda asla geçici bir hayat için yaratılmadığı, onun varlığının sü-

1- Ankebût, 64

rekli bir hareket ve devinim hâlinde olduğu, cevher ve zatının aksiyon ve devinim gösterdiği, karar yurduna varıncaya kadar durgun ve dingin olmayacağı görülecektir. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, insanın karar ve beka yurdunu ahiret hayatı kılması ve böyle tanıtmıştır.

O hâlde insan hakkında söylenebilecek şey şudur: Her ne kadar insan ezeli bir varlık değilse de bu, insanın ebedi ve kalıcı olmadığı anlamına gelmez. Ancak insanın ebediliği maddî yaratılışında değil, kendine özgü yaratılışında gerçekleşecektir. İnsan diğer âlemde, bu dünyada kendi isteğiyle kurduğu ve yönlendirdiği ilişkisinin sonuçlarını görecek. Daha dakik bir tabirle insan ahiret yurdunda, dünya hayatında kurduğu ilişkilerin misafiri olacaktır. Eğer insan, bütün yetenek ve kabiliyetleri bahşeden yaratıcı ile aşk temeline kurulu sağlam bir bağ kurabilmişse, ahiret yurdunda da bu ilişkinin nimetlerinden faydalananacaktır.

Bazıları, insan hayatındaki ilişkilerin geçici ve yok olucu türden olduğunu, insanın ölmesiyle birlikte ilişkilerinin de son bulacağını zannederler. Oysaki hayatın anlamı ve felsefesi enine boyuna incelenecek olsa, birkaç günlük dünya hayatının gerçek yaşayış olmadığı ve insanın, ahiret adında bir âleme doğru hareket hâlinde olduğu açıkça görülecektir. İnsan yaşayışının gerçek amacı da budur.

Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim, canlı görünüp yiyen, içen, gören, dokunan insanlara hitap ederek kendilerini diriltmelerini, böylece gerçek yaşayışa nâil olmalarını ve yaşamlarının gerçek ilişkileri peşinde olmaları gerektiğini şöyle buyurmaktadır:

Ey inananlar, sizi diriltecek şeylere çağırdıkları zaman Allah'a ve Peygambere icabet edin.¹

Bu ayet-i kerime, yaşam kavramına ve bir nevi doğru ilişkilere değinmektedir. Bu konu hakkında derinlemesine, enine

1- Enfal, 24

boyuna düşünmek ve akletmek gerekir. Çünkü insanî değerler üzere geliştirilen ilişkiler insanın ebedi yaşamına neden olacaktır. Bu gerçeğe önem verilmemesi durumunda, insan belki de asla bir daha elde edemeyeceği bir şeyi kaybedecektir. Bu ayet-i kerimenin her bir kelimesinin tekrar gözden geçirilmesi, yüzeysel bakış tarzından ciddi anlamda sakınılması gerekmektedir. Çünkü bir tek bu ayetin iyice irdelenmesi sonucunda insan, birçok noktalara ulaşacak ve insanın yaratılış felsefesi alanında bilmediği birçok gerçeklere, birçok sorunlarının çözümüne ulaşacaktır.

İlişkilere Değer Verme Ölçüsü

İlişkilere değer verme ölçüsü iki yönden incelenebilir; aynı zamanda ilişkinin kendisi de bu iki yöne dayanmaktadır: Sözü edilen iki yönden biri, ilişkinin varlık aşamalarından hangisiyle sağlandıdır; diğeri ise, ilişkinin ne tür algılandıdır.

Birinci yönün aydınlanmasında şu noktanın hatırlatılması bir zorunluluktur: Vücut ve varlığın farklı aşamaları vardır ki buna "müşekkik vücut" denir. Vücudun en yüce mertebesi "vacibu'l-vücut"tur. Bu "vacibu'l-vücut"; hakikatu'l-hakâik, hakikatu's-süver, basitu'l-hakikat... gibi tabirlerle ifade edilmiştir. Bu vücut, her kemalin sahibidir; her kemalin en kâmiline maliktir ve bu vücudun zatı, ihtiyaçsızlık ve müstağniliğin özüdür.

Ancak felsefeciler, vücudun en alt mertebesine "maddî heyula" tabirini kullanmışlardır ki bu, eylemsellikten hiçbir pay ve nasibi olmayan salt potansiyelliktir.

Bunun uyarınca varlıklar zincirini mücerret, misalî ve maddî olmak üzere üçe bölmüşlerdir. Mücerret varlıklar, zaman ve mekân kapsamı dışındadırlar. Misalî varlıklar, maddî olmamakla birlikte maddenin misal ve şekline sahip olan, an-

cak ağırlığına sahip olmayan varlıklardır. Maddî varlıklar ise, maddî ağırlık, şekil ve boyutlara sahip varlıklardır.

İlişkilere değer biçilirken, ilişkinin iki tarafının sahip olduğu varlıksal aşamaya dikkat etmek gerekir. Çünkü ilişkinin her iki tarafı ya nakıstır veya biri kâmil ve diğeri nakıstır. Bu ilişkilerin türleri, farklı değerlere sahiptir ve bunlardan her biriyle geliştirilen ilişki, ilişkinin konum sıralamasına neden olur. Yani ilişkinin alanı ne denli yüce ve üstün olursa, ilişkinin kendisi de daha çok öneme sahip olacaktır.

Farklı ilişki türleri oluşturmak bir nevi ihtiyacı temin içindir. İnsan, kendi varlığını sürdürebilmesi için farklı şekillerde ve daima evrenle ilişki hâlinindedir ve bunlar, insanın maddî ve gayr-i maddî ihtiyaçlarını temin etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda önemli olan şey, bütün ilişkilerin akışında insan varlığının gerçek konumunun korunması, oluşturulan irtibatın gerçekler üzerine kurulabilmesi için insanın makam ve mevkiinin göz önünde bulundurulması gerektiğidir. Aksi takdirde oluşturulan ilişki, insanın dinginliğine, gerilemesine ve felakete uğramasına neden olacaktır. Ayrıca insanın öz gerçeğinin gelişmemesinin ve olgunlaşmamasının da sebebi olacaktır.

Çok ayan ve beyandır ki, ilişkileri maddiyatla sınırlı ve kayıtlı gören biri, insanın yaratılış ve ilişkilerinin büyük ve önemli bir alanını görmezden gelmiş olacaktır. Madde ile ilişkiyi kendi konum ve makamıyla çelişik gören ve genel olarak bu tür ilişkiden sakınan kimse de, İslâm'ın yüce öğretileri uyarınca kendini ilişkilerin bir alanından mahrum etmiş olacaktır. Çünkü tam anlamıyla maddiyattan ilişkiyi koparmak, bu dünyada yaşayan biri için imkânsızdır.

İslâmî eğiti ve öğretiler uyarınca insan, evrenin yaratıcısıyla ilişkinin uzantısında olmak şartıyla, -yetkin ve mükemmel bir programa sahip olan- varlık alanlarının tümüyle

ilişki kurmakla yükümlüdür. Yani insanın asıl amacı, vücudun en kâmilinden ibaret olan varlığın yaratıcısıyla ilişki kurmak olmalıdır.

Burada önemli görünen şey, insanın varlık alanlarının tümüyle yapıcı bir ilişki kurmakla yükümlü oluşu ve de kendini olgunlaştırması ve yüce Hakk'a yakınlaştırması yönünde varlığın tümünden faydalanması gerektiğidir.

İslâm dini açısından ilişkinin amaç ve hedefi olan tek ilişki, yüce Allah'ın zatıyla olan ilişkidir. Bu bakış tarzı, insanî ilişkilere değer biçmenin doğa ötesi boyutunu irdelemektedir.

İlişkinin algı ve anlayış türüne bağlı olan ve daha çok batınî boyutu olup bireysel değerlendirmeyi göz önünde bulunduran, ilişkinin olumlu veya olumsuz olduğunu değerlendiren ikinci boyutun aydınlatılabilmesi için şu noktanın açıklanması zorunluluktur:

Bu hususta üç ölçü ve ölçek gündeme getirilebilir:

- 1- Varlık ve evrene bakış tarzı
- 2- İnançlar
- 3- Amaçlar

Tevhidî bakış tarzına sahip olan bir insan, dünyayı madde ile sınırlı ve kısıtlı görmez. Böyle birinin gözünde, mevcut vücut düzeni, madde âleminde çok daha geniş ve büyük olup sonsuzluk sınırlarını içermektedir. Bu varlık düzenini var eden ve yöneten de ilim ve kudret sahibi yaratıcıdır. Böyle bir dünya görüşüne sahip olan insanın ilişkileri, farklı bir bakış tarzına sahip olan birinin ilişkilerinden tamamen farklıdır.

Yüce Allah'a iman eden bir insan, kendi etrafına ve her şeye tevhidî gözle bakar ve gördükleriyle ilişki kurar. Şöyle ki, her varlığa, ilâhî bir feyiz olduğu için bakar ve yüce Allah'ı mutlak "feyyaz" olarak görür. Bu doğrultuda bütün varlığın aşk ve sevgiyle dolduğunu algılar ve bu yüzden de ilk etapta her şeye ve herkese sevgiyle yaklaşır, sevgiyle bakar.

İnsan, bu dünya görüşü sayesinde yüce ilkeler ve büyük amaçlar taşır. Böyle birinin kendine, yüce Allah'a, insana ve diğer varlıklara karşı yükümlülükleri vardır. Böyle bir insanın yaşamı özlem, coşku, düzen, disiplin, sorumluluk, ilke ve özel düşünce üzere kuruludur.

Bu derin bakış açısına sahip olan insanın düşünce ufku ulvî, bakış alanı geniş ve inançları yücedir. İnsanın ilişkilerinde ikinci gösterge olarak yer alan bu inançlar, yaşam yolunda, yaşam tarzında ve ilişkilerin niteliğinde çok etkin bir rol oynamakla birlikte, insanın ahlâk ve davranışında da yadsınmaz ölçekte önemli etkisi vardır.

İnsanın yüce Allah'a, insanî keramete, özünün özüne olan inancı, onun eylem ve davranışlarında ölümsüz amaçlar oluşturacaktır. Bu inançlara sahip olan bir insan, bunlardan yoksun olan bir insandan çok farklı olacaktır. Bu fark ve ayrışım, bireysel eğilimlerde, davranışlarda, farklı konulara yaklaşım tarzında, sorumluluk bilincinde çok açık olarak gözlemlenebilmektedir. O hâlde insan, doğru ve mantıklı ilişki geliştirebilmek için bu tür müspet inançlarını çoğaltmalı; eğer bunlardan yoksun ise, bunlara sahip olmaya gayret etmeli ve bu yönde iyi bir çalışma başlatmalıdır.

İlişkiler alanında üçüncü ölçü, amaçlı ve gayeli olmaktır. Kendi yaşam yolunda yüce bir hedefi seçen; gaye kurulumunda, takviyesinde ve sürekliliğinde ebedi ve kalıcı hususlara yönelen bir insan, gerçekte ebedi eserlere ulaşmak için aklî ve fitrî bir mukayese ile fani sonuçlardan el çeker; aklî ve kalbî hazları hissî ve sanısal lezzetlere tercih eder. Bu tercihinde, kendini ölümsüz hazlar dünyasıyla buluşturmak için geçici ve fani zevklere gözlerini yumar. İlişkiler türü bakımından böyle bir kimse, bu özelliklere sahip olmayanlardan çok farklı niteliktedir.

İnsanın seyir ve sülûkunda ilâhî amaç taşıması onun ilişkilerine yön verecektir. Çünkü böyle bir düşüncesi olan in-

san, bütün ilişkilerinde kemal eğilimli olacak ve mutlak kemale benzemeye gayret edecektir. Tenhada kendisiyle ilişki kurduğunda veya ailesiyle, akrabalarıyla ve dostlarıyla olan ilişkisinde veya üstadın huzurunda bulunuşunda veyahut da toplumun içinde hazır oluşunda sürekli olarak yetkinliğe ulaşmayı düşünür; bütün ilişkilerinde ilâhî amaç taşır ve yüce Allah'ın razılığını temel ve altyapı gördüğü için de ilişkilerini bu temel üzerine kurmaya gayret eder.

Bu aktarılan üç noktanın göz önünde bulundurulmasıyla ilişkilerin olumlu veya olumsuz olduğu anlaşılabilir. Rabbanî insan, inançlar ve amaçlar alanında Rabbanî olmayan insandan farklı olduğu gibi, ilişkilerinin niteliği de başkalarınınkinden farklı olacaktır. Bu üç -geniş ve anlamlı dünya görüşü, köklü inançlar, ebedi gaye- özelliğe sahip olan bir insanın ilişkileri elbette ki müspet olacaktır; aksi takdirde ise menfi ve fanidir.

Akıl ve Din, Yüce İlişkinin Dayanağıdır

İnsanî alanda olumlu ilişkilerin en önemli ayıraç ve göstergesi, mukaddes ve manevî düşünce ve eğilimler doğrultusunda ilişkilerin kurulması ve aynı zamanda da kemale erişim yönünde olabilmesi için akıl ve vahiy tarafından onaylanmasıdır. Bundan dolayı da bu iki dayanaktan yoksun olan bir ilişki, ancak sanı ürünü ve realiteye aykırı olup insanın gerçek ihtiyaçlarını temin edemeyecektir.

İnsanın kendisiyle, yaratanyla, varlık ile ve başkalarıyla ilişkisini de kapsamak üzere insanî ilişkilerde bu temel ilke gözetilecek olsa, ilişki de sağlam ve sarsılmaz olacaktır. Çünkü bu, insanın hareket yönünü mutlak kemale yönlendirmesine neden olacaktır. Aksi durumda bir tür sapkınlığa duçar olacak ve sonuçta amacına ulaşamayacaktır.

Buna binaen insanların varlık düzenindeki ilişkilerinde insanın makamı, konumu ve kerameti korunmalıdır; aynı za-

manda da hikmete dayalı olmalı, akıl ve vahiy üzerine kurulmalıdır. Bu aklî ve ilâhî dayanaktan yoksun olan bir ilişkinin hiçbir değer ve itibarı olmaz. Şehvet, mide ve rahat düşkünlüğü gibi nefsanî ve hayvanî istek ve eğilimlere dayanan bir ilişki, kesinlikle insanı hayal ve vehim ürünü olan ihtiyaçlarla karşı karşıya bırakacak ve bu durumda insan var gücüyle, bu sanısal ihtiyaçları temin etmeye koyulacaktır. Böyle bir durumda olan insan, zamanla gerçek ihtiyaçlarını unutacak ve yeteneklerinin filizlenmesi bakımından başarısız kalacak ve amacına ulaşamayacaktır.

Böyle bir insan hayat yolunda, kendine yakışır insanî yerini almak için gayret etmeli, gizli gerçeklerini bulmakla ve onlara inanmakla düştüğü sapkınlık ve dalaletten kendini kurtarmalıdır.

Buraya kadar anlattıklarımızla aydınlatığımız husus şundan ibarettir:

İnsanın öz hakikatini kapsamlı kılması, yüce gayelere sahip olması, kendini yeniden bulma ruhuna sahip olması, öz güven kazanması, kendine inanması, kendisiyle barışık olması, bütün ilişkilerinin değerlendirilmesine neden olacaktır.

Her hangi bir ilişki sürecine girmeden önce ilişkinin ölçülerini göz önünde bulundurmak, bu ölçüler uyarınca ilişkinin değer ölçümünü yapmak, akıl ve vahiy dayanağını işler hâle getirmek ve daha sonra da gerçek ihtiyaç ve yetenekleri tanımak, ilişkilere yön ve düzen verme bakımından önemli ve zarurî bir husustur.

Konunun Özeti:

1- İnsanlık alanında hayatın tatlılığı, insanın kendisiyle ve yaratanyla sarsılmaz ve hayat bahşedici nitelikte ilişki kurmasına bağlıdır.

2- Bir ilişkinin değeri kazanması üç şeye bağlıdır: Dünya görüşü, inançlar, amaçlar. Bir Allah eri açısından âlem, o mutlak "feyyazın" feyzidir.

3- İnsanların ilişkilerinin alt yapısı, semavî mesajlar çerçevesinde düşünsel ve ruhsal ilişki ve teamül olmalıdır.

4- Ahlâkî ilişki, fikrî ve itikadî ilişki temeli üzerine kurulur. Çünkü düşünce, inanç ve din dayanağı olmaksızın ahlâkın açık bir anlamı olmayacaktır.

5- İnsanın davranışlarını ölümsüz ve ilişkilerini sarsılmaz ve ebedi kılan şey ilâhî gaye ve amaçtır.

Sorular:

1- İlişki kurabilme gücüne sahip olmanın nasıl bir ilâhî nimet olduğunu açıklayabilir misiniz?

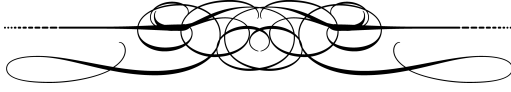
2- İlâhî amaç taşımak insanın ilişkilerini nasıl etkiler?

3- İnsanî alanda ilişkilerin en önemli göstergesi nedir ve neden?

4- İlişki düzeyi bakımından ilişkinin kısımlarını sayıp kısaca açıklayabilir misiniz?

5- İnsanî alanda ilişkilere değer biçmenin ölçüsü nedir?

2. Bölüm

İNSANIN KENDİSİYLE İLİŞKİSİ

Öz İle İlişkinin Önemi

Her ne kadar en zarurî, en önemli, en doğru ilişki insanın kendi yaratıcı ve Allah'ı ile ilişkisi ise de, ancak diğer ilişkiler alanlarının kapsamını genişletmek için öncelikle insanın özüyle bir bağı ve ilişkisi olmalıdır.

İnsanın dış dünyasındaki varlıklarla ilişkisi ancak kendisiyle ilişkinin sonraki aşamasıdır. Ayrıca olayın sıralaması da şöyledir: Kendi gerçeğini keşfedemeyen bir insanın başka gerçekleri tanıyabilmesi, onları bulabilmesi ve onlarla ilişki kurabilmesi uzak bir olasılıktır ancak. Çünkü insanın kendisiyle olan ilişkisi, diğer ilişkilerine nitelik ve yön verme bakımından hayatî bir rol ifa eder. Bu yüzden de insanın, dış dünyasındaki fenomenlerle ilişkilerinin zemin ve sonuçları bu ilişki sayesinde ortaya çıkar.

Hatırlatılması gerekir ki, insanın özü ile ilişkisi, insana mahsus özellik ve ayrıcalıklardandır. İnsanın böyle bir ilişkiye sahip olması, onu diğer varlıklardan üstün tutar. Bu bağlamda hemen şuna dikkat çekmeliyim: İnsanın kendisiyle ilişkisi iki zıt yönde sağlanabilir. Bunların biri, insanın gerçek özüyle olan yapıcı ilişkisidir; diğeri ise, var olduğu zannedilen öz ile kurulan yıkıcı ilişkisidir. Gerçek öz ile kurulan yapıcı ilişki, insanı yetkinlik ve kemalin zirvesine taşıyacak niteliktedir; sanısal öz ile sağlanan ilişki ise, insanı rezalet ve dalaletin en alçaltıcı ve horlayıcı aşamasına sürükleyecektir.

Tam da bu noktaya yöneltilebilir bir eleştiri şudur: Hayvanların -yiyecek arama ve eş peşinde olma... gibi- bazı işleri de, onların kendileriyle bir tür ilişki sağlamaları değil midir?

Bu eleştirinin cevabı şudur: Bu ilişki türü içgüdüsel olup iradeye dayanmamaktadır. Bunun açılımı şöyledir: Hayvanın ihtiyaçlarını temini yönündeki uğraşısı, onun yapısına ve yaratılışına işlenmiştir. Hayvanlar, bu ihtiyaçlarını temin etme yönünde uğraş verme veya uğraş vermeme ihtiyarına sahip olmadığından dolayı bu ilişkide gaye ve ıslahın anlamı yoktur.

İnsanların ilişkileri hususunda söylenebilir şey ise, gerçekte insanların ilişkilerinin eğitilebilir ve ıslah edilebilir nitelik ve özellikte oluşudur. İnsan yüce gayelere odaklanarak veya daha başka nedenlerden ötürü bilinç ve iradesiyle kendini birçok içgüdülerden uzak tutabilir veya belli bir çerçeve ve program dâhilinde onları kullanabilir.

Kesinlikle bu tür ilkeli ve ülkülü ilişki hayvanlar hakkında söz konusu değildir. Çünkü hayvanlar bu bilinçten yoksundurlar. Haliyle de hayvanlar, yetenekler ve kabiliyetler arasında özel bir program dâhilinde belli bir hedefe doğru hareket edemezler. Ayrıca hayvanlar, insanlar gibi akıl ve gönül donanımlarına da sahip olmadıkları için insanî kemal yönünde yer alamazlar. Her ne kadar hayvanlar da, kendi varlıksal aşamaları uyarınca kendilerine uygun ve yakışır yetkinliğe sahip iseler de bu, insanın sahip olduğu yeterlilik ve yetkinlik düzeyinde değildir. Yüce Allah, akıllı, insan için batınî hüccet ve peygamberleri de haricî önderler kılmıştır ki hayat kitabı Kur'ân-ı Kerim yardımıyla yüce Allah'a yakın olma yönünde hareket edebilsin.

Ruh ve Beden İlişkisi

İnsanın varlığı ruh ve bedenden oluşmuştur ve bunların her birinin de özel gereksinimleri, yetenekleri ve işlevleri vardır. Ruh ve bedenin doğa ötesi ilişkisini yorumlayabilmek ve anlayabilmek için çok geniş ve etraflı bir araştırma gerekir. Burada yapmak istediğimiz şey bu değildir. Bu bağlamda genel

kabul gören husus şudur: İnsan, ruh ve beden birlikteliğinden oluşan bir bütündür ve onun şekillenmesi, bu ikisi arasındaki birliktelikte saklıdır. Gerçekte bu birlik ve birliktelik, insana öyle bir güç vermektedir ki insan bu sayede ruhu ve bedeniy-le ilgili hususları yönetebilmekte ve etkileyebilmektedir.

Bu doğrultuda insanın kendi ruh ve bedeniyle ilişkisinin eğitim ve ıslahı, diğer alanlarda ilişki sağlamasında yapıcı bir rol oynamaktadır. Ruhsal bakımdan aklî denklige ve derin bir huzura kavuşan, batınî çelişkilerini çözümleyen, himmetini tek himmet kılan -ki bu, Allah'a yakınlıktan ibarettir- kimse kendi tekâmülü için nice faydalar elde edecek ve bu doğrultuda ona nice hizmetler edebilecektir. Varlıktan faydalanan, dersler çıkaran ve kendi yeteneklerine, mevcut şartlarına uygun olarak varlığa hizmetler eden insan yetkinlik kazanacak ve varlığın yüce aşamalarına adım atmış olacaktır.

Bu arada insan hedeflerini ölçmeli ve bu ölçümde, belirlediği hedeflerin kendisini nereye götüreceğini, belirlediği hedeflerinin yolunun ne olduğunu ve bu yolda ihtiyaç duyduğu azığın neler olduğunu bilmelidir. En iyi seçim için yeteneklerini ve içinde bulunduğu koşullarını dikkatle incelemeli ve buna uygun olarak karar vermelidir. İnsan, bu hususlarda doğru kararlar vererek ve ilişkinin değer ölçüleri yardımıyla kendi ruhuyla sağlıklı ve yapıcı ilişki kurabilecektir.

Beden ile ilişki hususunda da dinî öğretilerden elde edilen sonuç şudur: İnsanın bedeniyle ilgili davranışı, yetkinlik elde etmeyi engelleyen bir engele karşı davranış türünden olmamalıdır. Elbette bu, bedenin ruh için zindan ve engel olmayacağı anlamına gelmez. Bilakis beden, bazen ruhsal yükselişe engel olur. Ancak beden hakkındaki doğru bakış, bedenin ruh için binek olduğudur. Yetkinlik yolunu katetmek isteyen ruh, beden bineğinden faydalanmak zorundadır. Bu nedenle de insan, beden sağlığını ve gücünü koruma yönünde ciddi-yet göstermelidir.

Bunu şöyle de açıklayabiliriz: İnsan, bedenini araç olarak görmeli, bedenindeki her âzanın kabiliyetini çok iyi bilmeli ve kendini eğitime yönünde onları kullanmak için gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Bilmiş olun ki kalbin takvası beden sağlığındadır.¹

Yani bedenın sağlığı yardımıyla ruh da güç kazanacaktır.

Bu hadis şu gerçeğe ışık tutmaktadır: Ruhun olgunluk ve yücelişi için beden sağlığı çok önemlidir. Beden sağlığını öven ve hastalığını yeren birçok hadis vardır. Onlardan bazıları şöyledir:

İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

Beden hastalığının süreğenliğinden daha büyük musibet olmaz.²

Yine İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

Sağlık, iki giysinin en hayırlısıdır.³

İmam Ali'nin (a.s) konu hakkındaki bir diğer buyruğu şöyledir:

En mükemmel nasip beden sağlığıdır.⁴

Görüldüğü üzere hastalığın bir musibet, sağlığın ise en mükemmel bir nasip olarak beyan edilmesi, İslâm'ın beden sağlığına özel bir derecede önem verdiğinin kanıtıdır. Bedeni tahrip etme yönündeki aşırı eğilimler, bedene karşı olumsuz ve yıkıcı mücadele İslâm dininde yoktur ve hatta İslâm dininde yasaklanmıştır. İnsanın hastalığının özel bir hikmetinin olması hâlinde elbette ki durum değişecektir. Açıktır ki böyle-i istisna durumlar, İslâm'ın beden hakkındaki genel bakışını yansıtmaz.

1- Nehcü'l-Belâğa, Sübhi Salih tahkiki, s.545, 388. hikmet

2- Tahrirü'l-Mevaizi'l-Adediyye, Ali Mişkinî, s.100

3- Gururu'l-Hikem Şerhi, Ağa Cemalüddin Hansarî, c.2, s.21

4- Gururu'l-Hikem Şerhi, Ağa Cemalüddin Hansarî, c.2, s.391

Bu hususta dikkat edilmesi gereken çok önemli nokta şudur: Bazen insan bedenini korumak isterken ifrat ve aşırılık eder. Bu durumda da beden sağlığını koruma yerine, beden düşkünlüğü illetine tutulur. Bu ise, hadisler tarafından zemedilmiş, kınanmıştır. Beden sağlığını korumanın kendisi amaç değildir; bilakis diğer alanlarda ilişki geliştirmeyi sağlayan bir araçtır. Buna dikkat edilmelidir.

Özü Tanımanın Önemi

Açıklandığı üzere ilişkilerin değer ve kıymeti, insanın dünya görüşüne, inançlarına ve eğilimlerine bağlıdır. Görüş ufkunu açmak, inançları sarsılmaz kılmak ve ölümsüz gayeler taşımak bu açıdan önemlidir. Dinî öğretiler, kapsamlı bir marifete sahip olan insanın, belli amaç ve hedef üzere yaratılmış olan kâinatı tanıması gerektiğini ve ancak böylesi bir marifet sayesinde ilişki kapılarının yüzüne açılacağını bildirmiştir.

Öte yandan dinî öğretiler, insanın kendisini tanıması gerektiğini de istemiştir. Marifetin bu türü, en üstün ve en değerli marifet olarak tanımlanmıştır. Çünkü yüce Allah'ı tanımak ve diğer insanlarla gönül birliği kurmak bu marifet sayesinde gerçekleşecektir. Konu ile ilintili birçok hadisler, bu marifet türünü kazanmayı gerekli görmüş ve buna emretmiştir.

İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

En üstün tanıma, insanın kendisini tanımasıdır.¹

İmam Ali (a.s) bir başka yerde şöyle buyurmuştur:

Özü tanıma en faydalı bilgidir.²

Bir başka hadis şöyledir:

Özünü tanıyan kimse şüphesiz ki Rabbini tanır.³

1- Gururu'l-Hikem Şerhi, Ağa Cemalüddin Hansarî, c.7, s.387

2- Tehriru'l-Mevaizi'l-Adediyye, Ali Mişkinî, s.116

3- Biharu'l-Envar, Allame Meclisî, c.2, s.32

Bir başka hadiste şöyle geçer:

Özünü tanıyan kimse şüphesiz ki başkasını daha iyi tanıyacaktır.¹

Yine konu hakkındaki bir hadis şöyle buyurmaktadır:

Senin için en gerekli bilgi, sana gönül arınmasını gösteren ve gönlünün fesadını sana bildiren bilgidir.²

İmam Ali'nin (a.s) bir diğer buyruğu şöyledir:

En büyük bilgisizlik, insanın kendi hakikatine olan bilgisizliğidir.³

Masum önderlerin (hepsine selâm olsun) rivayetlerinden ele gelen sonuç şudur: İnsanın kendisiyle ilişki dallarından biri, tanıma ilişkisidir. Özü tanıma, başlı başına bir değer olduğu gibi, insanın nefsini eğitmesi için de köprü görevi yapar. Bu nedenle insan kendisini tanımalı, nefsinin farklı hâllerini bilmeli ve sonra da nefsini eğitmeye koyulmalıdır. Buraya taşıdığımız rivayetlere dikkat edilecek olsa, bu dediğimiz daha açık olarak anlaşılabacaktır.

"Özünü tanıyan kimse şüphesiz ki Rabbini tanır." hadisinden anlaşılan şudur: Nefsi tanımanın kendisi başlı başına bir değer olup ruhsal yücelişe ve Rabbi tanımaya neden olur. Bu marifetin kendisi, insanın yüceliş ve olgunluk kazanma nedeni olabilecek niteliktedir.

"Senin için en gerekli bilgi, sana gönül arınmasını gösteren ve gönlünün fesadını sana bildiren bilgidir." hadisi, nefsi tanımaya işaret etmektedir. Böylece bu tanıma, nefsi arındırma ve olgunluk kazanma etkeni olacaktır. Nefs hakkındaki böyle bir marifet, insanı arınma ve tezkiye alanına taşıyan bir köprüdür.

Özü tanımamak ve özü tanıma hakkında ihmal etmek, insanın Allah'tan uzaklaşmasına ve başka insanlar hakkında

1- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.233

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclisî, c.1, s.220

3- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.233

yabancı kalmasına neden olacaktır. Çünkü tanıma zincirleri birbirlerine bağlıdır ve her hangi bir halkanın eksikliği, marifetin eksikliği ile sonuçlanacaktır. İnsan kim olduğunu ve bu âlemde ne gibi roller üstlendiğini bilmediği sürece, -yüce Allah'ı ve diğer insanları da içeren- kendi çevresiyle aktif ve kemale yönelik bir ilişki kuramayacaktır.

Rûzhâ, fikr-i men înest-o heme şeb, suhanem

Ki çerâ gâfil ez ehvâl-i hîştene

Ez kocâ âmedeem; âmedenem behr-i çe bûd

Be kocâ mî revem âhir ne-nimâyî vetenem

Mândeem kez çe sebeb sâht merâ

Yâ çe bûdest murâd-i vey ez în sâhtenem

Morğ-i bâğ-i melekûtem; niyem ez âlem-i haak

Çend rûzî, kafesî sâhteend ez bedenem

Gündüzler düşüncem ve her gece sözüm budur;

Neden gafilim ben gönlümün hallerine?

Nereden gelmişim, ne içindir gelişim?

Nereye gidiyorum peki, görünmez vatanım

Şaşırp kalmışım, hangi sebeple yarattı beni

Veya beni yaratmakla nedir muradı?

Melekût bağının kuşuyum, toprak âleminden değilim

Bedenimden birkaç günlük kafes yapmışlar.

İnsan kendisini tanıdı mıydı, bu tanınması uyarınca kendi ilişkilerinin türüne düzen verebilecek ve mutluluğuyla sonuçlanacak hangi yolu takip etmesi gerektiğini, mutsuzluğuna neden olacak hangi yollardan sakınması gerektiğini anlayacaktır.

Bu marifette olan insan, nefsinin çok ihtiyaçları olduğunu ve fırsatı ganimet sayarak en hızlı şekilde nefsini arındırması ve ıslah etmesi gerektiğini de bilecektir. Bu nedenle de yaşadısındaki beyhude ve faydasız şeyleri azaltması gerektiğini

ve bunu yapmak için birkaç günden fazla zamanı olmadığını anlayacaktır. Bu dünyanın geçiş yurdu olduğunu ve burada birkaç günlüğüne misafir olduğunu pekâlâ bilmektedir. Bu yüzden de azmini bileyerek en az şeylerden en fazla şekilde faydalanmaya bakacaktır.

Ayrıca nefsi tanımak, yüce Allah'ı tanıma zemin ve etkeni -adeta insan nefsi, yüce Allah'ın tecelli ettiği ayna konumunda- olduğundan dolayı yüce Allah'ı tanıma şerefine nail olabilecek ve ona olan ünsiyetini arttırabilecektir. Çünkü bu ülfet ve ünsiyet insana huzur ve güven kazandıracaktır.

Öze Yabancı Olmak

Öze yabancı olmak, insanın düşebileceği en kötü hâllerden biri olup insanı kaçınılmaz helake ve felakete sürükleyecektir. Bu, belki de başlangıçta biraz müphem kalacaktır. Çünkü her insanın haberdar olduğu ilk şey, insanın kendisidir; insan kendisini algılayarak bir varlık olarak kabul eder. O hâlde insanın kendisine yabancı olması ne anlama gelir?

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Hayatın günlük akışına tutsak ve dünyaya bağımlı olan -"gerçek özün" ihtiyaçlarına aldırmayan ve bütünüyle bunları unutan- bir insan, gerçekte kendini unutmuş olacaktır. Hayatın günlük akışı tabirini kullanmakla kastettiğimiz şudur: Sadece cismî ve hayvanî ihtiyaçların temini, bütün himmet ve gayreti sadece bu ihtiyaçlara odaklamak, çevre ve toplumda eriyerek kemal ve yetkinlik yolunda hiçbir hareket etmemek ve hatta bunun düşüncesinde bile olmamaktır.

Böyle bir insan, akli başında olmakla birlikte kendine yabancıdır. Hayattan tek anladığı yemek, içmek, uyku, öfke, şehvet olan, tek düşündüğü bunlar veya bunları temin etmek olan, kendi şahsiyetinin büyük bir bölümünü -gerçek varlığını ve gerçek ihtiyaçlarını- unutan biri elbette ki özüne yabancıdır;

öz gerçek kimliğinden habersizdir ve özün özünü kaybetmiştir. Böyle bir durumda, bu hayata insanî hayat denemez.

Özüne yabancı ve yok olmaya mahkûm nice yaşam türleri dört bir yanımda kol gezmektedir. Yabancılığın bu türü, yüce Allah'a ve diğer insanlara yabancı kalmaya da neden olacaktır. Çünkü kendisiyle yapıcı bir bağ ve irtibatı olmayan, iç dünyasını ideal bir seviyeye ulaştırmayan kimse, asla dış dünyasıyla olumlu bir ilişki kuramayacaktır. Hâl böyle iken, varlığı yaratan Yüce Allah ile nasıl ilişki sağlayabilecektir?!

Allah'a Yabancı Olmak

Yüce Allah ile ilişkinin kopmasının farklı neden ve etkenleri vardır; ancak hepsinin ortak paydası, bu engellerin tümünün insanın kendi eliyle ortaya çıkmasıdır. Ancak sanısal özle kol boyun olmak ve gerçek özden uzaklaşmak, insanın yüce Allah ile ilişki kurmasını engelleyen ve ona yabancı olmasına neden olan en önemli etkidir.

İnsanla ilişkisini kesmeyi asla yüce Allah başlatmaz. Çünkü bu, öncelikle yüce Allah'ın hikmetiyle çelişir ve ayrıca bu, amaç hususunda çelişkiye düşülmesine neden olur. Kendisiyle ilişki ve ünsiyet kurması için insanı yaratan yüce Allah'ın başlangıç itibarıyla insana yabancı kalması ve onunla ilişkisini kesmesi nasıl mümkün olur?

İnsanın tekâmül ve yetkinliği yolunda karşılaştığı sorun, insanın kendisinden kaynaklanır. İnsanlar kendi varlıksal alanlarına bakmalı, kendi asıl özlerini bulmalı ve kendi elleriyle var ettikleri engellere karşı mücadele etmelidirler. Hafız-i Şirazî şöyle demiştir:

Miyân-i âşık-o maşûk, hiç hâil nîst

To hûd, hicâb-i hûdî Hâfız ez miyân berhîz.

Aşık ile maşuk arasında hiç olur mu hâil?

Sen kendinin engelisin Hafız, aradan çekil!

Gerçekte insanın kendisinden kaynaklanan bir engel ve mani olmazsa, yüce Allah'a yöneliş ve O'na doğru hareket kolay ve rahat olacaktır. İmam Zeynelabidin (a.s), Ebu Hamza Somalî duasında şöyle buyurmaktadır:

Sana doğru gelenin yolu yakındır ve sen kullarından gizli değilsin, ancak amelleri onları senden uzaklaştırır.¹

Yüce Allah, varlığın bütün imkânlarını insanın yetkisinde kılmış ve şöyle buyurmuştur:

Her şeyi senin için ve seni kendim için yarattım.

Yüce Allah, hiçbir şey olmayan insana öyle bir kabiliyet ve makam bahşetmiştir ki, hiçbir varlık bu makama ulaşamaz.

İnsan, yüce Allah'ın bunca nimeti yaratıp da insanın kullanımı ve yetkisine niye bıraktığını, amacının ne olduğunu düşünmelidir? İnsan dünyaya gelmeden önce bu nimetler yaratılmış ve dünyaya geldikten sonra da varlığını sürdürebilmesi için türlü türlü nimetlerle kuşatılmıştır. Yüce Allah, insan istemeksizin bu nimetleri bahşetmiştir.

Mâ nebûdîm-o tegâzâmân nebûd

Lutf-i to, nâgoftey-i mâ mî şineved.

Ne biz vardık ve ne de isteğimiz

Senin lütfün, demeksizin bizi bulur

Mutlak anlamıyla müstağni olan, zatında eksiklik ve ihtiyaç olmayan Allah, insanı yaratmakla ve onun için kulluk görevleri öngörmekle kendinde olan eksiklikleri gidermeyi dilememiştir.

Men nekerdem halk, tâ sûdî konem

Belke tâ ber bendegân, cûdî konem.

Faydalanmak için ben halketmedim

Kullarıma ihsan etmek istedim.

Neden insan, en büyük ilâhî nimetlerden biri olan yüce Allah ile ilişki ve ünsiyetten kendini mahrum eder? Nasıl olur

1- Misbahu'l-Müteheccid, Şeyh Tûsî, s.583

da gerçek aşkın yerine mecaz aşkı oturtup kendi isteğiyle onca fazilet ve güzellikten uzaklaşır?

Kendini ve yolunu kaybeden, ilkesiz ve amaçsız insan kendine itimat etmezken, başkalarına itimat eder mi hiç? Böyle biri, kendisi ile başkaları arasında büyük bir mesafe gördüğünden dolayı başkalarından uzaklaşır ve asla başkalarının yanında güven duymaz. Bu, insanın kendisinin ortaya çıkardığı, belki başkalarının da bu hususta etkili olduğu bir sorundur. Ancak asıl sorun, insanın kendisine yabancı oluşudur. İşte bu yabancılık ve kendini tanımama, yüce Allah'a ve başkalarına yabancı kalmaya neden olmuştur. Gerçekte bu, insanın öz gerçek kimliğini kaybetmesidir.

Öz Hakkındaki Sanısal Tablo

İnsanın kendi hakikatine, doğru ve gerçekçi bakışından ibaret olan kendisiyle bağ ve ilişkisi, en temel ve köklü ilişkilerdendir. Herkes kendisi hakkında gerçek ve doğru bir tabloya sahip olmalıdır ve insanın bir insan olarak varlıksal yücelik ve kerameti hakkında araştırma yapması bunun gereğidir.

İnsanın ne gibi özelliklere sahip olduğuna önem vermesi, onun yaşam yolunu değiştirmekle birlikte köklü ve derin bir bakış açısına sahip olmasını sağlayacak ve onu -çok güzel ve gönül okşayan- daha büyük bir âlemle aşına edecektir.

Eğer insanın kendisi hakkındaki tasviri gerçek dışı, vehim ve sanı ürünü bir tasvir olursa, onun yaşamının dayanağı da sanısal olacaktır; kendisinden ve toplumdan gerçekçi olmayan bir beklentisi olacaktır. Daima yaşamında bir boşluk ve eksiklik hissedecek ve bunu telafi etmek için de her şeye tutunacaktır. Bazen aşırı derecede süslenmeye ve güzelliğe merak saracak, bazen içsel eğilimlerini doyurmak için sağlıklı ve ahlâk dışı ilişkilere teslim olacak ve bazen de elbise ve ziynet eşyalarına yönelecektir. Kendinde hissettiği boşlukları

doldurmak ve eksiklikleri gidermek için arayış içinde olacak, yeni moda ve modelleri takip edecektir. Bazen kendini ve hat-ta başkalarını doyurmak için bir yıl içinde defalarca imaj ve moda değiştirecek, model oluşturacaktır.

Bu insan tipi, kendini ve gerçek ihtiyaçlarını tanımadığından gafilidir. Bu insan, ruhunu, yüceliğini ve kerametini algılayamamış; özünün doğru ve gerçek tasvirini elde edememiştir. Bu sorun ve hastalıkla yüz yüze olduğu sürece sarsıntı yaşayacak, ıstırap çekecek ve öz gerçek hüviyetine ulaşamayacaktır.

Bu sanısal tasvir, bazen insanın herkese ve her şeye karşı kötümser yaklaşmasına neden olacaktır. İnsanın kendisine ve başkalarına karşı bu negatif ve gerçeğe çelişik bakışı, iç dünyanın huzursuzluk ve güvensizlik duymasına sebep olacaktır.

Bu öldürücü ıztırap ve huzursuzluklardan kurtulmak isteyen insan, kendini gözden geçirmeli; sevgi, manevîyat, aşk ve samimiyet dünyasıyla tanışmalıdır. Kendisinde saklı gerçekleri bulduğunda, sorunlarına yabancılardan çözüm dilememesi ve başkalarına el açmaması gerektiği inancına ulaşacaktır. Çünkü yolu da, menzili de kendi aydın gönlünde gözlemleyecektir.

Sâlhâ dil, teleb-i câm-i cem ez mâ mî-kerd

Ânci hod dâşt, zi bigâne temennâ mî-kerd.

Gönül yıllardır Cemşit kadehini bizden isterdi

Kendi sahip olduğu şeyi yabancidan isterdi.

Burada "gerçek öz" ile "sanısal öz" konusu hakkında bu kadarıyla yetinmek ve konuyu kendi alanına bırakmak istiyoruz.

İnsanın Kendisiyle İlişkisi

İnsanın iki tür "öz"ü vardır: "Övgüye şayan, beğenilir özü" ve "zemmedilmeye reva ve kınanan özü".

"Övülesi öz", insanın hakikat ve insanlığının bağlı olduğu şeydir. Ruhanî ve manevî eğilimler, Allah vergisi büyük

sermayeler, ezellilik ve ebediliğe olan sevgi ve aşk, Allah'ın halifelîği ve ilâhî velayet makamının gizli gerçekleri ve yetenekleri, kulluk hissi, fitrat ve akıldan kaynaklanan inançlar, insanın nefis ve canı ile ilgili hususlar insanın "övgüye şayan özüne" veya "gerçek özüne" bağlıdır.

"Kınanası öz" zan ve vehim ürünü olup bir tür öze yabancıdır ve hatta insanın özden kopukluğudur ki, bunun sonucunda insan hiçbir sebat gösteremez ve şaşkınlık girdabında kaybolup gider.

Kur'ân-ı Kerim'de insana dönük olarak iki farklı yaklaşım tarzı görülmektedir: Bunların biri, insanın gerçek özüne dönebilir; diğeri ise, sanısal öze yöneliktir. Gerçek öz hakkında yapılan tavsiye, bir an olsun ondan gaflet etmememiz, sürekli gözetim altında tutmamız, onun kurtuluşu için daima gayret etmemiz gerektiğidir.

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Ey inananlar, siz, kendinizi gözetin; doğru yolu buldunuzsa sapık kişi, size bir zarar veremez.¹

Bir başka ayet şöyledir:

Ey inananlar, koruyun kendinizi ve ailenizi o ateşten ki yakacağı şeyler, insanlardır ve taşlardır.²

Sülûk ehlinin kılavuzu ve Müminlerin Emiri Hz. Ali (a.s), insanın öz gerçeğine ulaşabilmesi için kendini kaybetmelerden, nefsanî isteklerden, sanısal ve şehvî şeylerden sakınması ve özünü, bütün gerçekleriyle bulması gerektiğini şöyle buyurmaktadır:

(Sanısal) öze sırtını dönerek (gerçek) özüne yönel.³

İmam Ali'nin (a.s) bu buyruğuna gerektiği gibi dikkat edilmezse, buyruğun başı ile sonu arasında bir çelişki görü-

1- Mâide, 105

2- Tahrîm, 6

3- Gurur'u'l-Hikem Şerhi, Ağa Cemalüddin Hansarî, c.2, s.221

lecektir. Çünkü bir yandan öze yönelmeyi ve öte yandan da öze sırt çevirmeyi buyurmaktadır. Oysaki eğer dikkat edilecek olsa, buyruğun içeriğinin ne denli yüce olduğu anlaşılacaktır. Büyük olasılıkla bu veciz buyruğun anlamı şudur: İnsan, öz yüce makamına ulaşmak istiyorsa heva ve hevesini ayakaltına almalıdır ki sevgilinin huzuruna götüren yola adım atabilsin.

İnsan, sanısal öz tasvirleriyle mücadele etmediği, nefsinin ifrat ve tefritlerini kontrol altında tutmadığı sürece şaşkınlık içinde bocalayacaktır. Ayet ve hadislerde nefsin iniş hallerine "nefs-i emmare, musevvile" gibi tabirlerle işaret edilmiştir. Aynı şekilde yüceliş hallerine de "nefs-i levvame, mülhime, mutmainne, raziye, merziyye" gibi ifadelerle dikkat çekilmiştir. Bunların her biri, insanın sülûk aşamalarını yansıtmaktadır.

Öz İle İlişkinin İki Tarafı

Her ilişki, iki tarafın var olmasını gerektirir. Çünkü ilişki, iki varlığın var olması durumunda gerçekleşir ve bu iki varlığa ilişkinin iki tarafı denir.

Bu kısa girişten sonra bir soruyu gündeme getirmek istiyorum: İnsanın özü ile ilişkisi hakkındaki iki taraf nedir ve onların olmaması durumunda ilişki nasıl anlamsızlaşır? Bir başka deyişle bunu şöyle de açıklayabiliriz: Bir şeyin kendisiyle ilişkisi makul olmadığına göre, bir şeyin tek başına ilişkinin iki tarafını oluşturması ve kendisiyle ilişki kurması nasıl düşünülebilir?

Bazılarının bu soruya verdiği cevap şöyledir: Her ne kadar insan belirli bir varlık ise de, soyut ruh ve maddî beden gibi iki farklı hakikatin bileşimidir. İnsanın kendisi ile ilişkisinden kastedilen, ruhun beden ile ilişkisidir. Çünkü ruh ve beden hiçbirisi birbirine yabancı değildir.

Bu, bir bakıma yeterli bir cevaptır. Ancak biraz dikkat edilecek olsa, insanın kendisiyle ilişkisinin, sadece ruh ile beden ilişkileri ekseninde özetlenemeyeceği anlaşılabacaktır.

Bahsi edilen soruya verilen bir başka cevap özetle şöyledir: İnsanın iki "ben"i veya iki "öz"ü veyahut da bir "ben"i ve bir de "öz"ü vardır. İnsanın kendisiyle irtibatından kastedilen şey, insanın bir "ben"inin diğer "ben"iyle veya insanın "ben"iyle "öz"ünün ilişkisidir.

Muasır bazı düşünürler, bu cevabın uygun bir cevap olmadığını şöyle belirtmişlerdir: Bu cevapta da olduğu gibi farklı tabirler kullanılarak insanın iki "varlık", iki "ben", iki "ruh" veya iki "öz" sahibi olduğunu söylemek, nefis hakikatının vahdetiyle uyumlu değildir. Gerçekte bu cevabı veren kimsenin bu tabirlerle neyi kastettiği belli değildir; müphem ve mücmel tabirler kullanıldığından dolayı yoruma gereksinim vardır.

Konu hakkında gündeme getirilen üçüncü bir cevap da şöyledir: İnsan seyir ve hareketinde "şahsî ben" bendini aşır "sosyal ben"ine ulaşmalıdır. Buna göre, insanın kendisiyle ilişkisinin diğer tarafı, onun "sosyal ben"idir.

Bu cevap da önceki cevap gibi müphemdir; "insanın kendisiyle ilişkisi"nden neyin kastedildiği doğru biçimde anlaşılır değildir. Çünkü insanın "sosyal ben"i, onun sosyal ahlâkıyla ilintili olup sözü edilen ilişkiyi çözümleyici değildir. Sosyal ahlâk, kendi alanında incelenmesi gereken kendine özgü bir takım konuları içerir.

Aktarılan cevapların eleştirilere açık olduğunu ve yeterli olmadığını ortaya koyduktan sonra doğru cevabı açıklamak istiyorum. İnsanın kendisiyle ilişkisinden kastedilen şey, nefsin farklı yan ve boyutlarının birbirleriyle ilişkisidir.

Bunun açılımı şöyledir: İnsanın ruhu her ne kadar bir varlık ise de, bu tek varlığın farklı boyutları olduğuna ve bu boyutların birbirleriyle ilişkisi olduğuna dikkat etmek gere-

kir. Nefsin farklı hâl ve boyutlarının ilişkisi, bazı konuların doğmasının ve belirmesinin kaynağı olur. "İnsanın özüyle ilişkisi" başlığı altında o konulara değinecek ve onları bu unvan ile adlandıracğız.

İnsanın En Önemli Boyutları

Belirtildiğı üzere insanın nefsi basîttir, bileşik değildir. Ancak basît olmasıyla ve mürekkep olmamasıyla birlikte, zuhur ve tecelli ettiği zaman farklı boyutlarını ve farklı yüzlerini ortaya koyar. Bir başka tabirle şöyle de ifade edebiliriz: Nefs, zatı itibariyle soyut bir varlıktır ve (icmal yoluyla) ilim, kudret, sevgi gibi zatî sıfatlara sahiptir. Tafsil makamında nefsin değişik ve farklı eserleri ortaya çıkar ki bu sıfatlar insanın fitrî eğilimlerinden olup nefsin zatına kök salmıştır. Bundan dolayı da nefs, sınırsızlık yönünde hareket etme gücüne sahiptir. Bu nokta, insanı ve ilişkilerinin türünü tanıma alanında temel konulardan biridir.

İlim, kudret ve sevgi, piramitin uç noktası olan nefsin vahdet ve basitliği makamında birbirine bağlanır ve aynulaşır. Gerçekte, "nefs" diye tabir edilen tek bir gerçek vardır. Nefs daima hareket ve seyir etmek ister ve bu hareket de nefs zatının dışında değildir. Bir bakıma nefsin bu hareket ve devinimin özü olduğu da söylenebilir. Bu hareket nefsin yetkinliklerinin ortaya çıkmasına, farklı boyut ve hâllerini göstermesine neden olur.

Ortaya koyduğu her hâl ve boyut bakımından nefse özel bir isim verilir. Bilgi boyutunu filizlendirerek kendini, Allah'ı, diğer şeyleri tanıması bakımından nefse "alim"; potansiyellik gücünü eylemselliğe dönüştürmesi bakımından "kadir"; gerçek sevgilisine ulaşması ve ebedi yaşam, gerçek öz, mutlak hakikat sevgisi yeteneğini filizlendirmesi bakımından "muhib=seven" denir.

Buna binaen dış dünyada biri zat, diğeri kudret, bir diğeri ilim, bir başkası da sevgi olmak üzere birkaç varlıkla karşı karşıya değiliz. Bilakis zat, yani nefis; zatî olarak bu sıfatlara sahiptir ve bunlarla zatî bir ilişkisi vardır.

Buraya kadar anlattıklarımızdan ortaya çıkan sonuç şudur: Nefs, yüce Allah'ın zatî makam ve sıfatlarıyla bağlantılı ve ilintilidir ve insan nefsindeki ilim, kudret, sevgi arasında sonuna kadar ve her dalında bir tür bağ vardır. Elbette her hangi bir alanda bu üç boyuttan birinin, diğer ikisine oranla daha fazla tecelli edebileceği ve ortaya çıkabileceği de muhtemeldir.

Bu üç boyuttan her biri, insan nefsinin yüce makamını fizilendirmede çok etkin bir rol oynayacak ve nefis makamının tafsilinin gelişmesinde ve olgunlaşmasında müessir bir etken olacaktır. Bu bağlamda önemli olan, insanın kendi özüyle doğru, mantıklı ve gerçekçi bir ilişki kurabilmesi için bu olguların eğitilmesidir.

Özet:

1- Dinî öğretiler uyarınca insan, geniş marifeti sonucunda kendisini varlığın ilkeli düzenine yakınlaştırmalı ve bu ülkülü düzeni tanımalıdır. Sözü edilen tanımların en üstünü insanın kendisini tanımasıdır.

2- İnsanın kendisi ve başkaları hakkındaki sanısal ve gerçek dışı tasviri, insanın iç dünyasında güvensizliğe ve huzursuzluğa neden olacaktır.

3- Kur'ân-ı Kerim'in ve hadislerin insana yönelik farklı yaklaşım türü gözlemlenmektedir: Bunlardan biri, insanın gerçek özü ve diğeri ise sanısal özüyle alakalıdır. İnsan, gerçek öz makamına ulaşabilmek için -heva ve heveslerin sonucu olan- sanısal öz bendini aşmalıdır.

4- Öz ile ilişkinin iki tarafı hakkında üç görüş sunulmuştur:

a) İlişkinin bir tarafı soyut ruh ve diğer tarafı da maddî bedendir.

b) İnsanda iki "ben" veya bir "ben" ve bir "öz" vardır ve ilişkinin iki tarafını oluşturan da bunlardır.

c) İlişkinin bir tarafı "şahsî ben"den ve diğer tarafı "sosyal ben"den ibarettir.

Sorular:

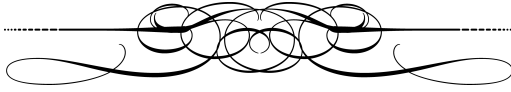
1- İnsanın kendisiyle ilişkisinin etki ve bereketlerini açıklayabilir misiniz?

2- İnsanın kendisiyle ilişkisi hususundaki en önemli boyutlar hakkında kısaca bilgi verebilir misiniz?

3- Ruh ve bedenin ilişkisini açıklayınız.

4- İmam Ali'nin (a.s), "*(Sanısal) öze sırtını dönerek (gerçek) özüne yönel.*" buyruğunu açıklayınız.

3. Bölüm

DIŞ DÜNYA İLE İLİŞKİ

Dış Dünya İle İlişkinin Önemi

İnsanî alandaki ilişkilerin ikinci aşaması, insanın kendi çevresiyle ve dış dünyasıyla ilişki kurmasıdır. Çevre ve dış dünya ile kastettiğimiz, insanın çevresindeki varlıklardır. Bu tanım uyarınca, bu bölümde yüce Allah ile ilişki konusuna da bir şekilde değineceğiz. Ancak özel konumundan ve öneminden dolayı Allah ile irtibat konusuna özel bir bölüm ayıracak ve ayrıntılı olarak konuyu inceleyeceğiz.

Çevre ve dış dünya ile ilişki, diğer insanlarla ve eşyalarla ilişkiyi kapsamaktadır. Bu ilişki, insanların yaşamı açısından zarurî olup insanın mutluluğu veya bedbahtlığı alanında çok önemli rol oynar.

Geçen bölümlerde de değindiğimiz gibi, hiçbir şekilde ilişkisi olmayan bir insan mevcut değildir. Bilakis her insan, kendi iç veya dış dünyasıyla girift ve çok derin bir şekilde ilişki hâlinindedir. -Bu alanda uzmanlık düzeyinde araştırma yapan- bazı düşünürlerin elde ettikleri sonuç şudur:

"Başkasıyla birlikte olmak veya var olmak, insan varlığının varlıksal ve temel vasıflarından biridir. Dünyadan ayrı hiçbir varlığın olmadığı gibi insanî varlıklardan da ayrı hiçbir varlık yoktur." Giriş bölümünde insan varlığının ilişkili bir varlık olduğunu ve bu durumun da, insanın ilişki hâlinde olabilmesi için her zaman bir "başkasının varlığını" gerektirdiğini açıklamıştık.

Bu ilişki alanının kapsamından ve de insanın yetkinlik seyrindeki öneminden dolayı bu alanı incelemek de özel bir ehemmiyete şayandır. İnsan, çevresinden gördüğü etkilerle

şekillenir ve ciddi anlamda toplumdan ve çevreden etkilenir. Bu yüzden bu ilişkilerin kontrolü ve yönlendirilmesi, bireyin kişiliğinin şekillenmesinde çok önemli olup, şahsiyetinin oluşumunda da temel rol oynar.

Hatırlatılması gerekir ki insan, bu ilişki türüne başlamadan önce sunduğumuz ölçülerle ilişkiyi değerlendirmeli ve duruma uygun olarak da ondan faydalanmalıdır.

Çevremizdeki ve etrafımızdaki varlıklara bakacak olsak, bu ilişki alanının bölümlere ayrılabilir olduğunu rahat bir şekilde anlayacağız. Çünkü etrafımızda, bir şekilde muhatap olduğumuz bizim gibi irade ve düşünce sahibi insanlar vardır ve öte yandan onlar da irade sahibi olup bizimle etkin ve ikili ilişkiler kurabilirler.

Bazen de çevre ile ilişkinin muhatabı bir insan değil, irade ve düşünce yoksunu canlı veya cansız bir şeydir sadece. Yani biz, bazen insan olmayan canlı veya cansız varlıklarla da ilişki hâlindeyiz. Bu tür ilişki alanında asıl göz önünde bulundurulması gereken, görüntü itibarıyla bu varlıkların şuur ve irade sahibi olmayışı ve bu ilişkinin karşılıklı ilişki türünün dışında oluşudur.

İnsanların Birbirleriyle İlişkisi

Bir bakıma insan, fıtratı gereği sosyal bir varlıktır¹ ve her insan, fıtratının gereği olarak başkalarıyla ilişki kurmaya eği-

1- İnsanın sosyal bir varlık olduğu bütün sosyologlarca kabul edilen bir gerçektir. Ancak insanı sosyal kılan etkenin ne olduğu hususunda görüş ayrılığı söz konusudur. Bazı sosyologlar, fıtrat ve ruh gibi batınî etkenlerin insanı sosyal yaşama sevkettiğini ve diğer bazıları ise, dış etkenlerin sosyal yaşama zorladığını ileri sürmüş ve bunu da şöyle açıklamışlardır: İnsanlar, günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları kendi başlarına aşamaz, bütün ihtiyaçlarını kendi başlarına temin edemezler ve başkalarının yardımına ihtiyaç duyarlar. Bu yüzden sosyal hayata yönelirler.

lim gösterirler. Daha açık ve dakik olarak şöyle de açıklayabiliriz: İnsanın zat ve fıtratında bazı etkenler vardır ki onu, başkalarıyla ilişki kurmaya yönlendirir. Gerçekte insanın sosyal ilişkiler kurmasının nedeni, bireysel ihtiyaçlarını gidermek ve temin etmektir.

Sözü edilen ilişkiler, bazen insanın mesela şehevî donanımının isteği uyarınca maddî ihtiyaçlarının temini için ve bazen de zatı itibarıyla ilişkiyi gerektiren ve insanın yalnız başına temin edemeyeceği bir ihtiyaç dolayısıyla kurulur. Veya bu ihtiyaçlar, sevgi ve eğitimi de kapsayan ruhsal ve manevî veyahut da diğer fitrî gereksinimleri içeren ihtiyaçlar olabilir.

Bunlar, beşerî toplulukların ve toplumların ortaya çıkmasını gerektiren etkenlerdir. Unutulmaması gerekir ki toplumu oluşturan bu nedenler, dakik olarak yönetilmesi ve ciddi olarak yönlendirilmesi gereken olgulardandır. Çünkü insanın başkalarını sömürmesi ve kendi ihtiyaçlarının temini yönünde başkalarını araç görmesi de bu yoldan geçer.

Eğer amaç, akıl ve vahye dayalı olarak ihtiyacı gidermek için bir başkasını istihdam etmek ise, bu durumda ilişki müspet ve yapıcı olacaktır. Ama eğer amaç, bir grup güç ve konum sahibi insanların doyumsuzluklarını ve şehvet düşkünlüklerini temin ise, böyle bir ilişki felakete, bireyin ve toplumun sapıklığına, eğitim ve ahlâk kurumlarının sekteye uğramasına neden olacaktır.

Kur'anî öğretilerden anlaşıldığı üzere, toplumun önemi-ne bütün ayrıntılarıyla dikkat çeken, başlı başına toplumun korunması gerektiğine vurgu yapan ilk insanlar peygamberler olmuşlardır. Bu nedenle de peygamberler, toplum hükümlerini başlı başına öğretilerinin bir parçası olarak ele almışlardır. Bu doğrultuda yüce İslâm dini, toplum konusuna özel ilgi göstermiş olup bütün hükümleri de sosyal boyut taşıyan tek dindir. Kuşkusuz ki İslâm, davetini açıkça toplum temeli üze-

rine kuran ve hiçbir hükmünde toplum olgusunu asla ihmal ve göz ardı etmeyen tek dindir.

Buna binaen İslâm dini açısından toplumun ve bireyler arasındaki ilişkilerin önemi açıktır. İslâm dinindeki en küçük bir amel ve hüküm bile bir tür sosyal boyutlu olup toplumun olgunluk ve yücelişi doğrultusunda öngörülmüştür. Ayrıca hac gibi bazı ibadetler, ibadî boyutunun yanı sıra tamamen sosyal ve siyasal boyutludur. Tam bir bireysellik görüntüsü veren ibadetlerin bile bir tür sosyal rengi vardır.

Değerli üstat Allame Tabatabaî (r.a), İslâm dini açısından toplumun önemine şöyle dikkat çekmiştir:

Kur'ân-ı Kerim, bireylerin ve şahısların öykülerine dikkat çekmekle birlikte, halkların tarihine daha çok önem vermiştir ve bu önem, sadece padişahların ve büyüklerin hâllerinin tarihe kaydedildiği bir dönemde gerçekleşmiştir.

İslâm dininin topluma özellikle önem vermesinin bir nedeni, bireyi topluma doğru yönlendiren ve onun toplumla ilişkisinin delili olan etken dolayısıyladır. Çünkü bu etken, hem birey ve toplumun mutluluğuna, olgunluğuna ve hem de çöküşüne ve zavallılığına neden olabilecek niteliktedir. Ayrıca toplumun birey üzerindeki etkisi de dikkat edilmesi gereken bir başka konudur.

Bunun açılımı şöyledir: Toplumun bireyler üzerindeki etki ve zorlayıcılık gücü çok yüksektir ve çoğunlukla da topluma hâkim olan atmosfer, bireyin normal hayat seyrini derinden etkiler ve böylece de bireyin geleceğini belirler. Krizler, değişimler, devrimler, sebat ve huzur koşulları... bireylerle ilgili eğitim ve diğer hususları direkt olarak etkileyen sosyal etkenlerdendir. Bu etki öyle bir düzeydedir ki bazıları, bireyin eğitimine tamamen toplumun şekil verdiğine inanmıştır.

Her ne kadar bu görüş ifrat boyutlu ise de, toplumun birey üzerindeki etkisinin önemi rahatlıkla anlaşılabilecek türdendir. Kuşatıcı ve yetkin bir din olan İslâm, bireylerin hayatının bu bölümü için de bir program öngörerek bireylerin sosyal mutluluk ortamını hazırlamıştır.

Bireyin mutluluğuna bağımsız olarak eğilip gündeme taşıyan İslâm dini, aynı şekilde toplumun mutluluk ve mutsuzluk konusunu da bağımsız olarak ele almıştır. Bir kavme bir azap indiğinde bu azap, tümüyle azgınlık ve bozgunluk yolunu seçmiş olduğundan dolayı bütün toplumu kapsayacaktır. Bu nokta, Kur'ân-ı Kerim'in kavimler ve toplumlar hakkında aktardığı öykülerden çok açık olarak anlaşılabilmektedir:

Her ümmetin başına gelecek musibete bir zaman takdir edilmiştir. Mukadder olan o zaman gelip çattı mı o musibeti ne bir an geriye atabilirler, ne bir an ileriye alabilirler.¹

Yüce Allah hem bu ayette ve hem de başka ayetlerde, toplumla ilgili bir hükmü bağımsız olarak açıklamaktadır.

İnsanların birbirleriyle ilişkileri görüş ve bakış tarzlarına bağlıdır. Varlığın yüce Allah tarafından yaratıldığına ve yine O'na döndürüleceğine inanan iki insanın birbirleriyle ilişkisi, bu inançtan yoksun iki insanın veya biri imanlı ve diğeri inkârcı iki insanın birbirleriyle ilişkisinden tamamen farklı olacaktır.

Allah inancına sahip iki insan, inançları uyarınca birbirlerine saygı gösterecek, birbirlerini yüceltecek ve diğer varlıklar gibi yüce Allah'ın feyzi oldukları ve kulluk makamına sahip oldukları için daima yüce Allah'ın rızasını gözeteceklerdir. Bu özelliğe sahip insanlar, kendilerine ve yüce Allah'a karşı edep kurallarının gözetilmesini gerekli gördükleri gibi, bunun birbirleriyle ilişkilerinde de gözetilmesi gerektiğine inanırlar.

1- A'râf, 34

Bu insanlar, birbirleriyle ilişkilerinde ve davranışlarında aralarındaki ortak noktalara önem verir, yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunarak yetkinlik kazanma yönünde birbirleriyle ilişki kurmaya özen gösterirler.

Böyle bir bakış tarzı sayesinde birçok anlaşmazlıklar ortadan kalkacaktır. Bu dünya görüşüne dayalı olarak kurulan ilişkiler, sadece şahsî çıkarların temini ve bireysel isteklerin doyumu için kurulmaz. Bilakis bu davranış ve ilişkiler, sorumlulukların ve yükümlülüklerin gereği olarak gerçekleştirilir ve böylece de başka insanlarla ilgili görevler yerine getirilmiş olur.

Bu görev ifası ve yükümlülüğün edası, dinî düşünce dayanakları açısından ibadet sayılmıştır. Çünkü ayetler ve hadisler perspektifinde ibadet, sadece namazla, oruçla ve diğer amelî farzlarla sınırlı değildir. Genel anlamıyla ibadet, yüce Allah'a yakın olmak amacıyla yapılan her şeyi içerir. Bu yön ve çizgide düşünmek, öğrenmek, öğretmek, telif etmek, yemek, içmek, uyumak ve hatta spor yapmak... ibadetlerin bir parçasıdır.

Yüce Allah, sorumluluğunun gereği olarak başkalarına hizmet eden insanın hayatına kesinlikle bolluk katacak ve genişlik verecektir. Bu inançların insan hayatında var ve canlı olması durumunda, ilişkiler ilâhî sevgi ve muhabbet üzerine kurulacak ve böylece de vadedilen cennetin bir örneği bu dünyada insanın güçlü eliyle tesis edilecektir.

İşte bu örnek, beşerî toplumda, insanın değer, keramet ve izzeti ilkelerine kurulu "Medinetü'n-Nebi" veya diğer tabiriyle "Medine-i Fadıla (=Erdemli Şehir)" olacaktır. Bu örneğin gerçekleşmesi, ancak dinin insanlar için öngördüğü programlarla mümkündür.

İlâhî din, insanın akıl ve fıtratıyla uyumlu olup insanları ezeliyet ve ebediyet aşkına çağırmakta, insanın eğilimlerine gerçek anlamıyla yön verip gerçek kemale yönlendirmektedir.

İnsanlar arası ilişki programlarının en güzelini din sunmuştur. Çünkü din, öncelikle insanları Allah'a itaate çağırmış, insanın akıl ve fıtratıyla çelişen şeylerden sakındırmış ve bütün insanların birbirlerine olan sorumluluklarını en iyi şekilde yerine getirmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

İnsanların ilişki türlerinin anlaşılması bağlamında Şehit Murtaza Mutahhari'nin (r.a) çok anlamlı bir açıklaması vardır. Şehit Mutahhari'ye (r.a) göre insanlar, kendilerinin ve her şeylerinin bir kaynaktan olduğunu görseler, onların birbirleriyle ilişkileri de, bağlılıkları da, gönül birliktelikleri de çok güçlü olacaktır. Bu inanca nail olmaları durumunda onlar, o mutlak Feyyaz'ın feyzi olacaklardır; kendilerinden hiçbir şeyleri olmayacak, hiçbir şeye müstahak olmayacaklardır, hatta yaşıantılarından sonra bile sayısız ilâhî nimetlere kıyasla hiçbir şeye müstahak olmayacaklardır ve herkes ilâhî feyizle dünya ve ahiret hayatının aşamalarını kat edecek, herkes tek bir görüşe ulaşacaktır. Bu düşünce yapısıyla bir olmayı hissedecekler; birbirlerinin dertlerini, acılarını ve mutluluklarını algılayacaklardır. Bu bakış açısı sayesinde ayrılıklar tamamen ortadan kalkacaktır.

Şehit Murtaza Mutahhari (r.a), çok güzel bir örnekle bunu şöyle açıklamaktadır: Yeryüzünde birbirine yakın birkaç kuyuya bakacak olsak, bu kuyuların birbirlerinden ayrı, her birinin özel menfaatlerine nazaran özel hükümleri olduğu kanaatine varacağız. Ancak bu kuyuların beslendiği kaynağa baktığımız takdirde, onların birbirine bağlı olduğunu ve asla ayrı olmadığını algılayacak ve aynı kaynaktan beslenmeleri bakımından o kuyuların aynı olduğuna hükmedeceğiz.

Bu bakış tarzı insanlar hakkında da geçerlidir. "Allah'tan gelmişlik" ve "Allah'a dönüşlük" dünya görüşü, insanların fikrî, ahlâkî ve amelî yapısını birbirine bağlayacak ve aradaki mesafeleri ortadan kaldıracaktır. Bu bakış açısıyla insanlar,

yetkinlik arayışı hissini filizlendirmede birbirlerine yardımcı olabilecek ve bu yolda karşılırlarına çıkacak engellerle mücadele edebileceklerdir.

İlişkilerin Farklı Düzeyleri

İnsanî ilişkiler bağlamında insan, farklı varlıksal boyutlarına ve varlığının farklı alanlarına uygun olarak çevresiyle farklı düzeylerde ilişki kuracaktır. Bir başka ifadeyle şöyle denabilir: Bir bakıma ilişkilerin farklı aşamaları, tamamen insanın varlık aşamalarıyla bağlantılı olarak şekillenir.

İnsan varlığı araştırıldığında, insan nefsinin birbirinden ayrı birkaç boyutu olduğu anlaşılacaktır. Hemen belirtmeliyim ki, bu birbirinden ayrı boyutlar gerçekte aynıdır. Bu konu, bütün ayrıntı ve incelikleriyle "nefsi tanıma" alanındaki kitaplarda takip edilebilir.

İnsan tümel olguları algılama yeterliliğine sahip olup, görüş ve düşünceleri bu alanda şekillenir. Bu düşünceler ışığında, bazı şeyleri yapma azmi insanda şekillenir ve amelin kaynağı olan bu azim, zamanla ve tekrar sonucu yetiye dönüşür.

Buna göre insan varlığının üç değişik ve ayrı düzeyi vardır ve insanın ilişkileri de bu üç düzeye dayalı olarak gerçekleşir. Biz burada, insan fıtratının başka bir boyutuna yönelik olan bir ilişki düzeyine değinmekteyiz ve o da, bireylerin hakikat arayışı ve ilim öğrenme boyutudur. İnsanın fıtrî eğilimlerinin elbette ki başka örnekleri de vardır ve bunların tümünün gerçekleşmesi, Yaratıcı ile ilişki (ibadet) ve sanat ile ilişki (güzellik sevgisi) gibi bir takım ilişkilerin kurulmasına bağlıdır.

Bu dört düzey göz önünde bulundurulduğunda, insanın bu düzeylerin her birinde bazı ihtiyaç ve gereksinimleri olduğunu anlayacağız. İşte bu aşamada, insanın gereksinimlerine

akıl ve vahye dayalı cevabın verilmesi, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna neden olacaktır.

Şimdi kısaca bu düzeyleri ele alıp inceleyeceğiz:

1- Fikrî ve Ruhî İlişki:

İnsanların ihtiyaç türleri aynı olduğundan dolayı eğilim ve bakış tarzları temelinde ortaktırlar. Bu eğilimlere yön vermek ve onları filizlendirmek, insanî alanda ilişki zeminlerinden biridir. Birey, maneviyat ve insanlık ufkunu genişlettiğinde, bu anlamlı âlemde dünya görüşünü gerçekler üzerine kuracak ve bu ortak eğilimlerini başkalarında filizlendirme düşüncesine koyulacaktır.

İnsan, başkalarının düşünce, ahlâk ve davranışlarını filizlendirme yönündeki gayreti oranında ilişkilerini sağlamlaştırmada daha başarılı olacak ve beşerî toplumun emniyet ve istikrar kazanmasında daha önemli rol oynayacaktır.

Erdem arayışı, gerçek mabuda tapınım, güzellik yanlılığı, araştırmacılık, yaratıcılık, yenilikçilik... gibi eğilimler nazara alındığında, tümel amaçlarda her hangi bir çekişme ve çatışmanın olmadığı görülecektir. Bu gizli gerçekler herkes için kuşatıcı ve geçerli olup, ilâhî davetlerle cevaplandırıldığında, bütün boyutlarıyla insan haklarına saygının gözlemlendiği bir toplum yaratılabilecektir.

Günümüz toplumlarında görülen çekişmeler ve çatışmalar, böyle bir ülküyü gerçekleştirmenin ve hatta bütün beşerî eğilim ve bakış boyutlarında böylesi olgun ve yetkin bir toplumda bulunma tevfikini elde etmenin çok güç ve zor olduğu düşüncesini ortaya koysa da, en azından bu ideal toplumun yatak ve ön hazırlıkları yönünde gayret etmenin ne kadar büyük bir sorumluluk olduğuna dikkat etmek gerekir.

İnsanlar arasındaki en temel ilişki, semavî mesajlar çerçevesinde fikrî ve ruhî ilişki ve teamüldür. Biz insanların

yaratılmış olduğumuzu, sahip olduğumuz her şeyin hikmet sahibi yüce Allah'tan olduğunu, O'nun evreni hikmet üzere yarattığını ve yönettiğini kabullenmemiz, İslâmî düşüncenin altyapısını oluşturan öğelerdir. Yüce Allah, bütün imkânları insanın yetki ve kullanımına verdiği ve de insanı en üstün varlık kıldığına göre insan çok yüce bir konuma sahiptir ve sorumluluğu da çok büyüktür.

Dünya, insan hayatının son aşaması değildir; bilakis ölümsüz ve ebedi hayata geçişin mukaddimesidir ve hatta dünya hayatının sınırlı oluşundan dolayı gerçek anlamıyla ona "hayat" da denmez. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

**Ve şüphe yok ki ahiret yurdunda gerçek yaşayış,
bunu bir bilselerdi.¹**

Bu dünya, ahiretin tarlası ve ebedi hakikati kazanmak için ticaret mahallidir. İşte orada, insanların düşünce, ahlâk ve amelleri tümüyle ortaya çıkacak ve insana gösterilecektir; insanın yapmış olduğu işlerin sonucu ilâhî adalet terazisinde tartılacaktır ve kimse de bundan kaçamayacaktır.

İnsanlar arasında bu itikadî, fikrî ve ruhî ilişkinin gerçekleşmesi durumunda, ahlâk ve amel boyutunda daha rahat ilişki kurulacaktır. Çünkü ilişkilerin altyapı ve temelinde ortaklık, bir sonraki adımları kendiliğinden getirecektir.

2- Ahlâkî İlişki:

Ahlâkî ilişki, inanç ve düşünce ilişkisi temeline kuruludur. Ahlâkın en güzel dayanağı dindir ve hatta dinden yoksun ahlâkın açık bir anlamı olmayacaktır. Kudret, hikmet ve ilim sahibi Allah'a ve de amellerin karşılığını bulacağı ölüm sonrası hayata inanç, ahlâkî ilişkinin nedenidir. Yüce Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

1- Ankebût, 64

Allah'ın ahlâkı ile kendinizi donatın.¹

Allah'ın ahlâkı ile donanmak, nefsi arındırmak ve de ilâhî sıfatların mazharı olma liyakatini kazanmak anlamı taşımaktadır.

İnsanın kişiliğinin şekillenmesinde ahlâkî ilişki kurmak çok önemlidir ve bu öneminden dolayı da Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Ancak ahlâkî yücelikleri tamamına vardırmaq için peygamberliğe seçildim.²

Ahlâkî yücelikler beşerî toplumlarda ortaya çıksa ve herkes ahlâkı riayet yükümlülüğünü taşısa eğer; aşk, vefa, emaneti koruma, affetme, görmezden gelme, ar, namus, cesaret, samimiyet, birlik, gönül birliği... gibi değerler topluma yayılacaktır.

3- Amelî ve Eylemsel İlişki:

İnsanın davranışlarını düzenlemesinde tevhidî bakış ve ilâhî düşüncenin yapıcı bir rolü ve derin bir etkisi vardır. Çünkü insan muhtar bir varlıktır ve insanın düşünce türü ve düşünsel eğilimleri bu seçimde belirleyici rol oynar. Elbette zamanla düşünce, ahlâk ve amel arasında karşılıklı bir ilişki de oluşur. Şöyle ki: Tevhidî görüş insanın ahlâkı üzerinde etkisini gösterir ve iyi bir ahlâka sahip olmak, düşünce ve imanın güçlenmesinde etkili olacaktır ve bu ikisi de insanın davranış ve amelinde rol oynayacaktır. Tevhidî bakış temeline dayalı olan amel ve eylem, insana kabiliyet verecek ve insanın varlıksal kapasitesinin ve düşünsel dünyasının genişlemesine neden olacaktır.

Sözü edilen bu karşılıklı ilişkiye bazı hadislerde de değinilmiştir. Mesela yüce Allah Resulü'nden (s.a.a) rivayet edilen bir hadiste şöyle geçer:

1- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.58, s.129

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.68, s.382

Her kim bildiğiyle amel etse, Allah ona bilmediği şeyin ilmini öğretir.¹

Buna göre, tevhide dayalı bir amel, insana özel bir ilim ve marifet kazandıracak, bilinmeyen ilim kapılarını insanın yüzüne açacaktır. Eğer insanlar bu düşünsel ve etik inançlara sahip olsalar, günlük ilişkileri ciddi anlamda bu inancın etkisinde kalacak ve amelî davranışlar türü, ebedi ülkülerle yoğrularak ilişkiyi kalıcı ve ebedi kılacaktır.

Bazen bu inançlar insanın iç dünyasını öyle etkiler ki ölüm sonrasında bile ilişkisi kalıcı olur. Çünkü insan, bu tür inanç ve ameli sayesinde başkalarının sevgilisi hâline gelir ve bu sevgi, ön hazırlıkları mevcut olduğu müddetçe kalıcıdır. İnsanın inanç ve ameli ilâhî ülküye kurulu olduğu için bu sevgi türü de ölümsüzleşecektir.

Kur'ân-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz ki inanan ve iyi işlerde bulunanlara karşılık rahman, gönüllere bir sevgidir verir.²

Bu ayette iman, inanç ve salih amel sevginin ön hazırlıkları olarak belirtilmiştir.

Başka bir ayet şöyle buyurmaktadır:

Dostların bir kısmı, bir kısmına düşman olur o gün, ancak çekinenler müstesna.³

Bu ayet-i kerime, bu arkadaşlık ve sevginin kalıcı olduğuna değinmektedir. Çünkü ilâhî takvanın her aşaması, insan için ebedilik zemini oluşturur.

4- İlmî İlişki:

Her araştırmacı insan, gerçeği bulmak ister ve de varlığın özünde his ve akıl yoluyla araştırma, gerçeklerle ilişkinin

1- Biharul-Envar, Allame Meclisî, c.65, s.363

2- Meryem, 96

3- Zuhruf, 67

güçlenmesine neden olacaktır. İnsanın bu ilim ve marifeti ne kadar büyük bir alanı kuşatacak olsa, başkalarıyla ilişkisi de daha yüksek bir düzeyde olacaktır.

Bu aşamada insan, beşerî ilim ve öğretilerden çok yararlanmak isteyecektir. İnsanları sömürmek ve maddî açıdan onlardan faydalanma düşüncesinde olmayacak, bilakis başkalarıyla ilişki alanında en önemli etkenin bilgisizlikle mücadele ve ilim edinme olduğunu görecektir. Eğer insan başkalarıyla ilmî ilişki kurma hususunda bu bakış açısına sahip olsa, toplum bilinçlenme yönünde hareket edecek ve bu bilinç, yüce insanî amaçları sevmeye ve onlara doğru yönlendiricilikte çok önemli rol oynayacaktır.

Evrenin görüntü ve gerçeği hakkında bilgi sahibi olmak, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini daha da derinleştirir. Çünkü insan, evrenin ve insanın ülkülü ve gayeli yaratıldığını bilmekle kendi yüce makam ve değerini daha iyi anlayacaktır. İlim ve bilim, evrenin sonsuz gerçekleri kapısını insanın yüzüne açacak ve hatta insan, varlıkları tanımakla ve yaratılışın sırlarını öğrenmekle onlara hâkim bile olabilecektir.

Kur'ân-ı Kerim, insanın diğer varlıklarla ilintili olarak gayeli yaratıldığına değinerek şöyle buyurmuştur:

Ve ram etmiştir size geceyle gündüzü, güneşle ayı...¹

Bir başka ayet şöyle buyurmaktadır:

Ve devir ve hizmetlerinde daim olan güneşle ayı ram etmiştir.²

İnsan, başkalarıyla doğru bir ilmî ilişki kurmakla varlık düzeninin ülkülü yaratıldığını adım adım anlayacak ve varlık hakkındaki bu bilgisiyle ayetlerin sahibi olan yüce Allah'a yönelecektir. Kur'ân-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmuştur:

1- Nahl, 12

2- İbrahim, 33

Yakında delillerimizi, âlemde de göstereceğiz, kendi varlıklarında da, böylece sonucu, onlarca da apaçık anlaşılacaktır ki o, gerçektir şüphesiz.¹

Bu bilgi ve algı sayesinde insan öyle bir makama ulaşacaktır ki her yerde Allah'ı görecekler:

*Be-deryâ be-nigerem, deryâ to bînem
Be-sahrâ be-nigerem, sahrâ to bînem
Be-her câ be-nigerem, kûh-o der-o deşt
Nişân ez gâmet-i ra'nâ to bînem.*

Deryaya bakarım, deryayı sen görürüm
Sahraya bakarım, sahrayı sen görürüm
Her nereye baksam; dağa, kapıya, çöle
Senden bir ayet-i ra'nayı sen görürüm.

Hakikatin bazı aşamaları vardır ve insan sahip olduğu bilgi ve marifet nisbetinde hakikatle olan ilişkisini arttırabilecek, bu inanç sonrasında kendisi ve başkaları için çok geniş bir ufuk açabilecek ve böylece de insanlığın gelişmesi yönünde olumlu ilişkilere yardımcı olabilecektir.

İlişkiler Alanında Büyük Sorumluluk

Bilgi ve marifet, sorumluluk için bir ön hazırlıktır ve insanın marifeti arttıkça âlemdeki sorumluluğu da artacaktır ve elbette bu yolla insanın varlıksal konumu da yücelecektir. İnsan kendi yeteneklerine bakarak ve onları da, varlığı ve insanın kendisini insana tanıtan bilgilerine katarak bazı sorumluluklarla karşılaşır; eğer bu sorumluluklarının gereğini yapmazsa mutlaka varlık tarafından kınanacak ve dışlanacaktır. Çünkü bu âlemde bütün varlıkların görev ve sorumlulukları vardır ve her varlık, sorumluluklarını yerine getirme yönünde devinim ve hareket hâlinindedir. Bu sorumlulukların en önemlisi ise Allah'a kulluktur.

1- Fussilet, 53

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Tenzih eder ne varsa göklerde ve ne varsa yer-yüzünde.¹

En küçük atomlardan en büyük saman yollarına kadar her şey yüce Allah'ı zikretmekle ve görevini yerine getirmekle meşgul olan bu âlemde, insanın ilâhî sorumluluklarını yerine getirmemesi, kendi varlığını hiçe sayması ve gerçek yetkinliğine ulaşmaması insan için bir utanç vesilesidir.

İnsan, varlık düzenindeki bu sabit gerçeklere ulaştıktan, doğru ve köklü olarak başkalarıyla fikrî, ahlâkî, ilmî ve amelî ilişkiler kurduktan sonra insanın sorumluluğu artacaktır. Bu bölümde insanın manevî seyir ve sülûkuna kısaca değinmemiz konuya açıklık getirecektir.

İnsan, hayat yolunda öncelikle kendisine inanmalıdır; inanmalıdır ki vardır, var olabilir ve "oluşa" yön vererek en güzeli seçebilir; olumsuzluklar ve istenmedik olaylar karşısında direnme gücüne sahiptir ve zahîrî ve batınî düşmanla savaşabilir; yüce ve üstün bir varlık olduğuna inanmalı, bu yüceliği korumalı, amacını bütün gayelerin üstünde tutmalı ve kendi varlığının hakikatinden daha azına kani olmamalıdır. Savaşmak ve kan dökmek için yaratılmadığı, bilakis hem kendisinde ve hem de toplumunda sefa, samimiyet, sabır, huzur ve güveni gerçekleştirmekle sorumlu olduğu inancını her zaman için ruhunda canlı tutmalıdır. Her şeyden daha önemlisi, sınırsız bir hakikat olan ve her kemalin en yüce aşamasına sahip olan evrenin yaratıcısına doğru dönüş yapması, her şeyi ve herkesi Allah için istemesidir.

İnsan, aklî ve kalbî seyri ile şu sonuca varacaktır: Varlığın irade ve tedbiri varlığı yaratanın elindedir ve insanda olan her şey de amaçların amacı olan yüce Allah'a ulaşma aracı olarak verilen emanetlerdir. O hâlde insan, yüce Allah'ın huzurunda

1- Cumua, 1

küstahlık göstererek bu emanetleri Allah'a itaatsizlikte kullanmamalıdır.

İnsanın bu seyrinde varacağı hakikat şudur: Mutlak hakikat sadece Allah'tır ve herkes varlıksal kapasitesi oranında Allah'ın tecellisi olup Hakk'ı gösterir. Herkes yüce Hakk'ın ayet ve nişaneleri olduğuna göre yaptıklarıyla, bakışıyla, diliyle, el ve ayaklarıyla, bütün azalarıyla Hakk'ı göstermeli ve onun ayeti olmalıdır.

Bu seyir çizgisinde insanın ulaşacağı bir başka sonuç da şudur: İnsan Hakk'ın en güzel ve en üstün aynasıdır; gerek subutî ve gerekse selbî ilâhî sıfatları algısı, düşüncesi, ahlâkı ve ameli oranında kendisinde gösterebilir; varlığa ve varlık sahibine aşkı kendisinde ihya edebilir.

Bu seyir ve sülûkta olan insan, varlığın büyük sergisiy-le tanışacak ve yüce Hakk'ın isim ve sıfat kemallerinin bu sergisine bakmakla da her birinden bir kemal derececek ve bu aşamada insanın kendisi, âlemdeki varlıkların kemallerinin tümünü sahiplenene mükemmel bir sergi olacaktır; büyük bir âlem ve hatta en büyük âlem olacaktır.

Her ne kadar insan görüntü itibariyle âlemde bir parça, çok büyük varlık bütününden bir zerre ise de, bu aklî ve kalbî seyir ile âlemin gizli sırlarını ve batınını anlayacak ve böylece kendisi büyük ve hatta en büyük âlem oluverecektir. Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib (a.s), kendisine mensup olan bir şiirinde insana hitap ederek şöyle buyurmuştur:

*E-tez'emu enneke cirmun sağırun
Ve fike'nteve'l-âlemu'l-ekberu
Ve ente'l-kitâbu'l-mubîn'illezî
Bi-ahrufihi yezharu'l-muzmeru.*

Sen kendini küçük bir parça mı görürsün?

Oysaki sana sığmıştır en yüce âlem

Sen o yüce, açıklayıcı kitapsın ki

Onun harfleri yardımıyla saklı tutulan ortaya çıkar.

Eğer insan batınî liyakat ve yeterliliklerini görse, daha üst aşamalarda seyrine devam ederek sadece yüce Hakk'ı görecek; Hak ile, Hakk'a doğru ve Hak için hareket edecek bir makamaya ulaşacaktır. Artık sadece onun için adım atacaktır; gönüllü ilâhî sevgi ve aşkı kuşanacak; sınırsız güzelliklerle dolacak; Hakk'ın celal ve cemalinde gark olduğunu gözlemleyecektir.

Bu şartlarda düşüncesi o hakikate ulaşacak, ahlâkı ona dayanacak, ameli onun rızası doğrultusunda gerçekleşecek, bütün hareket ve davranışları ilâhî rengine bürünecektir.

Bu bağlamda insan, diğer insanlar karşısında daha çok sorumluluk hissedecektir; âlimane davranışıyla, arifane ruhuyla, o hakikate olan aşkıyla insanlara katılacaktır. Sorumluluğuna önem verecek, hakikate davete başlayacak, her çağrısıyla insanların saçmalıklarından bir perde aralayarak Hakk'ın tecellisine vesile olacaktır. Böylece ilâhî sergiyi insanların görüş ufkuna yayacak, ilâhî celal ve cemal daha çok zuhur edecektir.

Bir rivayetin bildirdiğine göre Hz. Davut (a.s) yüce Allah'a şöyle arz etti: *"Allah'ım, niye insanı yarattım?"* Yüce Allah şöyle cevap verdi:

Gizli bir hazine idim, tanınmak istedim ve tanınmak için de varlıkları yarattım.¹

Varlığın özüne vakıf ve insan ruhunun cevherine agâh olan insanın gaye ve düşüncesi, insanları hidayet etmek ve varlıksal boyutlarını filizlendirmektir. Böyle biri, insanların ruhlarını tozlardan arındırıncaya kadar davet ve çağrısını sürdürecektir ve büyük sorumluluğunu yerine getirirken hiçbir korkuya kapılmayacaktır. Ne bir tehdit ve ne de bir dünyalık hırsı onu görevinden alıkoyamayacaktır. Çünkü bu insanın kalbi ve ruhu mutlak hakikatten ibaret olan hikmet sahibi Allah aşkıyla doludur ve ilâhî çizgide düşünür.

1- Misbahu's-Şeria, s.108

İmam Cafer Sadık (a.s), çok derin ve güzel bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

Arifin bedeni yaratılmışlarla, ruhu ise Allah iledir.¹

Arif olan insanın bedeni insanların arasındadır ve ruhu ise varlığın yaratıcısı, evvel ve ahir olan Allah iledir; O ki, her şeyi yaratmıştır ve her şey yine O'na dönecektir.

Gerçek arifin insanlara ilk daveti şudur: Bu âlemi bir müdebbirin yönettiğini ve varlığın gerçek mabudunun da o olduğunu kabul edin. Yüce Allah Resulü (s.a.a) ilk davetinde şöyle buyurmuştu:

"Allah'tan başka ilâh yoktur." deyin ve kurtuluşa erin!²

Allah Resulü (s.a.a), bu davetinin ardından, insanların kendilerini bulabilmeleri, kendi kabiliyet ve yeterliliklerini eylemselliğe dönüştürebilmeleri, varlık gerçeğiyle ülfet edebilmeleri, tevhit ve mutlak güzellik aşkını oluşturan büyük kafiide yer alabilmeleri için onlara can verici öğretileri öğretmiştir.

Bu özelliklere sahip bu büyük sorumluluk insana özgüdür ve her insan, hakikatten aldığı pay oranında bu sevgi davetine ve ilişkisine katılabilecektir.

İnsanın Bazı İlişkileri

İnsan sosyal ilişkilerinde farklı insanlarla karşılaşır ve bu da insanların birbirlerine karşı davranış türlerinin farklılaşmasına neden olur. Bütün bu ilişkilerde doğru bir yöntemin olmaması, insanı bir takım sorunlarla yüz yüze getirecektir.

Burada, sözü edilen ilişkilerin bazılarını kısaca göz gezdireceğiz:

1- Misbahu's-Şeria, s.191

2- Biharul-Envar, Allame Meclisi, c.18, s.202

1- Velayet İlişkisi:

Hem yüce Allah Resulü (s.a.a) ve hem de Masum Ehlibeyt İmamları (hepsine selâm olsun), Allah'ın velileri olmaları hasebiyle insanın onlarla bir ilişkisi vardır. Bu ilişki, bir yandan diğer insanlarla kurulan ilişkilerden farklıdır ve öte yandan da bu ilişkilerin en önemlisidir. Çünkü insanın diğer ilişki alanlarında kemale ulaşması, Allah'ın velisi olan kâmil insanlarla ilişkisine bağlıdır.

Veli unvanı taşıyan kâmil insanla ilişki, İslâm kültüründe yüce bir değer ve konuma sahiptir ve ayrıca insanın kemal şartı da bu ilişkide saklıdır.

İmam Muhammed Bâkır (a.s) şöyle buyurmuştur:

Bilin ki bir insan geceyi ibadetle geçirse, gündüzleri oruç tutsa, bütün servetini sadaka olarak verse, ömrü boyunca hacca gitse, ancak Allah'ın velisinin velayetini tanımadığı için onu sevmese ve bütün amellerini onun önderliği ile yapmasa eğer, bu insanın Allah katında bir sevabı yoktur ve kendisi de iman ehlinde değildir.¹

İnsanın ibadet ve amellerinin kabul olması, kâmil insanın velayet ve önderliğini kabul etmesine bağlıdır. -Kur'ân-ı Kerim'in ve hadislerin açıkça vurgu yaptığı- bu sevgi ve muhabbetin yokluğu durumunda, insanın namaz, oruç ve diğer amelleri kabul edilmeyecektir. Bu ilişkinin farklı açıları vardır; onların bazılarını kısaca değinelim:

a) Tanıma ve marifet ilişkisi:

Hz. Peygamber'in (s.a.a) ve Ehlibeyt'i'nin konumunu tanımak, İslâm dininin zaruriyatındandır. İslâm dini açısından Allah Resulü'nü (s.a.a) ve Ehlibeyt'ini (a.s) tanımak ve onlara inanmak İslâm'ın ve imanın rükünlerindendir. İnsan, kemal ve yetkinlik yolunda hareket etmek istiyorsa bu nurani varlıklara tutunmak zorundadır.

1- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.23, s.294

İmam Zeynelabidin (a.s) bir duasında, Ehlibeyt'in (a.s) ilâhî yol, ilâhî rıza ve cennet yolu¹ olduğuna dikkat çekmiştir. Onlar, yüce Allah'ın tekvinî ve teşriî feyzinin araçlarıdır. Yüce Allah katındaki şariat ve kanun onların aracılığıyla insana ulaşır. Aynı zamanda onlar, varlık üzerinde ilâhî velayet ve tasarrufa emrolunmuşlardır ve âlemin düzeni onların velayetiyle yönetilir.

İmam Rıza (a.s) şöyle buyurmuştur:

Biz yeryüzünde Allah'ın hüccetleri, kulları arasında halifeleri ve sırrının eminleriyiz. Allah bizim aracılığı-mızla gökleri ve yeryüzünü sabit tutmakta, korumaktadır ve bizim aracılığımızla yağmur indirir ve (kullarına) rahmetini yansıtır. Yeryüzü asla zahir veya gâib, bizden bir kâimden boş olmaz. Eğer bir gün yeryüzü hüccetsiz kalırsa, denizin ehlini garkettiği gibi o da ehlini içine çekecektir.²

Yüce Allah Resulü'nü (s.a.a) ve Ehlibeyt'i tanıma hususunda insanın bilmesi gereken bir diğer nokta da şudur: Yüce Allah Resulü (s.a.a) ve Ehlibeyt'i (a.s), toplumun siyasi önderliği ve yönetimi açısından bütün zamanların en üstün ve en yetkin insanlarıdır. Bu yüzden de yüce Allah onları seçmiş ve insanlığa tanıtmıştır. Bu, seçimi insanlara bırakılmış bir şey değildir. Allah'ın velileri, ilâhî hüküm ve buyrukları tam anlamıyla ve dakik olarak uygulayabilmek için siyasi ve sosyal yetkinliğe sahip olmalıdırlar.

b) Sevgi ilişkisi:

Yüce Allah Resulü'nü (s.a.a) ve Ehlibeyt'ini sevmek, İslâmî ve özellikle de Şîî öğretilerde çok yüce ve önemli bir değerdir. Kur'ân-ı Kerim bu sevgiyi "risaletin karşılığı" olarak ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur:

1- Sahife-i Seccadiye, Arefe Günü Duası,

2- İrşadu'l-Kulûb, Deylemi, c.2, s.417

De ki: "Sizden, tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum, istediğim, ancak yakınlarıma sevgidir."¹

Bu sevgi İslâm'da en büyük ibadet olarak tanıtılmıştır. İmam Cafer Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurmuştur:

Şüphesiz ki her ibadetten üstün bir ibadet vardır; biz Ehlibeyt'in (a.s) sevgisi ise en üstün ibadettir.²

Konuyla ilgili bir diğer rivayet şöyledir: İmam Muhammed Bâkır'a (a.s) "*Dinin gerçek ve hakikati nedir?*" diye soruldu. İmam (a.s) şöyle buyurdu:

Din sevgiden başka bir şey midir?³

Ehlibeyt ile sevgi ilişkisi, en sağlam tutunma halatı ve de iman dayanaklarını güçlendiren ve sarsılmaz kılan en önemli etkenlerden biridir. Gerçekte Ehlibeyt sevgisi, erdemleri ve güzellikleri sevmektir. Ayrıca şu da bir gerçektir ki bir şeyi seven insan, sevdiğinin rengine bürünmeye çalışır. Buna göre bu sevgi, büyük bir fazilet olmakla birlikte, insanî yetkinlik ve erdemleri kazanmak için de çok güçlü bir etken konumundadır.

İşte buradan elde edilen nokta şudur: Ehlibeyt'in faziletlerini kazanma yönünde adım atmayan kimse gerçek bir Şîî değildir. İmam Cafer Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurmuştur:

Diliyle Şîî olduğunu söyleyen, ancak amelde bizim amel ve davranışlarımıza aykırı davranan kimse bizim Şîîlerimizden değildir.⁴

İmam Muhammed Bâkır (a.s) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

Allah'a andolsun ki biz Allah'tan bir berat almış değiliz, bizim Allah ile bir yakınlığımız yoktur ve Allah

1- Şûrâ, 23

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.27, s.91

3- Usul-u Kafi, Şeyh Küleynî, c.8, s.79

4- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.65, s.164

üstünde bir hüccetimiz de yoktur. Biz ancak itaat ile Allah'a yakın oluruz. O hâlde sizden her kim Allah'a itaat ederse bizim velayetimiz ona faydalı olacaktır; kim de itaatsizlik ederse velayetimizin ona yararı olmayacaktır. Sakın ola ki aldanmayasınız! Sakın ola ki aldanmayasınız!

Bu hadis çok önemli bazı noktalara dikkat çektiği için bunlar hakkında biraz düşünmek gerekir. İmam (a.s), "Allah'ın seçkin kulları olan bizler bile Allah'a itaat etmekle yakınlaşırız." buyurduğuna göre onların Şiîlerinin yapması gereken de aynı şeydir. Sadece sözde sevmek ve velayeti kabullenmek, amaca götürmeyecektir. İmam (a.s) hadisin devamında "Sakın aldanmayın!" ifadesiyle Şiîlerini uyarıyor ve aslında onlara "Kalbinizde bizim sevgimizi taşıdığınıza dayanarak, amelere ihtiyacınız olmadığını sanmayın ve ameller hususunda ihmal etmeyin." demek istiyor. Gerçek sevgi, itaatle sonuçlanan sevgidir.

Kısacası bizim görevimiz Ehlibeyt'i tanımak, kendi zarfiyetimiz kadarınca onların makamını anlamak, onlara aşk beslemek, hayat ve saadetimiz yönünde o yüce insanlarla sözleşmek, onlara itaat etmek, salih amellerle ve nefis tezkiyesiyle kemal yönünde hareket etmektir.

Hadislerimizde geçen çok önemli bir başka nokta da şudur: Amellerin kabulünün ve saadete nail olmanın şartı Ehlibeyt'in velayetini kabul etmektir. İmam Rıza (a.s), "Silsiletü'z-zeheb" adıyla meşhur olan hadisinde bu noktaya dikkat çekmiş ve yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir:

"La ilâhe illallah" benim sığınağımdır; böylece sığınağıma giren kimse benim azabımdan güvendedir...

İmam Rıza'nın (a.s) bu hadise eklediği ayrıntı şudur: "Ancak bunun şartları vardır ve ben bu şartlardan biriyim." ¹

1- el-Emali, Şeyh Saduk, s.235

Amellerin kabulü için Ehlibeyt'in velayetini kabullenmek şarttır. Bunun nedeni şöyle sıralanabilir:

– İslâm'ın namaz, oruç, zekât gibi hükümleri alanında imamın öğretilerinden faydalanmak gerekir. Yani amellerimizin doğruluk veya yanlışlığı, Ehlibeyt'in öğretilerine dayanırıldığı ve onlar tarafından teyit edildiği durumda kesinleşecektir.

– Ehlibeyt'in velayetini kabullenmenin kendisi, insanın amellerinin kabullük ölçüsüdür. Kur'ân-ı Kerim'in açıkça vurgu yaptığı Ehlibeyt sevgisinin olmaması durumunda insanın namaz, oruç gibi amelleri kabul olmayacaktır.

2- Diğer Müminlerle İlişki:

İslâmî öğretiler açısından müminler birbirleriyle kardeşler ve aralarındaki ilişki de iman, sevgi ve hayırseverlikle rinden kaynaklanır. Hadis kaynaklarımızda bu ilişkinin gerekliliğine dikkat çekilmiş ve bu, müminin mümin üzerindeki hakkı olarak bildirilmiş ve de bu ilişkiyi kurmak için gayret eden kimse, Allah Resulü'ne (s.a.a) en çok benzeyen insan olarak tanıtılmıştır.

İslâm toplumunda yaşayan müminler arasındaki ilişki, sevgi etkeniyle ve manevî yetkinlik amacıyla ortak değerlere dayalı olarak şekillenir. İmanlı insan, dindaşlarına ve diğer insanlara karşı sorumludur ve onlara eşya ve araç gözüyle bakamaz; bilakis karşılıklı teamülde kendisinin ve başkasının yetkinlik ve olgunluğunu güder.

Bu insan, mümin olsa da olmasa da diğer insanların hayrını ister. Herkesi Allah'ın mahlûku bildiğinden ötürü sever, onları hidayet ve ıslah etmesini diler Allah'tan. Bu nedenle İslâm dini, sosyal ilişkiler alanında en önemli ilkenin kardeşlik duygusu olduğunu bildirmiştir. Bu konunun ayrıca ve enine boyuna ele alınması, incelenmesi gerekir.

3- Aile Arası İlişki:

Sıcak aile ocağı en önemli eğitim etkenlerinden biridir. Bu yüzden ailevi konulara yaklaşım tarzına önem verilmeli ve dikkat edilmelidir. Her genç insanın karşılaştığı sorulardan biri şöyledir: İnsan neden evlenmeli ve ortak hayat kurmalıdır? Ortak hayatın özel şekil ve yapısı nedir? Ortak hayatın başlangıcında eşlerin birbirleriyle ilişkisi nasıl olmalıdır?

Hadisler evlilik konusuna çok önem vermiş ve özel vurgular yapmıştır. Bunun nedeni, aile kurmakla ruhsal denge oluşturmak, insanın düşünce ve duygu güvenliğini sağlamak ve de insan neslinin bekasını sürdürmektir. Bu amaçlara ulaşmak için aile ortamlarında düşünsel, ruhsal, etik ve pratik açıdan en güzel ilişki yöntemi seçilmelidir.

Kur'ân-ı Kerim evlilik hususunda çok ince bir noktaya temas ederek şöyle buyurmaktadır:

Ve delillerindendir ki sizin cinsinizden eşler yaratmıştır size, onlarla uzlaşıp geçinesiniz diye ve aranızda sevgi ve merhamet ihsan etmiştir; şüphe yok ki bunda, düşünen topluluğa deliller var.¹

Bu ayet-i kerimenin içerdiği incelikler şöyle sıralanabilir:

– İnsanın evlenmesi için kendi türünden eşinin yaratılması ilâhî ayet ve nişanelerden biridir.

– Evliliğin hikmet ve felsefesi insanın sükûnet ve huzur bulması, durulmasıdır.

– Eşler arasındaki ilişkinin sevgi ve muhabbete dayalı olduğu da bu ayette dikkat çekilen noktalardan bir diğeridir.

Birçok farklı deneyleri incelemeye tâbi tutan, insanın hayatı boyunca sergilediği davranış ve hâllerini gözlemleyen bilimsel veriler uyarınca, iki gencin yatışmaz doğasına huzur verecek, ruhsal ve etik açıdan onlara güven kazandıracak en önemli etken din inancıdır ve ikinci sırada ise evlilik bulunmaktadır.

1- Rûm, 21

Aile ocağında bir ışık yakıp aydınlatabilmek için öncelikle -pratik anlamda eş seçimiyle başlayan- yuvayı kurma aşamasında çok dikkatli olmak gerekir.

İyi bir eşin özelliklerinden bazıları şöyle sıralanabilir: Dindarlık, emaneti koruma, güzel ahlâk, maneviyat, takva, iffetlilik, varlık düzenine sevgi ve aşk, zorluklar karşısında direnç, sade yaşam eğilimi, lüks hayat düşkünlüğünün olmaması. Aynı zamanda inanç ve ahlâkta denklik de sağlıklı bir ilişki kurmada temel rol oynar.

Aile ortamı, sosyal ilişkilerin sağlıklı gelişmesinde ana etken konumundadır. İnsanî düşünce ve ahlâkın yapıcı ve güzel örneğinin aile ortamında sergilenmesiyle, kalıcı ilişkileri sağlamlaştırma ve güçlendirme zemini hazırlanabilir. Kadın ve erkek; birbirlerine karşı uygun davranmakla, birbirlerini sevmekle, güzel ahlâkla, affetmekle, yerine göre bazı hatalara göz yummakla salih evlatlar yetiştirip topluma sunabilecek ve gelişmiş bir toplumun oluşturulmasında katkı sağlayacaklardır.

O hâlde, insanî ilişkinin en önemli ve en değerli türü aile ortamında ortaya çıkar ve doğru şekliyle bu ilişki, insanî ilişkiler alanında büyük ve küçük toplumlarda en önemli rolü oynayabilmiştir.

Eşler, aile ortamında ortak yönlerini arttırabilecek, çekişme ve ayrılığa neden olan hususları azaltabilecek ve birbirlerine bir insan olarak bakabileceklerdir. Bu durumda, aile hayatının bütün sahnelerinde davranışların türleri ilkeli ve gayeli olacaktır.

4- Düşmanlarla İlişki:

İnsanî hayat boyunca biri müstekbir ve diğeri mustazaf sıfatlı iki grup birbiri karşısında hep saf oluşturmuştur; ne müstekbirler, mustazafların feryatlarını hazmedebilmiş ve ne de mustazaflar, müstekbirlerin zulüm ve yağmasına katlanabilmişlerdir. Her ne kadar Kur'ân-ı Kerim, mustazafları hükü-

met ve yönetim vaadiyle müjdelemiş ve bu vaadin gerçekleşeceği kuşkusuz ise de, insanî hayatın gül bahçesinde ortaya çıkan zararlı otlardan ibaret müstekbirlere, insanlık tarihi boyunca insanlığa ve özgür insanlara öldürücü darbeler indirmiş ve onları, işkencelerle öldürerek ortadan kaldırmışlardır.

İnsanî keramet, konum, makam ve izzet ilâhî yolda olmakta ve peygamberlerin davetine olumlu yanıt vermekte saklıdır. Bu yüzden bu kerameti koruma yönünde olan şeyi sevmek ve de şehvetin, alçaklıkların hakimiyeti yönünde olan şeye düşmanlık etmek en güzel amel ve en büyük sosyal farzlardandır. İnsan, insanî keramet ve azametinin iç ve dış etkenler tarafından tehdit edilmesine asla izin vermemelidir.

Özgürlüğü ve özgürlükçülüğü iç ve dış tehditlerden korumak, bütün insanların en başta gelen sorumluluklarından- dır. Müstekbirlere karşı cihat etmek, bir görev olarak, özgür yaşayan ve özgür düşünen insanların büyük sorumlulukları arasında yer almaktadır. Vahye, mantığa ve hikmete aykırı hareket eden bu grup karşısında sosyal ve uluslararası ilişkiler bazında azami derecede dikkat edilmelidir. Çünkü bunlar, insanlık kfilesinin namahremleridir.

Varlığın ve ilâhî hilkatin sırlarına düşman olan kimse, gerçekte kendisiyle, gerçeğiyle, kerametiyle, izzetiyle düşmanlık etmektedir. İnsan ya bunu bilmemekte veya eğer biliyor ise de insanî düşünce, ahlâk ve amel açısından varlık düzenini sevmeye ve Hakk'ın halifesi unvanını koruma temeline dayalı olduğuna ve ayrıca her zulüm türünün, bu koca varlık düzeninde kanuna aykırılık olduğuna inanmak istememektedir.

-Görüntü itibariyle insana, gerçekte ise insanî kerametlere düşman olan- bu tür insanlarla ilişkilerde, sapıklıktan korunmak için azami düzeyde dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bu husustaki hadislerle bakıldığında, sözü edilen gruba karşı düşmanlık etmenin en güzel amel, en önemli farz ve en

hayatı görevlerden biri olduğu sonucuna ulaşılacaktır. Yüce Allah Resulü (s.a.a) bu hususta şöyle buyurmaktadır:

Allah yolunda sevmek ve Allah yolunda düşmanlık etmek farzdır.¹

Yine Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Şüphesiz ki en sağlam iman halatı Allah yolunda sevmek ve Allah yolunda düşmanlık etmektir.²

Kendisine ve başkalarına zulüm ve haksızlık etmekten asla geri durmayan biriyle neden ilişki kurulsun ki? Bu tür insanlarla ilişki kuran kimsenin güttüğü amaç ne olabilir ki?

Müminler Emiri Ali (a.s), yüce insanlara yapılan zulüm hakkında şöyle buyurmuştur:

Yüce insanlara yapılan zulüm en çirkin zulümdür.³

Yüce Allah'ın görevlendirdiği peygamberler, insanlığı bu zincir ve prangalardan kurtarmak için nice zahmetlere katlanmışlardır. Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (s.a.a) risaletini açıklarken şöyle buyurmuştur:

Sırtlarındaki ağır yükleri indirmededir, bağlandıkları zincirleri kırmada.⁴

İnsanın dost ve düşmanlarını tanıtan hadislere baktığımızda, hem dostların ve hem de düşmanların insanlık boyutlarının mümkün olduğunca korunduğunu görmekteyiz. Müminler Emiri İmam Ali (a.s) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır:

Senin dostların da düşmanların da üç gruptur: Dostun, dostunun dostu ve düşmanının düşmanı senin dostlarındır. Düşmanların ise kendi düşmanının, dostunun düşmanı ve düşmanının dostudur.⁵

1- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.66, s.252

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.27, s.57

3- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.456

4- A'râf, 157

5- İrşadu'l-Kulûb, Deylemi, c.1, s.194

Bazen insan, şahsına dönük bir düşmanlıkla ve davranış tarzı bakımından kendisiyle uyuşmayan bir düşmanla karşılaşır. Bu durumda insanın yapması gereken şey müdara etmektir. Aşağıdaki dizeler de buna dönüktür:

*Ârâmiş-i do gîfî, tefsîr-i in do harf est
Bâ düstân, muruvvet; bâ düşşmenân, mudârâ.*

İki cihanın huzuru iki harfin yorumunda:
Dostlara mürüvvet, düşmanlarla müdara.

Bazen de insan, ilâhî elçileri yalanlayan ve bunun ardından da semavî dinleri inkâr eden düşünce, inanç ve amel bazında düşmanlarla karşılaşır. Bu durumda konu olan düşmanlar, üstte hatırlatılan düşmanlardan farklıdır ve insan dikkat ederek bunları birbirinden ayırt edebilir.

5- Çevreyle İlişki:

İnsanın ilişkilerinden biri de, onun kendi yaşam çevresiyle ilişkisidir. Bir çevrede bir ömür yaşayan, o çevreden beslenen, orada gezinti yapan, dinlenen, çalışan ve kendi işlerini orada gerçekleştiren bir kimse, bu çevre ve muhit karşısında kayıtsız kalamaz. Vahiy öğretileri penceresinden "tabiat" konusuna bakıldığında da, insanın olgunluk ve kemal kazanması yönünde etkili olabilecek bir bakış tarzı ile karşılaşmaktayız. Buna göre insan, bu konu hakkında kayıtsız ve ilgisiz kalamaz.

Çevre, çevre ahlâkı ve çevre ile ilişki konusu, -öneminde ve insanlığı tehdit eden tehlikelerinden dolayı- gelişmiş ve hatta diğer toplumlarda düşünürlerin ve yöneticilerin dikkatini çeken bir konudur. Buna özgü olarak kitaplar ve makaleler yazılmış ve seminerler düzenlenmiştir.

Bizim savunduğumuz şey şudur: Ancak dinî ahlâka ve tevhidî dünya görüşüne dayalı olan ilâhî ahlâk sayesinde çevre ile ilişkili güzel bir ahlâk edinebilir ve böylece de sağlıklı ve temiz bir çevreye sahip olabiliriz.

Çevreyi şöyle tanımlayabiliriz: Çevre, canlı varlığın kendini ilerlettiği atmosferdir. Bu atmosferin farklı boyutları; canlı varlığı bir şekilde etkilemekte, onun yiyeceğini temin etmekte, üreme imkânını hazırlamakta, onu harekete çağır-maktadır. Buna göre bir yerde ikamet eden iki canlı varlığın yaşam çevresi aynı değildir.

Bu tanım uyarınca yaşam çevresi, her varlığın, yaşamın farklı hâl ve koşullarında içinde bulunduğu çevre atmosferi-dir. İnsan gerek evde, gerek şehirde ve gerekse tabiatta bulun-sun, bütün bu konumlar canlı varlığın yaşam çevresi sayılır.

(İnsanın bütün hareketlerini kuşatan) çevresiyle insan arasındaki ilişkinin iç içeliği, insanın bu hususta daha çok düşünmesini gerektirir. Çevrenin, -günümüz dünyasında insan neslinin bekasını ciddi anlamda tehdit eden- tehlikeye düş-mesi de, tabiata karşı davranış biçimi hakkında düşünülmesi gerektiğini gösteren önemli bir kanıttır. Olaya bu açıdan bakıldığında, "çevre ahlâkı" adında yeni bir ahlâk dalının tesis edilmesi ihtiyacı hissedilecektir.

"Çevre ahlâkı" ahlâkın bir dalı olup, insanın insan dışındaki madde âlemine karşı davranışının doğruluk ve yanlışlığını inceler.

Biz, çevrenin bu tanımının şüphe götürmeyen gerçek olduğunu kabullenip, bu doğrultuda konumuza devam edeceğiz. Bu tanım, hayvanlar ve bitkiler gibi maddî hayatı olan veya dağlar, kaynaklar ve denizler gibi maddî hayatı olmayan bütün varlıkları içermektedir.

Hemen belirtmeliyim ki "çevre ahlâkı" konusu, insan dışındaki varlıklar hakkında geçerlidir ve insan burada bir şekilde yer alır ve hatta başrol oynar. Ancak yine de insanla ilişkili ahlâk, meşhur anlamıyla ahlâk dairesi içinde olduğundan dolayı insanı, çevre ahlâkı alanının dışında tutmak gerekir. Bunun anlamı şudur: Çevre ahlâkı ilminde insanın

diğer insanlara karşı değil, tabiat ve çevreye karşı davranış türü irdelenir.

Çevrede gerçekleşen değişimler, insanın tabiat üzerindeki davranışının yankısıdır; davranış ise, insanın marifet ve bakış tarzının ürünüdür. Beşerî uygarlığın filizlenme görüntüsü veren çağımızda çevre, tehlikelere ve afetlere duçar olmuşsa bunun nedenini, muasır insanın bakış tarzında ve marifet yapısında aramak gerekir. Çünkü insan, inandığı şekilde hareket eder ve inancı doğrultusunda eylem gerçekleştirir.

Allah ile insanın yerlerinin değiştirildiği modern düşüncede Allah bir kenara itilirken, insan âlemde yegâne işlemci güç olarak tanıtılmaktadır. Bu insan, bir yandan kendi refahını temin etmek ve dilediğince doğadan faydalanmak için her şeyi yapma hakkını kendinde görür ve öte yandan da mevcut doğal krizlere ve tabiatın yıkıma uğramasına asla aldırılmaz. Çünkü modern düşüncede bu, insanın tanrılığının gereği olarak görülmektedir.

Eski çağlarda daha çok çevresini seyreden, vafeden, güzelliklerini seyre duran insan, yeni çağda tabiatın mimarı olmaya soyunmuş ve yeni projelerini uygulamaya girişmiştir. O artık bağ ve bahçeleri seyretmekle yetinmemekte ve bizzat işe el atmak istemektedir. Burada şuna dikkat etmek gerekir: Her ne kadar rol ifa etmenin ve değişim yönünde kararlı olmanın kendisi sakıncasız ise de, muasır insanın doğa üzerindeki işleminin nitelik ve karnesi pozitif olmamıştır. Bu yüzden çok geç olmadan ve mevcut durum, içinden çıkılmaz bir hâl almadan önce bakış tarzının değişmesi gerekmektedir.

Bu analiz ortadayken bazı batılılar, bu buhranı da dine mal etmeye çalışmış, din hakkındaki çarpık ve gerçek dışı anlayışlarıyla şöyle demişlerdir:

"Tabiattaki mevcut kriz dinlerin bakış tarzından kaynaklanmaktadır. Çünkü dine inananlar, doğanın insan egemenli-

ğinde olduğunu savunmuşlar ve insanı da Allah'ın yeryüzündeki halifesi kabul ettiklerinden dolayı insanın ondaki bütün tasarruf ve kullanımlarını meşru görmüşlerdir."

İnsanın halifeliğinin ne anlama geldiğine biraz dikkat edilecek olsa, bu iddianın tutarsızlığı ve çürüklüğü anlaşılacaktır. Burada şunu sormak istiyoruz: Din tarafından Allah'ın halifesi olarak tanıtılan kimselerin davranışı tabiatı yıkıma uğratmak mı olmuştur? Bunun cevabı çok açık ve kesin olarak şudur: Yüce Allah'ın görevlendirdiği peygamberler, doğa ile barışık olma ve müdara etmenin en büyük davetçileri olmuşlardır.

Bunu şöyle açıklayabiliriz: Allah'ın halifesi olmak, yüce Allah'ın sıfatlarının mazharı olmak demektir. Buna göre herkes Allah'ın halifesi olamaz. Allah'ın halifesi, yüce Allah'ın rahmet, hikmet ve ilminin uzantısı olarak her şeye karşı davranışını rahmet, hikmet ve ilme dayandırır. Bunlar, Allah'ın halifesinin mazhar olduğu sıfatlardır ve asla bu sıfatlar tabiatla savaşa girişmez ve onun üzerinde yıkım gerçekleştirmez.

İmanlı insan, Kur'anî öğretiler uyarınca bütün varlığın yüce Allah'ı tespih ettiğine inanır. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmuştur:

Hiçbir şey yoktur ki O'na hamdederek O'nu noksan sıfatlardan tenzih etmesin.¹

Bu nedenle imanlı insan ona saygı gösterir, ona saldırmakla kalmaz ve hatta Allah'a itaat eden varlık olması hasebiyle onu kutsal bilip saygı duyar. Yüce Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Her kim bir serçeyi haksız yere öldürecek olsa, Allah bunun hesabını kıyamet günü ona soracaktır.²

Yüce Efendimizin (s.a.a) bir başka buyruğu şöyledir:

1- İsrâ, 44

2- Nehcü'l-Fesaha, s.751

Hiçbir kişi yoktur ki bir ağaç diksin de Allah, o ağacın meyvesi kadar onun için sevap yazmasın.¹

İmanlı insan, sırf tabiatla ilgili bazı ahlâkî görevleri olduğuna inanır; çevre koruması ve sağlığı yönünde çalışır ve bu gayretinin de iki nedeni vardır:

– Bu çalışma diğer insanların sağlık garantisidir; bu yönünde gösterilecek ihmal, diğer insanların sağlığını tehdit edecektir. Bu da kul hakkını ihlal etmek ve ilâhî gazaba duçar olmak demektir.

– Bunun daha da ötesinde, imanlı insan, doğayla ilişkisinde ahlâkî açıdan onun özel bir konumu olduğuna inanır. Yani çevreyi koruma yönündeki çalışmaları sadece diğer insanların hayrını gözetmek değil, bizzat tabiatın özü değerli ve saygıya şayandır. İmanlı insan açısından tabiat, hem Allah'ın yarattığı bir varlık olup, onun kudret ve ilminin tecellisidir ve hem de yüce Hakk'ı tespih eden bir varlıktır. Bu açıdan olaya bakan imanlı insan doğaya saygı duyar ve değer verir.

İman vasfına sahip olan insan, başlı başına tabiattan maddî ve manevî yönlerden yararlanır ve nice gerçeklere ulaşır. Evrendeki sınırsız varlıklara bakarak yüce Allah'ın sınırsız gücünü algılar ve doğadaki değişimlerden kendisi için dersler çıkarır. Yani dünyanın değişim yurdu olduğunu ve hiçbir şeyin dünyada kalıcı olmadığını kavramakla, kendisinin de dünyadan göçeceğini ve kalıcı olan yurdu için hazırlık yapması gerektiği sonucuna ulaşır. İman cevherine sahip olan bu insan, doğanın kendisine verilen görevi yerine getirmek suretiyle itaat etmesinden, kendisinin de yüce Allah'a ibadet ve kulluk etmesi gerektiği dersini çıkarır.

İnsan, manevî yönde tabiattan faydalandığı gibi, maddî yönden de faydalanır; yiyeceğini ondan alır ve tabiatın bağ-

1- Nehcül-Fesaha, s.707

rında dinlenir. Tabiatın nimetlerinden yararlanırken de bütün bu nimetlerin gerçek sahibinin Allah olduğunu anlar ve bu yüzden de yüce Allah'a şükretmeye önem verir.

Allah'ın birliğine inanan insan, doğa ve çevre sağlığını korumak için çaba sarf eder. Çünkü bu insanın gözünde tabiatın sahibi Allah'tır ve birkaç günlüğüne insana ödünç vermiş, emanet etmiştir. Bu bakımdan örnek bir emanetçi olması gerektiğine inanır. Bu bakış tarzı, bir yandan sınırsız ve kayıtsız şekilde doğadan faydalanmayı önlerken, öte yandan da gelecek nesillerin yararlanması için doğanın elverişli kalmasını sağlar.

Ancak ilâhî tarzda doğaya bakıldığında "çevre ahlâkı" alanında faydalı ve uygulanabilir bir sistem geliştirebilir ve insanın çevre ile ilişkisini sağlıklı ve barışçı bir düzeye taşıyabiliriz.

Asil İlişkiler ve Düzeysiz İlişkiler

İnsan, çevre ile ilişkisi alanında asil ve düzeysiz olmak üzere iki farklı tavır takınır. Bunun açılımı şudur: İnsanın çevre ile ilişkisi, ya insanın gerçek özünü yüceltme ve değerlerini koruma yönünde olacaktır ki bu durumda bu ilişkiye "asil" denir; ya da sanısal özün ihtiyaçlarını temin üzerine kurulu olup, sonuçta insanın izzet ve kerametini ayak altına alacaktır ki bu da "düzeysiz" ilişki olarak nitelenir. İnsanın güçleri, eğilimleri ve bakış tarzları insanın gerçek özünün tablosudur. Daha kuşatıcı ve kapsamlı bir ifadeyle şöyle de tanımlayabiliriz: İnsanın varlıksal boyutlarının tümünde sahip olduğu zenginlikler insanın gerçek özünden ibarettir.

Eğer insan, çevre ile ilişki esnasında gerçek özünü eğitime ve kemale taşıma amacı güdüyorsa, her yönüyle yeteneklerini filizlendirme rotasında hareket ediyorsa, insanlığının gerçeğini ve gerçek özünü bu ilişkide bulmuş ve onu yüceltme

sürecine girmiş sayılır. Ama eğer şehvetlere ve dünya sevgisine aşırı eğilimler gibi vehim ürünü isteklerini doyurma ve makul olmayan ihtiyaçlarını temin etme çizgisinde hareket ediyorsa, öz gerçeğini kaybedecek ve sanısal öze mahkûm olacaktır. Bilgisizlikte kıvranan ve tek düşüncesi hayvanî eğilimlerini tatmin etmek olan bir insanın yaşantısı, bir hayvanın yaşantısıyla aynı çizgide buluşacaktır. Artık böyle biri hakkında "insanî hayat" kavramı kullanmak çok zordur.

Bu insanın en belirgin özelliği kendisine yabancı oluşudur ve davranışları da sanısal özü tarafından yönetilmektedir. Buna göre bu insanın ilişkileri akımında onun gerçek özü değil, sanısal özü devreye girmiştir. Bu durum ilerledikçe insan daha çok kendisini kaybedecek, şaşkınlığı artacak, birkaç günlük hayvanî ihtiyaçlarını tatmin etmek uğruna bütün yeteneklerini yitirecek ve varlığını yıkıma uğratacaktır.

Varlıkla İlişkide GÜDÜLEN GAYELER

İnsanın yaptığı bütün işlerinde bir amaç taşıması, bir gaye gütmesi olmazsa olmaz bir ilkedir ve her ilişkinin değeri onun gaye ve amacına bağlıdır. Gaye ve amaç da iki kısımdır: Kalıcı ve geçici.

Dinlerin öğretilerinden anlaşıldığına göre insan, her ne kadar bu dünyada birkaç gün kalıyor ise de ölümsüzlük ve sonsuzluk için yaratılmıştır. Bu dünya bir konak gibidir, dünyaya gelen insan geçici bir süreliğine burada konaklar ve dünyayı bir tarla olarak görüp ahiret hayatı için azık toplar.

Bu arada insanın amacı ölümsüz amaçlar türünden ise ve yönü de ölümsüzler âleminin işlerini yapmak ise, bu insanın yaptığı iş ölümsüz olacak ve bununla bağlantılı olarak kendisi de ölümsüzleşecek ve ebedileşecektir. Kendisini ölümsüz işlere bağlayan, onlarla etkin ülfet ve ilişki kuran bir insan, ölüm sonrası hayatta iyi bir yer ve konuma sahip olacaktır.

Çünkü bu insan, ölümsüzler âlemine adım atmadan önce onlarla yakın bir ilişki kurmuş ve benzerlik sağlamıştır.

Ama eğer insan kalıcı olmayan ve geçici amaçlar taşıyorsa, ahiret hayatına göçtüğünde bu âlemle hiç benzeşmediğini görecektir; gönül bağladığı ve uğrunda zahmetler çektiği şeylerin ölümle birlikte bittiğini, azıksız olarak bu âleme adım attığını, gayelerinin geçici ve fani olduğunu anlayacaktır.

İnsan, isterse kalıcı ve ölümsüz gayelere sahip olarak ölümsüzleşebilir veya birkaç gün geçici gayelerle kendini hoş edecek, ama ebedi felakete mahkûm olacaktır. Ebedilere ebedilik veren varlık yüce Allah'tır, o hâlde ilâhî renk alan her şey de ebedileşecektir. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Yerin üstünde ne varsa fanidir. Ve ancak ululuk ve kerem ıssı Rabbinin zatıdır kalan.¹

1- Pozitif Gayeler

a) Fitrî vahdet:

Vahdete dönüş insanın ruhuna işlenmiştir, çünkü beşerî fıtrat hakka ve yüce Allah'a eğilimli olup insanı tevhide çağırır. Kur'ân-ı Kerim bu fitrî hüküm hakkında güzel bir tabir kullanmış ve şöyle buyurmuştur:

Allah'tan şüphe edilir mi, gökleri ve yeryüzünü yaratandır O (ve fıtrat buna tanıktır).²

Her insan, cisim olması hasebiyle içerdiği çoklukları vahdete döndürmelidir. İnsan bunu, yaptığı işler alanında gerçekleştirir ve bütün işlerini "öz"üne isnat ederek şöyle der: "Ben görüyorum, ben duyuyorum, ben yiyorum, ben uyuyorum, ben yapıyorum..." Bütün bu işler, insanın ruhundan ve özünden ibaret olan bir gerçeğe döndürülür.

1- Rahmân, 26-27

2- İbrahim, 10

Bu gerçek, insan hakkında geçerli olduğu gibi bütün bu evren hakkında da geçerlidir. Yani bütün çokluklar o mutlak vahdete döner. Kur'ân-ı Kerim birçok ayette bu gerçeğe şöyle vurgu yapmıştır:

İyice bilin ki bütün işler, dönüp Allah tapısına varır.¹

Ve şüphe yok ki son varılacak tapı, Rabbinin tapısıdır.²

Buna göre tevhidî toplumda her şey yüce Allah'a dönme-
li ve O'nun rengine bürünmelidir. Kuşkusuz ki, ilâhî rengine
bürünen her şey kalıcı olacaktır. Kur'ân-ı Kerim bu gerçeğe
şöyle temas etmektedir:

Ve ancak ululuk ve kerem ıssı Rabbinin zatıdır kalan.³

Bu vahdetin toplumda temel bir ilke olarak benimsenme-
si ve insanî ilişkilerde bir gaye olarak rol oynaması durumun-
da, tekâmül sürecinde olumlu ve derin etkisini gösterecektir.

b) Yön birliği ve birliktelik:

Ana hedeflerde yön birliği ve nihaî amaç birliği, birlik ve beraberliğin önemli etkenlerindendir. Bu birlik ve beraberlik insanların hayatında gerçekleşecek olsa, insanlık toplumunun ilerlemesi, olgunlaşması ve yüce ülkülere ulaşması yönünde çok etkili bir rol oynayacaktır.

Bu vahdet, yeteneklerin filizlenmesinde, maddî ve manevî zenginliklerden faydalanmada çok etkili olacaktır; insanların olgunluk ruhunu güçlendirecek ve insanın farklı alanlarda başarı kazanmasına zemin hazırlayacaktır. Eğer "ben"ler "biz"e dönüştürülebilirse, yüce insanî ülküler gerçekleştirilebilecek-

1- Şûra, 53

2- Necm, 42

3- Rahmân, 27

tir. Eğer ilişkiler; din inancının, dindarlığın, Allah inancının, maneviyatın gerçekleşmesi, adaletin uygulanması ve insanın her alanda yetkinlik kazanması amacı taşırsa insanların güçleri heder olmayacaktır ve hatta güçlere yön verilmesiyle belirlenen hedeflere daha çok yaklaşılabilecektir.

İnsan, düşünce, ahlâk ve amelden ibaret olan vahdet eksenlerine ne kadar çok yoğunlaşırsa, ülkülerini gerçekleştirmede de o kadar başarılı olacaktır. Hedef birliği, yöntem birliğini ve örgütlenmeyi de etkileyecektir.

c) Yardımlaşma ve dayanışma:

İlişkiler, hayır ve güzel işler yapmada yardımlaşma ve dayanışmayı güçlendirmeye yönlendirilmelidir. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

İyilik etmek ve kötülükten sakınmak hususunda birbirinize yardım edin, suç işlemek ve düşmanlık etmek için yardımlaşmayın.¹

İnsanî düşünce alanında insanlar arasındaki ortak noktaları göz önünde bulundurmakla, yardımlaşma ve dayanışma duygusu, tevhidî ve insanî toplumda en iyi şekilde ihya edilebilecektir. Bu bakış tarzının genel kültüre dönüşmesi ve gayeleri etkilemesi durumunda toplum da yüceliş yönünde hareket edecektir.

d) Bilgilenmek:

Bilgi her hayrın ve güzelliğin temelidir. Konunun önemi hakkında Ehlibeyt İmamları'ndan (hepsine selâm olsun) rivayet edilen pek çok hadis mevcuttur. Öğrenme, öğretme, bilgilenme ve bilgilendirme, sağlıklı ve mantıklı bir ilişki geliştirmenin olumlu gayelerindendir. Gerçekte bilgilenme temeline kurulan ilişki, öğrenme isteğinin artmasını sağlamakla bir-

1- Mâide, 2

likte, sağlıklı müzakere ve anlaşmaların gerçekleşmesine ve hatta bilgisizlikten kaynaklanan çekişmelerin ve çatışmaların son bulmasına neden olacaktır.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s), cahillerden ve bilgilenme isteği olmayan kimselerden yakınlıkla şöyle buyurmuştur:

Cahil yaşayanları ve sapık yol üzere ölenleri (son anlarına kadar cahillikte kalanları) Allah'a şikâyet ederim.¹

e) Erdem kazanma isteği:

Her insan, yaratılışı itibarıyla üstünlük ve alçaklığı tanıır; güzellik ve çirkinlikleri teşhis eder. Her insan, bu manevî üstünlük ve güzellikleri yaratmaya, çirkinliklerden uzaklaşmaya çağırılmıştır. Güzelliklerle donanma ve çirkinliklerden sakınma, yeti hâline gelinceye kadar insan gayret etmelidir.

Bu fitrî hükme (erdem eğilim ve isteği) öncelik verilmesi ve bu ahlâkî yüceliklerin ilişkiler alanına taşınması durumunda, toplum da erdem ve faziletlerle yönlendirilecek ve peygamberlerin gönderiliş amacı gerçekleşmiş olacaktır. İlişkilerde bu tür bir gayenin varlığı, sevgi ve samimiyeti topluma hâkim kılacak ve insanlık toplumunun düzenini, sevgi ve maneviyatla yoğrulmuş bir değer düzenine dönüştürecektir.

İnfak, özveri ve fedakârlığın ahlâkî bir eylem olarak insan hayatında yer aldığı ve kök saldığı durumda, hastalıkların topluma sızması engellenecektir. Böyle bir toplumda ve böyle bir düzende konuşulan şey, bireylerin haklarının zayı edilmemesi gerektiği değil, bilakis başkaları hakkında nasıl fedakârlık yapılabileceğidir. Değer düzeninde toplumun bireyleri, başkaları için kendi haklarından geçer ve topluma özveri ruhiyesi ile canlılık verir. Böyle bir toplum, barındırdığı sevgi ve fedakârlıkla özlenesi bir toplumdur.

1- Nehcü'l-Belâğa, 17. hutbe

2- Negatif Gayeler

a) Çıkarıcılık:

İnsanî alanda sağlıklı ilişkiler, keramete, hikmete ve iz-zete kurulu ilişkilerdir. Bu eksenden uzaklaşma ve bu rota-dan sapma, toplumu bir tekdüzeliğe düşürecek, yüceliklerle alçaklıkların yer değiştirme tehlikesini ortaya çıkaracaktır. Nitekim iyiliğin kötülük ve kötülüğün de iyilik olarak algı-lanması normal bir sonuç olacaktır.

Toplumda böyle bir zeminin oluşması, o toplumun her kesimi ve özellikle de genç nesli için fikrî, ahlâkî ve amelî sapkınlıkların kültür hâline gelmesine neden olacaktır. Buna bağlı olarak da yeteneklerin gelişmesi aksi yönde ve gerçeğe aykırı olarak şekillenecektir ve olaylara bakış, insanî gerçek-lerden uzak bir bakış olacaktır.

Bu şartlarda özgürlükçülük ve insan hakları, görüntü itibariyle güzel ve gerçek itibariyle meçhul ve aldatıcı bir slo-gan olarak sömürü odaklarına hizmet edecektir. Artık böyle bir durumda özgürlük bir araç olarak değil, bizzat amaç ola-rak ve hem de kerametten, izzetten ve hikmetten uzak kala-cak ve ayrıca aşırılık ve azgınlık yönünde yer alacaktır. Bu atmosferde ilişkilerin çoğu ve özellikle de güçlülerin ve üst tabakaların güçsüzlerle ve alt sınıflarla ilişkisi çıkarıcılık esa-sında gelişecektir.

Herkes gücü yettiğince kendi dünyası uğrunda başkala-rından yararlanmaya çalışacak, imkân durumunda başkala-rını sömürecek ve çıkarları yönünde işletecektir. Tamahlan-dırma ve tehditler, çıkarıcılık ve sömürünün mekanizmaları olarak kolaylıkla kullanılabilir ve insanlar, insanî konum-larından uzaklaştırılarak köleleştirilecektir.

Bu uyku ve gafletten uyanış, insanın yaratılış ve fıtratına işlenmiştir elbette. Bu nedenle de bu gaflet hâli kalıcı olmaya-

cak ve insan kerametini hedef alan bu zulüm, her an gerçekleşebilecek bir nur patlamasıyla ortadan kalkacaktır.

b) Şöhret düşkünlüğü:

Her ne kadar şöhret düşkünlüğü, ölümsüzlük isteği gibi insanın fıtrî içgüdülerinden kaynaklanıyor ise de bu içsel isteklere pozitif yön vermek ve insanî değerlerin korunması yönünde bundan yararlanmak gerekir. İnsan, Allah'tan başka her şeyin fani ve sadece yüce Allah'ın baki olduğunu her an için göz önünde bulundurmalıdır. Varlığa varlık ve hayat veren, herkesin kalbinin sahibi olan ancak yüce Allah'tır.

Buna inanan insan, diğer insanların yanında şöhret olmaktan daha çok gökyüzü ve melekût ehli varlıklar yanında meşhur olmayı, sevgilide fani olmakla ebediliğe ulaşmayı yeğler. O hâlde insan, başkalarının dikkatini çekmek için bir işe girişmemeli, yüce Allah'ın mahlûkatına hizmet sunarken sadece yüce mabudun rızasını göz önünde bulundurmalı ve ilâhî rızayı kazanmaya gayret etmelidir.

İnsanın kendini göstermesi, şöhret ve saygınlık kazanmak için başkalarıyla ilişki geliştirmesi insanı küçültecek, hor ve hakir kılacaktır. Ve hatta insan bu negatif durumun daha da kötüleşmesi durumunda, makul olmayan ve insanlık dışı işlere koyulacak ve kendini ön plânda tutmak için her şeyden faydalanmaya çalışacaktır.

c) Güç düşkünlüğü:

İnsanın şehvet ve gazap güçleri akıl ve vahyin kontrolüne girmedikçe şehvet ve gazabın taşkınlık zemini varlığını koruyacaktır. İnsan şehvetin taşkınlığı durumunda, her şeyi kendisi için isteyecek, mutlak anlamıyla gücü elde tutmaya çalışacaktır; her şeyi egemenliği altında bulundurmak için bir yandan maddî olanaklarını ve gücünü kullanacak, öte yandan da aldatma yollarına başvuracaktır.

İnsan, gazap gücünün taşkınlığı sonucunda, yırtıcılık ve vahşilik sıfatına bürünecektir; yağmacılık ve vahşiliğini doyurmak için buna özel objeleri her zaman bulacak ve kullanacaktır. Bu tür vahşilikler günümüzde modern vahşilik olarak adlandırılabilir. Yeni dünya düzeni gibi deyimlerle uluslara zulüm yapılmakta ve bu yeni düzenin savunucuları kendilerini dünyanın tek hâkimi ve yöneticisi görmekte, kendi teyit ve desteklerini almayan hiçbir ülkenin kendi ayakları üstünde duramayacağına inanmaktadır.

Güç düşkünlüğü, güçsüzlerin karşısında durma ortamını hazır tutacaktır. Bu hastalığa tutulan insan zamanla güçsüzlerin hayat hakkı olmadığına, sadece güçlülerin yaşama hakkına sahip olduğuna inanmaya başlar. Bunun devamında güçlüler de tartışmasız ve rakipsiz güç olabilmek için kurtlar gibi birbirlerinin başına üşüşürler. En güçlü olan insan, bu mantıkta en üstün insandır. Bu insan, her yola başvurarak büyük güç dengelerini elinde tutmaya çalışır. Günümüz dünyasında güç araçları beden gücüyle sınırlı değildir; bizzat ekonomi gücünü, teknoloji üstünlüğünü, medya gücünü de kapsayan bir güçten ibarettir.

İlişkiler bağlamında bu tür bir amacın güdülmesi, toplumu ana yoldan saptıracak nitelikte olup toplumun düzenini sarsacak ve güç sahiplerine yaranmak için başkalarının haklarına tecavüz etmeye neden olacaktır. Bu şartlarda istekler de güç sahiplerinin çizdiği ve belirlediği yönde şekillenecek ve hatta kanun hâline bile getirilebilecektir. Böylece de norm-suzluklara resmiyet kazandırılacaktır. Böyle bir atmosferde sapkınlıklar ve depresyonlar gibi ürkütücü sonuçların beklenmesi çok doğaldır.

Özet:

1- İnsanların birbirleriyle ilişkileri, bakış ve görüş tarzına bağlıdır. İlâhî dünya görüşünde ilişkiler, ilâhî görev ve sorum-

luluklar doğrultusunda kurulur ve bu, bir tür ibadet sayılır.

2- Bütün varlıkların ve hatta cansız varlıkların bile şuur sahibi olduğu gerçeğinden hareket edildiğinde insanın varlık ile ilişkisi daha köklü ve anlamlı olacaktır.

3- Birliğe dönüşün kökü insanın ruhunda saklıdır ve bunun kaynağı, insanı Allah eksenine çağıran hak eğilimli fitratıdır.

4- Amaçta birlik, yöntemde birliğe neden olabilecek ve detay nitelikli ayrılık ve farklılıklar gölgede kalacak ve hatta göze bile gelmeyecek kadar küçülecektir.

5- İnsanın başkalarıyla ilişkisi çıkarıcılık temeline kurulmuş ise özgürlük gibi kavramlar, taşkınlık yönünde kullanılabilecek, insanın kerametini ve izzetini koruma aracı olmaktan çıkacak, kendisi amaç olacaktır.

Sorular:

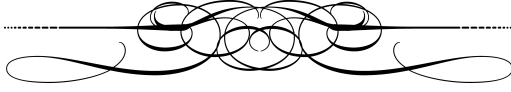
1- İlâhî bir insan, diğer insanlarla ilişkisini nasıl düzenler?

2- İnsanın ilâhî bakış tarzına sahip olması, başkaları hakkındaki sorumluluk ve yükümlülüklerinin artmasında nasıl bir etki gösterir?

3- İslâm'ın dostluklar ve düşmanlıklar hakkındaki görüşünü bir hadisle açıklayınız.

4- Pozitif ve negatif gayelerden üçer tane sıralayarak açıklayınız.

4. Bölüm

ALLAH İLE İLİŞKİ

Allah İle İlişkinin Gerekliliği

Önceden de belirttiğimiz gibi insan, ihtiyaçlarının giderilmesi için ilişki kurar ve kurulan ilişkilerin dayanağı budur. Eğer ihtiyacın gerekliği yoksa ilişki de kurulmayacaktır. Bu aynen, tam anlamıyla sağlıklı olan bir insanın doktora görünmeyeceğine veya ilaç kullanmayacağına benzer. O hâlde ilaca ihtiyacın olmaması, doktorla ilişkinin kurulmamasına neden olacaktır. Bunun aksi de geçerlidir.

İnsan, yaratılış tarihi boyunca yüce ve ezelî Allah ile ilişki kurmaya her zaman önem vermiş ve kendini sınırsız bir gücün egemenliği altında görmüştür. Bu tapınmaya, kulluğa ve kutsallıktan huzur bulmaya eğilim, tarih boyunca bütün insanların varlığında hep var olagelen bir eğilimdir. Bu ihtiyaç, farklı dönemlerde ve farklı topluluklar arasında kendini göstermiştir; bazen putlara, bazen tanrılara, bazen tek Allah'a tapmakla sonuçlanmıştır. Ancak bütün bu belirti ve görüntülerin ana kaynağı, ilâhî buyruktan kazanılabilecek kutsallık hissidir. Bu, insanın huzur ve güvence bulmasına neden olur.

İnsanın ruh ve gerçeği, madde ve cismiyle asla uyuşmayan bazı ihtiyaçlarla karşı karşıyadır. Bu ihtiyaçlar manevî olgular kısmından olup insanda gerçekçilik, araştırma, neden arayışı, erdem isteği, ülkü taleplik ve Allah'a bağlılık gibi manevî eğilimler var eder.

Bu eğilimlere dikkat edildiğinde, bu ruhsal ve manevî eğilimlerin asla maddî imkânlarla ve dünyevi zinetlerle temin edilemeyeceği ve bunlarla insana huzur verilemeyeceği anlaşılabacaktır. Çünkü bu eğilimler, insanın maddî boyutuyla

ilintili olan maddî ihtiyaçlarla mahiyet bakımından tamamen farklıdır. Bu gereksinimler, ancak kendine mahsus özel programlarla temin edilebilir.

İnsanın hakikatiyle bağlantılı olan en güzel eğilimlerden biri yetkinlik arayışı ve mutlak kemale yakınlaşma isteğidir. İnsan bu yeteneğinin filizlenmesiyle düşünsel, etik ve pratik güvenceye ulaşacaktır. Hakikatin izini süren insan, mutlak anlamıyla kâmil olan varlığın yüce Allah'ıyla ilişki kurmaya muhtaçtır. Mutlak kemale yakın olmakla ruhunu dindirebilmek ve canına huzur katabilmek için sürekli devinim ve aksiyon hâlinindedir.

Akıl, fıtrat ve Kur'an açısından insanın nihaî amacı mutlak kemale yakın olabilmektir. Kur'ân-ı Kerim bu bağlamda şöyle buyurmaktadır:

Ey insan, şüphe yok ki sen, Rabbine kulluk yolunda meşakkatler içinde didinir durursun da sonunda O'na kavuşursun.¹

Bu amaca ulaşmak için insan, öncelikle orta vadeli amaçları geride bırakmalıdır ki nihaî amaç ve mutlak kemal yolunda adım atabilsin. Bireysel kapasite oranında yüce Allah'ı tanımak için gayret etmek, yüce Allah'a ihlas ve içtenlikle ibadet etmek, ilâhî imtihan aşamalarını kat etmek orta vadeli amaçlardandır.

İnsanın Yüce Allah İle İlişkisinin Türü

Yukarıdaki açıklama, her ne kadar varlık bilgisi bakımından insan ile Allah ilişkisine yaklaşım ise de, bu ilişkinin başka yönü de vardır. Dinî öğretilere bakıldığında, insan ile Allah ilişkisinin iman boyutu olduğu da anlaşılabacaktır. Bunun açılımı şöyledir: İnsan, evreni yöneten mutlak güç olan tek Allah'ın varlığına yakın ederek kendini ona teslim eder; yüce Allah'ın

1- İnşikâk, 6

vaatlerini bütün varlığıyla kabul eder ve dinin buyruklarına boyun eğer. Bütün bunlar, insanın yüce Allah'a imanından kaynaklanır. İnsanın Allah ile ilişkisi, yüce Allah'a iman temeline dayalıdır ve insan, bu imanı sayesinde yüce Allah ile kalbî ve derin bir ilişki kurar ve sözü edilen bu ilişki insanın her zerresini etkiler. İman, farklı aşama ve dereceleri olan bir olgudur. Kur'ân-ı Kerim bu gerçeğe yönelik şöyle buyurmaktadır:

İnananlar, ancak onlardır ki Allah anılınca yürekleri titrer, onlara ayetleri okununca da inançlarını artırır ve Rablerine dayanırlar.¹

İmanın en yüce aşaması kalbin tam anlamıyla yakın ve itminan etmesidir. İşte bu, Hz. İbrahim'in (a.s), ölülerin nasıl diriltildiğini görmekle ulaşmak istediği şeydir.

An o zamanı da, hani İbrahim, Rabbim demişti, ölüyü nasıl diriltirsin? Allah, inanmıyor musun demişti de İbrahim, evet, inanıyorum ama kalbim tam yatışsın, mutmain olsun demişti.²

Kalbin itminan kazanması çok yüce bir mertebedir. Bundan dolayı da Hz. İbrahim (a.s), Allah katında yüce bir makama sahip olduğu hâlde kalbin itminan mertebesine ulaşma peşindedir. İnsan, imanının gerçekleşmesi ve olgunlaşması için marifete muhtaçtır. Yüce Allah'ı tanımak, imanın gerçekleşme şartı ve olmazsındandır. Bu marifet iki yoldan elde edilebilir: Husulî marifet ve huzurî marifet.

Husulî marifet, ilâhî ilimler edinme yoluyla ve yüce Allah'ı tanıtan kanıtlarda inceleme yapma yardımıyla kazanılır. Bu bilgi ve marifet; kavramlardan yararlanmak, zinhî analizlerde bulunmak, aklî kanıtlamalar yapmak sonucunda elde edilir. Bu marifetin bir diğer özelliği, bir vasıta yardımıyla edinilebilir türden oluşudur. Yani ilâhiyatın öğrenilmesi, bu marifetin araç ve vesilesidir.

1- Enfal, 2

2- Bakara, 260

Huzurî marifet ise, ancak manevî makamlarda sülûk ve nefsi tezkiye yoluyla kazanılır. İnsan, tam anlamıyla nefsin eylemsellik hâline ulaşmasıyla ilâhî ilimler feyzini almaya hazır hâle gelir; her hangi bir aracı olmaksızın öğretiler insanın gönül ve ruhuyla bağlantı kurar ve insan, kabiliyeti oranında bu marifetten nasiplenir.

Biz, gerçek ve şüphesiz bilgiye sahip olması için İbrahim'e, göklerdeki ve yeryüzündeki kudret ve saltanatı, tasarruf ve hikmeti böylece gösteremedeydik.¹

Allah İle İlişkinin En Önemli Eseri

Evrenin yaratıcısı ve bütün feyizlerin var edicisi Allah ile ilişki ve bağın sayısız bereket ve eserleri vardır. Bu ilişkiye sahip olan insan, her zaman bunun bereketlerinden faydalanır. Bu ilişkinin en önemli eseri, insanın ilâhî huzurda olduğunu algılaması ve böylece de huzurda bulunuşun adap ve gereklerine uymasındır. Böyle bir insan yüce Allah'a yakın olduğunu hisseder. Bundan dolayı da huzurda oluşun kurallarını uygulamaya çalışır; bütün amellerini kontrol eder; yüce Allah'ın adıyla, sözüyle, hüküm ve buyruklarıyla karşılaştığında huşu eder ve gönülden saygı duyar; düşünce, ahlâk ve davranışlarını en güzel şekilde düzenler.

Sınırsız güç, hikmet ve sevgi kaynağıyla bağlantı, insana öyle bir zenginlik verecektir ki artık yüce Allah'tan başka her şey gözünde küçülecek ve değersizleşecektir. Böyle biri ilâhî teyitle desteklenir ve onun velayeti altında olduğunu görür. Bu nedenle de hiç bir şeyden korkmaz, çünkü Allah'ın gücü karşısında hiçbir gücün olmadığına inanır. İnsan, yüce Allah'ın istek ve iradesini bütün iradelerin ve hatta kendi iradesinin üstünde tuttuğunda artık kınamalardan, muhalefetlerden ve yenilmelerden korkmayacaktır. Çünkü bu insan,

1- En'âm, 75

yüce Allah'tan başka her şeyi küçük görmektedir.

Bu ilişkiden yoksun olan insan ise dünyayı büyük görecektir, kalbi dünyalıklara kanacak ve dünyevi sevgilerle dolacaktır. Muhalefetlerden ve kınamalardan korkacak, topluluğa aykırı hareket edemeyecektir. Çünkü böyle bir gücü kendinde göremeyecektir. Kısacası bu ilişkiden mahrum olan herkes zayıf ve güçsüzdür.

Allah İnancı

Yüce Allah ile ilişkinin hazzına varan insan, bu ilişkinin gereklerini hayatının her safhasına yayacaktır. Yüce Allah'a imanun gerekleri, yaşantının her alanının ilâhîleşmesidir. Böyle bir insan, bütün davranış, eylem ve söylemlerini ilâhî ölçülere uyarlar; her hâl ve durumda yüce Allah'ı amellerine hazır ve nazır gördüğünden ötürü ilâhî rıza doğrultusunda hareket eder.

İlâhî sorumluluklarını bilen, ilâhî huzurda oluşun gereklerini gözetken insan, yüce Allah'ı her yerde hazır ve nazır görecektir. Yüce Allah'ın huzurunda olduğunu her yerde ve her an için duyumsar. Böyle bir inanç, insan hayatında çok etkili bir rol ifa edecektir. Çünkü bu, her amel ve harekette ilâhî rızanın gözetilmesi gereken en önemli gaye olduğuna ve evrene varlık veren yüce Allah ile ilişkinin korunması gerektiğine neden olacaktır.

*Ey Hoda! İn vesl râ hicrân mekon
Serhoşan-i aşk râ nâlân mekon.*

Allah'ım vuslatı hicran eyleme
Aşk sarhoşlarımı nalân eyleme.

Bu aşamada insan için önemli olan şey, ne pahasına olursa olsun değerli ilişkisini yitirmemesidir. Çünkü her insanın gerçek değeri, yüce Allah ile olan ilişkisinin sağlamlığına ve derinliğine bağlıdır. Allah ile ilişki kuramamışsa veya bazı nedenler sonucunda ilişkisi kesilmişse, bu durumda insan, varlıksal felâketini kaybedecek ve en değersiz varlığa dönüşecektir.

Belli bir amaç üzere yaratılmış akıl ve irade sahibi bir varlıktan beklenen, kendisi için öngörülen yetkinliğe ulaşmak için bütün imkânlarını seferber etmesidir. Her insan, makam ve konumuna uygun marifeti kazanmalı, yaratılışsal eğilimlerini diriltmeli, varlıksal gerçeğine yakışır ve uyumlu bir ilişki kurmak için yüce Allah'ın davetine olumlu cevap vermelidir ki herkesin çağrıldığı esenlik ve güvenliğe kavuşabilsin.

Bu ilişki ve inanç doğrultusunda şekil alan bir yaşantı çok tatlı ve huzur dolu olacaktır. Bu durumda, insanın dünyaya bakışı da güzellik ve iyimserlik üzere kurulacaktır.

Allah İle İlişkinin Gerekçeleri

1- Korku ve Tamah

Bu ilişkinin kurulması iki şeye bağlıdır: Bunlardan biri marifet, diğeri ise nefis tezkiyesi ve salih ameldir. İnsanın mutlak varlık hakkındaki marifeti arttıkça ilişkisi de sarsılmaz bir hâl alacaktır.

İlişki, güçlülük ve güçsüzlüğü, çokluk ve azlığı kabul eden bir olgudur. İlişkinin daha güçlü olması durumunda insanın görüş ufku genişleyecek, zayıf olması durumunda ise görüş ufku daralacaktır.

Bazı insanlar iyi işler yapmak ve haramlardan sakınmak suretinde yüce Allah ile ilişki kurarlar. Bu insanların marifeti az olmakla birlikte kıldıkları namaz, tuttukları oruç, verdikleri humus ve zekât, yaptıkları hac ve cihat gibi ibadetler sayesinde Allah ile olan ilişkilerini sağlamlaştırmak ve böylece de yüce Allah'ı kendilerinden razı etmek, Kahhar Allah'a muhalefetin kötü akıbetinden kurtulmak ve vaadedilen nimetlere ulaşmak isterler. Gerçekte bu tür insanlar, yüce Allah'ın azabından korktukları ve ilâhî mükâfata göz diktiklerinden dolayı bu amelleri yerine getirirler.

Bu amaç doğrultusunda bakıldığında ilâhî buyruklar, yerine getirilmesi faydalı olan ve onlara itaatsizlik ise zararla

sonuçlanan yükümlülüklerdir. Bu amacı güden insan, yaptığı her iyi işten sonra ücret ve mükâfatını bekler, cennetten napsiz kalmaktan ve cehenneme düşmekten korkar. Bu insan, her ne kadar yüce Allah'a yakın olmak ve buyruklarına itaat etmek amacıyla ibadet eder ise de, derin bir marifetle yüce mabudu tanımadığından dolayı ibadet etmekten haz almaz; sadece cennete girmek ve ilâhî azaptan korunmak için farzları yerine getirir ve haramlardan sakınır. Bu nedenle de bazen ibadet etmekten yorulur ve şevkten mahrum kalır.

Cennet tamahı ve cehennem korkusu üzere kurulan bu ilişki, amaç bakımından güzel ve değerlidir. Çünkü bu insanlar, ilâhî nimetlerin kıymetini bilmeyen, yaşıantıları boyunca sorumluluk bilincinden yoksun olan insanlara kıyasla çok daha yüce makama sahiptirler.

Bazı insanlar yaşadıkları müddetçe bir farzı bile yerine getirmezler. Bununla da kalmaz, yüce Allah'ın huzurunda küstahlık ve itaatsizlik ederler ve sonuç olarak da kendilerini yüce Allah'a dua etme, yakarıшта bulunma ve sevgi feyzinden mahrum ederler. Sorumluluk hissi taşıyan insanlar, bu tür insanlarla kıyaslandıklarında, görevlerinin icabı olarak amellerini yerine getirmiş iseler de kesinlikle onların nisbî üstünlüğe sahip oldukları ortaya çıkacaktır.

2- Sevgi ve Aşk

İnsan yüce Allah hakkında daha derin bir marifet kazanabilse, başka bir kapı da yüzüne açılacak ve daha köklü, daha güzel bir ilişkiye nail olacaktır. İlişkinin bu türüne nail olan insan, her şeyi ve herkesi Allah için isteyecek, Allah'ın rızasını hiçbir şeyle değişmeyecektir.

Bu doğru ve gerçekçi şekliyle kendini kontrol eden insan, bu ana kadar sahip olduğundan daha fazla liyakat ve yeterliliğe sahip olduğu gerçeğine ulaşacaktır. Bir zamanlar sevap ve mükâfat kazanmak için yaratıldığını düşünürken, mari-

fetini arttırdığı bu aşamada, bu ilişkiden daha fazla yararlanabileceğini algılamaktadır. Çünkü Allah'ını çağırması için kendisine izin verilmiştir; ona "sen" diye hitap edebilmekte ve bunun karşılığında, tam anlamıyla kendisi yokluk ve yoksulluk olmasına rağmen kendisi hakkında "ben" tabirini kullanabilmektedir artık.

Bu alanda gönül okşayan Allah ile aşına olacaktır; artık O'nunla dost olacak, her an ve her yerde O'nunla konuşacak, herhangi bir teşrifat ile karşılaşmaksızın O'nunla ilişki kuracak, kendisinden anlatacak, şikayet edecek, sevgisini gösterecek, istek ve dileğini duyuracak, hiçbir korkuya kapılmaksızın olduğu gibi kendisini O'na tanıttacak, O'ndan bağışlanma dileyecek, kendisini huzuruna kabul etmesi için ısrar edecek, eğitimini üstlenmesini O'ndan isteyecek, kendisini aydınlatmasını ve sevmesini dileyecektir O'ndan. Biliyor ki yüce Allah, ihlaslı ve içten kuluyla konuşmaktan asla yorulmaz; kulunun yakarışıyla övünür ve meleklerle, "Gelin de kulumun yakarışını görün." buyurur.

Merhum Kuleynî (r.a), İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şu içerikte hadisler aktarmıştır. Eğer bir kul, "Ya Rab!" ism-i şerifini birkaç defa ve bütün kalbiyle anarak yüce Allah'ı çağırarak olsa, yüce Allah sevgi ve şefkat dolu sözlerle cevabını verecektir.

İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet edilen hadislerden biri şöyledir:

Her kim on defa "Ya Rab! Ya Rab!" derse, "Hacet ve dileğin nedir?" cevabı verilecektir ona.

Muhammed b. Hamran şöyle aktarır: İmam Cafer Sadık'ın (a.s) oğlu İsmail hastalanmıştı. İmam Cafer Sadık (a.s) oğluna buyurdu: *"Ya Rab! Ya Rab! söyle. Çünkü bunu söyleyen herkese, 'Dileğin nedir?' cevabı verilir."*

Ebu Basir, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle rivayet eder:

Her kim "Ya Rab! Ya Allah! Ya Rab! Ya Allah!" diyecek olsa, nefesi bitmeden ona, "Dileğin nedir?" cevabı verilir.

Bazı rivayetler buyurmaktadır ki, bu kulun dileği yüce Allah tarafından tehir edilir. Çünkü yüce Allah, kulunun daha çok yakınma sesini duymayı sever. Bu tür rivayetler, yüce Allah ile kulunun karşılıklı sevgi ve aşkıdan kaynaklanan özel bir ilişkiye ışık tutmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in bazı ayetleri de bu özel ilişkiye değinmiştir. Bu ayetlerden biri şöyle buyurmaktadır:

Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınam. Beni çağıran, bana dua eden kişiye çağırdığı, dua ettiği anda icabet ederim. Artık onlar da benim çağırma koşsunlar, bana inansınlar da doğru yolu bulsunlar.¹

Merhum İbn Fahd-i Hillî (r.a) bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur:

"Bu ayet-i kerime birkaç noktaya dikkat çekmektedir. Bunlardan biri, yüce Allah'ın bu ayette vurgu yaptığı ifadelerin özel bir ilişkiye çağırmasıdır. Bu ifadeler şöyle özetlenebilir:

- Benim kullarım
- Benim hakkımda
- Şüphesiz ki ben
- Ben icabet ederim
- Beni çağırdıkları zaman
- Öyleyse isteklerinin kabulünü benden istemeliler
- Bana iman etmeliler.

Gerçekte ayetin bütününden anlaşılan şey şudur: İnsan yüce Allah ile ilişki kurmalı, ondan istemeli, dileğinin kabulünü O'ndan beklemeli ve hidayet yolunu bulabilmesi için O'na iman etmelidir.

Yüce Allah Resulü'nden (s.a.a) sorulan sorulara dikkat edildiğinde, bu ayetin çok farklı, özel letafet ve inceliklere sa-

1- Bakara, 186

hip olduğu anlaşılacaktır. Diğer ayetlerdeki açıklama tarzı ile buradaki açıklama tarzı tamamen değişiktir. Allah Resulü'ne (s.a.a) sorulan sorular hakkındaki açıklama tarzı şöyledir:

Ve sana ruhu soruyorlar; de ki: "Ruh, Rabbimin işindendir..."¹

Sana harp ganimetlerinin hükmünü sorarlar. De ki: "Ganîmetler, Allah'ın ve Peygamberindir."²

Sana yeni ayları sorarlarsa de ki: "Onlar, insanlara vakitlerini bildirir, hac zamanı da onlarla bilinir..."³

Bu ayette ise söylem tarzı tamamen farklılaşmış ve şöyle bir ifade yer almıştır:

Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım. Beni çağıran, bana dua eden kişiye çağırdığı, dua ettiği anda icabet ederim.

Ayet, "Sen söyle" dememiş, bizzat aracı devre dışı bırakılarak, **"Bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım. Beni çağıran, bana dua eden kişiye çağırdığı, dua ettiği anda icabet ederim."**

Kur'anî ve ilâhî hitaplara aşına olan ve yüce Allah'ın kitabını tanıyan kimse, bu ayetten çok faydalanabilir ve nice sırları keşfedebilir. Yüce Allah'ın kullarına böyle yakın olması ne kadar da güzel! Yazık ki insanlar O'ndan uzak ve perdeler ardında kalakalmış!

İnsan batınî güzelliklerden ve manevî hazlardan niçin faydalanmaz? Kendi ruhunun hâllerinden neden gaflet eder? Neden ruhuna zahmet verir ve perişan bir hâlde fani dünya hayatını sürdürür? Gönül tarlasını ezeli inayet güneşiyle ve şeriat suyuyla niye buluşturmaz? Niçin sahip olduğu sermayesini ebedi ticaret alanında kullanmaz?

1- İsrâ, 85

2- Enfal, 1

3- Bakara, 189

Yüce Allah ile aşk ve sevgiye dayalı bir ilişki kurmak, sülûk ehlinin en büyük arzusudur. Bu insan, yüce Allah ile ilişkisini korumak için de bütün gücünü kullanır. Bu insanın tek yitiği yüce sevgiliyi tanımak, O'nunla konuşmak, O'nun huzurunda yakarmaktır; O'nu razı etmek için her şeyini feda etmeye hazırdır.

Kur'ân-ı Kerim, Kâbe'nin mimarı Hz. İbrahim-i Halil'in (a.s) dilinden şöyle aktarır:

De ki: "Şüphesiz ki, namazım da, ibadetlerim de, diriliğim de, ölümüm de âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."¹

Şüphesiz ki ezeli sevgili, beşerin huzur ve güvenliği için aradığı yitiğidir; beka ve ebediliği, O'na yakın olmakta ve O'nunla ilişki kurmakta arar. Çünkü doğruluk ve sefa ehlinin gönüllerinin tek sevgilisi odur.

Âşıklar ve arifler imamı Hz. Hüseyin b. Ali (a.s); aşk, yakarış, dua ve şevk vadisi Arafat'ta yüce Rabbine şöyle hitap etmektedir:

Sen, her şeyde kendini bana tanıttın; böylece seni her şeyde açıkça gördüm ve sen her şey için aşikârsın.²

İnsan öyle bir marifet, şuhud ve huzurda duruş makamına ulaşır ki her şeyde ve her yerde Rabbi ile ilişkisinin izini sürer. Müminler Emiri İmam Ali (a.s), çok güzel ve arş kaynaklı bir buyruğunda buna şöyle vurgu yapmıştır:

Ben hiçbir şey görmedim ki öncesinde Allah'ı görmeyeyim.³

Sülûk ehli insana göre cennet, yüce Allah ile sevgi bağı kurmaktır. Çünkü cennetlik ve arif insanın cenneti, cennet yaratıcısı sevgilinin eşliğidir.

1- En'âm, 162

2- İkbâlul-A'mâl, Seyyid b. Tavus, s.349

3- Miftahu'l-Felah, Şeyh Bahaî, s.368

*Der zamîr-i mâ nemî gonced be-ğeyr ez dûst kes
Her do âlem râ be-düşmen deh ki mâ-râ dûst bes.
Bizim gönlümüze sevgiliden başka giremez biri
Düşmana ver her iki cihânı, bize yeter sevgili.*

Böyle bir dünyası olan insan, sevgilinin azabına bile dayanmaya hazırdır; ancak O'nun ayrılığına asla dayanamaz.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s), yüce mabuduna ve eşsiz sevgilisine şöyle hitap etmektedir:

Eğer bana ceza çektirmek için düşmanlarının yanında yer verirsen ve bela ehliyle beni bir araya toplarsan, beni dostlarından ve velilerinden ayırırsan, ey Mabudum, ey Seyyidim, Mevlam ve Rabbim, azabına tahammül edebilecek olsam bile, senin ayrılığına nasıl dayanabilirim?

Diyelim ki ateşinin hararetine dayandım, ama keremi-ne nazar etmekten mahrum olmama nasıl sabredeyim?

Yüce sevgilinin sevgisi öyle tatlı ve öyle güzeldir ki hiçbir şey ve hiçbir kimse onun yerini dolduramaz. Bu pencereden bakan insan severek belaya katlanır. Bazen yüce Allah da sevdiği kulunu bu makamda belaya düşürerek onun sevgisini sınar. Bu sınavdan başarıyla geçen kulunu olgunlaştırarak yüceltir. Bu bağlamda bir hadis şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz ki Allah bir kulunu sevdiğinde, onu çetin belalara gark eder.

Böyle bir kul, ilâhî sevginin tecellisine sahip olduğundan ötürü bu sevgisini her yerde gösterir; cehenneme dahi atılsa, orada da sevgisini haykırır. Müminler Emiri Ali (a.s), yüce Allah'a olan sevgisini şöyle betimlemektedir:

Allah'ım! Beni ateşe atsan da seni sevdiğimi ateş ehline bildireceğim.¹

Bu ilişki, yüce Allah'ın kullarına olan sevgisini ortaya koymaktadır. İnsanı savunmak ve korumak için şeytanı hu-

1- Sahife-i Aleviye, Seyyid Haşim Resuli-i Mahallati, s.187

zurundan sürmüş, rahmet civarından kovmuş, bütün evreni de insanın yetkinlik kazanması için yaratmıştır. Zatı itibariyle insana üstünlük vermiş, her şeyi onun için ve onu da kendisi için yaratmıştır. Bir hadis-i kutsîde şöyle geçer: *"Her şeyi senin için kıldım ve seni de kendim için."*

İnsanın arı ve duru gönlünün tek alıcısı yüce Allah'tır. Bu arınmış can o kadar değerlidir ki kimse ona paha biçemez veya onu alamaz.

Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmuştur:

Şüphe yok ki Allah, kendilerine cenneti vermek üzere inananların canlarını, mallarını satın almıştır âdeti.¹

Böylesi değerli ve üstün bir ilişki kurabilmek varken, insanın kendisini ucuza satması ve her şeyini kaybetmesi yakışık almaz.

Dua

Ve Rabbiniz dedi ki: "Çağırın beni, icabet edeyim size."²

Dua, yüce Allah ile ilişkinin en bariz örneklerindendir. Yüce Allah'ı aşk ile çağırarak ve dua yoluyla ilişki kurmak, İslâm dininin en çok vurgu yaptığı konulardandır. Her anı sıkıntı ve bela yurdunda geçen bir insan, yüce Allah'ın güvenli sığınağına girmedikçe ve ilâhî rahmet gölgesinde kendine yer etmedikçe asla huzur bulamayacaktır.

En büyük ve en önemli görevi kulluk etmek olan ve gerçek yetkinliğine sadece bu yolla ulaşabilecek insan, yüce Allah'ın sınırsız kemali karşısında kendi güçsüzlük ve eksikliklerini gördüğünde ne kadar aciz ve hakir olduğunu, yüce Allah'tan başka bir sığınağı olmadığını, onunla sarsılmaz bir ilişki kurmaktan başka da bir çaresi olmadığını anlayacaktır.

1- Tevbe, 111

2- Gafir (Mü'min), 60

Hacet ve dileklerini reva eden yüce zatın dergâhında durup arz-ı hacette bulunmak, insanın fıtrî ihtiyaçlarından biridir. İmanlı insan, dileklerini sadece yüce Allah'ın huzurunda dile getirip O'ndan ister. Sadece dünyevi isteklerini O'ndan istemekle kalmaz, bütün varlığı ihtiyacın özü olan benliği ile arz-ı hacet eder. İnsan eksik ve fakirdir, en büyük ihtiyacı da eksikliğinin giderilmesidir. Bu nedenle bir an olsun kendini duadan müstağni görmez ve bu yolla, yüce Allah'a yakınlıktan ibaret olan yetkinlik zirvesini arar.

Buna ilaveten, insan marifetin üstün bir makamına ulaştığında, istemenin kendisi de artık anlamını yitirecek ve iman cevherine sahip insan, sadece yüce Allah ile halvete çekilmek ve kutsî huzurda yakarışa durmak için bahane arayacaktır.

Dil goft visâleş be-duâ, bâz tevân yâft

Omrîst ki omrem heme der kar-i duâ reft.

Gönül der ki vuslatına dua ile er şimdi

Bir ömürdür ki ömrüm dua içinde geçti.

İmanlı insan, yapmış olduğu güzel amellerin bir değer ve ağırlığı olduğunu düşünmez. Çünkü en değerli ameller bile yüce Allah'ın sınırsız ve sınır üstü zatı karşısında ölçüldüğünde, bir zerreden bile daha küçük ve naçiz olduğu görülecektir. Bundan ötürü insan, dua ve yardım talebi yönünde hareket ederek yüce Allah'tan kerem ve inayet dilenecektir. Bu durum, insanı kendisinden almakla birlikte, ilâhî sevgiyi insanın kalbinde gün be gün arttıracaktır.

Hâfız visâl mî telebed ez reh-i duâ

Ya rab! Duây-i hastadilân mustecâb kon!

Hafız vuslat dilenir, duadan medet ile

Rabbim, gönlü yorgunların duasını icabet eyle.

Duanın birinci şartı dünyadan ve dünyalıklardan kopmaktır. İnsan, ancak dünyalık olan her şeyden sıyrılıp yüce mabudun huzurunda durduğunda dua gerçeğini anlayacaktır. Her şeyin anahtarının yüce Allah'ın elinde olduğunu

görecek, ne kendi işlerine ve ne de başkalarının yaptıklarına ümit beslemeyecektir. Bu yüzden de varlığın sınırsız güçlerinin ana kaynağının dergâhına yüz sürecektir, sığınacak, O'nun huzurunda boyun bükecektir.

Değerli üstat Şehit Mutahhari (r.a) şöyle buyurmaktadır:

İnsanın yüce Allah'ı çağırması iki şekilde gerçekleşebilir: İnsan sebep ve nedenleri yitirip darda kaldığında veya ruhunun yücelmesiyle kendini nedenlerden kopardığında Allah'ı çağırır. Tutunacak bir nedeni olmayan ve dara düşen insan, kendiliğinden ve davete gerek olmaksızın yüce Allah'a yönelecektir zaten. Hemen belirtmeliyim ki bu, insan nefsi için bir kemal ve yetkinlik değildir. Kemal ve yetkinlik, insanın kendi isteğiyle kendini nedenlerden koparması ve böylece ruhuna yücelik kazandırmasıdır.

İnsanın maddî nedenlerden meyus olarak bütün benliği ile ilâhî dergâha yönelmesi, duanın gerçeği ve zirvesidir. Duanın kabul şartlarından olan "darda kalma" hâli, insanın her zerresiyle yüce Allah'ı çağırmasıdır; Allah ile huzurî ve yakın mesafeli buluşmasıdır. Bu, ancak insanın yüce Allah'ı yakınında ve hatta bağrında bulmasıyla mümkündür. İşte bu durumda insan, duanın gerçek hazzını tadacaktır ve elbette ki böyle bir dua kesinlikle icabet hedefini bulacaktır.

Kullarım, sana beni sorarlarsa bilsinler ki ben, muhakkak onlara pek yakınım. Beni çağırın, bana dua eden kişiye çağırıldığı, dua ettiği anda icabet ederim.

Yüce Allah dua anında insanın yakınındadır ve insan bunu tamamen hisseder. Bu his ve algı, sadece bir telkin veya ruhsal bir hâl değildir, bizzat insan bütün benliğiyle kendisini sınırsız ve mutlak gücün karşısında görür.

Hemen hatırlatmalıyım ki duanın anlamı, insanın zahirî nedenlerden elini eteğini çekip onun yerine dua etmesi değildir. Dua, insanın yüce Allah'ın mutlak kadir olduğunu göz

önünde bulundurarak, var gücüyle gayret etmesi ve aynı zamanda da yüce Allah'tan yardım dilenmesidir. Çünkü yüce Allah da nedenler ve vesileler yoluyla işleri düzenine koyar.

Dua, insanın davranışlarına metanet ve konuşmasına huzur kazandırır. İnsanın gönlünü sefa ve nurla donatır, insan bu hâlimden ferahlık ve canlılık hisseder. İmanlı insan, dua yardımıyla varlıksal kapasitesini genişletir ve böylece de ilâhî feyzi algılamak için kabiliyeti artar.

Özet:

1- Allah ile ilişki, insanın manevî ve fitrî eğilimlerinden-
dir. Bu nihaî amaca ulaşmak için orta vadeli amaçlar vadisin-
den geçmek gerekir.

2- İnsanın gerçek değeri, onun yüce Allah ile olan ilişki-
sine bağlıdır.

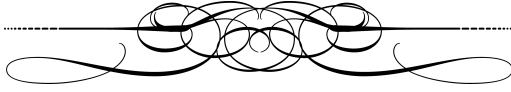
3- Korku ve tamaha dayalı olarak yüce Allah ile ilişki
kurmak değerlidir. Çünkü bu, sorumluluk ve yükümlülük
getirir. Ancak doğru ve gerçekçi bir bakış tarzına sahip olan
insan, sevgi ve aşka dayalı olarak kurulan ilişkinin daha güç-
lü olduğunu anlar.

4- Yüce Allah, kendisiyle ülfet bulması için insanı yarat-
mış ve varlığın bütün imkân ve nimetlerini de insanın kul-
lanımına vermiştir. Yüce Allah kulu ile olan bağını kendisi
koparmaz. Çünkü bu, hikmete aykırı ve aynı zamanda da
amaçla çelişir.

Sorular:

- 1- İnsanın yüce Allah ile ilişkisinin en önemli eseri nedir?
- 2- İnsanın yüce Allah ile ilişkisinin türü nedir?
- 3- Yüce Allah ile ilişkinin gerekçeleri nelerdir?
- 4- Kâbe mimarı Hz. İbrahim (a.s), kendi yaşam gerekçesi-
ni nasıl betimlemiştir?

5. Bölüm

ALLAH İLE İLİŞKİNİN ENGELLERİ

Dahilî ve Haricî Engeller

Anlattığımız üzere yüce Allah ile ilişki temel bir ilkedir ve insanın marifet ve sülûk pınarlarından faydalanmasını engelleyen gerek dahilî ve gerekse haricî etkenlerin tümü eşkiya konumundadır. Şehit üstat Murtaza Mutahhari (r.a), "Materyalizme Eğilim Nedenleri" kitabında dinden uzaklaşmanın sosyal etkenlerini ve düşünsel zeminlerini şöyle sıralamıştır:

- Kiliselerin dinî kavramlarının yetersizliği
- Kilisenin ve din müddeilerinin baskısı
- Batının felsefî kavramlarının yetersizliği
- Sosyal ve siyasal kavramların yetersizliği
- Uzman olmayanların görüş bildirmesi
- Etik ve sosyal açıdan çevrenin uygunsuzluğu
- Allah inancı ile hayatın karşıtlığı sanısı
- Materyalistlerin yalancı kahramanlık ve düşmanlık siperi

Bu etkenler, günümüz dinî toplumunda da farklı şekil ve boyutlarda ortaya çıkarak Allah inancına ve varlığın yaratıcısı ile ilişkiye engel olabilir. Bu bölümde, yüce Allah ile ilişkiyi engelleyen dünya sevgisi, fıtrattan uzaklaşma, günah, ahlâkî rezillikler gibi dahilî engellere eğileceğiz.

Kendini Beğenme ve Üstün Görme

Önceden de belirttiğimiz gibi insan, bazen gerçek özüyle değil, sanısal diye tabir ettiğimiz özüyle ilişki kurar. İnsanın bencilliği ve kendini üstün görmesi, sanısal öz ile ilişkisinin

sonuçlarındandır. Bencillik, insanın sadece kendi çıkarlarını elde etmeyi düşünmesine ve başkalarına önem vermemesine neden olur.

Aynı şekilde bencillik öyle bir yere varır ki, artık insan, hatta Allah'ı bile itaat edilmesi gereken mabut olarak görmez ve Allah'a kulluk etmez; kendini mutlak ihtiyar sahibi ve kader belirleyici tek oyuncu olarak görür ve de beşer üstü güç ile ilişkiye ihtiyaç duymadığını zanneder. Bu bakış tarzı, günümüz dünyasının en belirgin özelliklerindendir. Günümüz insanı, kendini hayatın her şeyi olarak görür ve işlerini yaparken kendisi için hiçbir sınır tanımaz.

İnsanın kendisini, düşüncelerini, ahlâk ve davranışlarını üstün görmesi, -ancak yüce Allah'a ibadet ve kulluk etmekle elde edilebilen- nefsin gerçek izzet ve kerametiyle çelişir.

Başkalarına değer vermeyen, her şeyi kendinde özetleyen bir insan, her şeyin kendi isteği ve zevki doğrultusunda olmasını ister; her şeye sahip olmak ister; kendi onuruyla başkalarının onuru söz konusu olduğunda, rahatlıkla başkalarının onurunu ayak altına alır; kendi amaç ve çıkarlarına ulaşmak için yapamayacağı bir şey yoktur; dünyevi zevklerine ulaşmasına bir engel gördüğünde onu ortadan kaldırır.

Tarihte bu gerçeği yansıtan birçok örnekler vardır. İslâm'ın doğuşunda, yüce Peygamberin (s.a.a) akrabaları ona muhalefeti öyle bir yere taşımışlardı ki hatta terör plânı bile kurmuş ve -yüceliği, eminliği, doğruluğu herkesçe kabul edilen- Allah'ın bu salih kuluna en kötü şekilde saygısızlık ve işkence etmişlerdi. Oysaki yüce Allah Resulü (s.a.a) kendisi için hiçbir şey istemiyordu; tek isteği, insanların yüce Allah'a iman etmeleri ve ilâhî dine yönelmeleriydi.

Üstünlük taslama, özellikle insanın ruhuna kök salmış bir yeti hâline gelmişse tedavisi çok güç bir hastalıktır. Bu hastalık, birçok hataların ve yanlışların da kaynağıdır. Bunun

sonucunda insan öyle bir yere varır ki Allah ile ilişkisini tamamen keser; küfre, şirke, nifaka yönelir.

Bu bölümde, bu hastalığın ne kadar büyük bir tehlike olduğunu daha iyi anlayabilmek için konu hakkındaki bazı rivayetleri aktaracağım.

Müminler Emiri Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

En korkunç korku, kendini beğenmişlik ve üstünlük taslamaktır.

Yine İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

En korkunç yalnızlık kendini beğenmişliktir.

İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Yüce Allah biliyor ki günah, bencillikten/kendini beğenmişlikten daha iyidir. Eğer kendini beğenmişlik olmasaydı, hiçbir imanlı insan günah ve itaatsizliğe düşmezdi.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s) başka bir yerde şöyle buyurmuştur:

Kendini beğenmişlik, aklın zayıflığının kanıtıdır.

Yine İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Kendini beğenmişlik, ahmaklığın kaynağıdır; kendini beğenmişlik, ahmaklığın nişanesidir; kendini beğenmişlik, ahmaklığın özüdür.

Üstünlük Taslamakla Allah'ı Üstün Görmenin Karşıtlığı

Belirttiğimiz üzere üstünlük taslamakla Allah'ı üstün görmenin bir arada bulunması imkânsızdır. Çünkü kendini beğenmişlik ve üstünlük taslamak, Allah eksenliliğe ve Allah'ı üstün görmeğe engeldir. Mevlana'nın, örnekleme bakımından Mesnevi'sinde anlattığı bir öyküyü kısaca buraya aktarmak istiyorum:

Sivrisinek Hz. Süleyman'a (a.s) şikâyet ederek, kendisi hakkında adalet ve insafı uygulamasını istedi. Hz. Süleyman (a.s) sivrisineğe sordu: Şikâyetin nedir? İnsaf ve adaleti kimden ötürü istiyorsun?

Sivrisinek şikâyetini dile getirip derdini hazrete anlattı:

Sonra Süleyman (a.s), "Ey insaf arayan!" dedi.

Kim hakkında insaf ve yardım istersin ki?

Sinek dedi: Benim rüzgârdan şâki

Bize zulümle açtı o iki elini

Onun zulmünden biz dardayız

Ağzımız bağlı, elinden zardayız.

Hz. Süleyman (a.s) sivrisineğin şikâyetini dinledikten sonra şöyle buyurdu: "Yüce Allah, taraflar arasında adaletle hakemlik etmem için her iki tarafın da hazır bulunmasını emretmiştir."

Sivrisinek bunu kabul etti ve Allah'ın emriyle rüzgârı da huzuruna getirmesini şöyle istedi o hazretten:

Kanıt senin sözündür ve doğrudur, dedi

Hasmım rüzgârdır ve o da sana tâbi

Hz. Süleyman (a.s), Allah'ın izniyle emrinde olan rüzgârın mahkemede hazır olmasını emretti. Rüzgâr da itaat ederek huzuruna geldi:

Seslendi o şah: Ey seher yeli!

Gel, ki sinek, zulmünden figan etti

Rüzgar hızla geldi, bunu duyunca

Sinek kaçış yolu aradı bu esnada

Rüzgârın gelmesiyle yerinde duramayan sivrisinek oradan ayrılp gitti. Hz. Süleyman (a.s) sivrisineğe, "Nereye gidiyorsun, şikâyetçi değil miydin sen?" buyurdu.

Sivrisinek firar hâlinde şöyle dedi: Benim şikâyetim de buydu zaten; rüzgâr, estiği her yerde benim huzurumu alır:

Süleyman dedi, "Ey sinek, nereye?"

Kal, ki ben hükmedeyim sizin ikinize

Dedi: Ey şah! Onun varlığındandır, benim ölümüm

Onun dumanındandır, benim bu kara günüm.

Ben nerde durayım, o geldiyse eğer,

O gelmekle yıkar, beni mahveder.

Mevlana bu güzel örneği aktardıktan sonra şu sonucu çıkarır: Sivrisinekle rüzgârın bir arada bulunamayacağı gibi, kendini isteyenle Allah'ı isteyen de bir arada olamaz; kendini gören biri asla Allah'ı göremez.

*Hem çinîn cûyay-i dergâh-i Hoda
Çûn Hoda âmed, şeved cûyende lâ
Gerçi ân veslet beka ender beka
Leyk zi-evvel, ân beka ender fenâst
Sâyehâi ki buved cûyaây-i nûr
Nîst gerded, çûn koned nûreş zuhûr.*

Allah dergâhını arayan da böyledir
Allah konusu gelince, o aradan çekilir
Gerçi bu vuslat, beka içinde bekadır
Ancak bu bekanın başlangıcı fenadır
Nuru arayan o gölgeler var ya
Yok olurlar, nur ortaya çıktığında.

Buna binaen, varsa arada bir hâil ve engel, kuldan kaynaklanır bu, yüce Allah'tan değil. Hafız bu hususta şöyle bu-
yurmuştur:

*Miyân-i âşik-o maşûk, hiç hâil nîst
To hûd, hicâb-i hûdî Hâfız ez miyân berhîz.
Âşık ile maşuk arasında hiç olur mu hâil?
Sen kendin kendine engelsin Hafız, aradan çekil!*

Ancak mütevazı ve alçak gönüllü insanlar, yüce Allah ile ilişki kurma yeterliliğine sahip olurlar. Çünkü güvenilir ve sağlam bir ilişki kurmak için insan ruhu ile o mutlak hakikat

arasında benzerlik olmalıdır. Gerçekte kendini beğenen insan, öz gerçeğini unutmuş olduğundan dolayı sevgili yolunda hareket edemez. O hâlde öncelikle heva-heves ve kendini beğenmişliğini alt etme yönünde çalışmalıdır ki sevgilinin dergâhında bulunma liyakatini kazanabilsin. Bu alanda söylenen meşhur bir söz şöyledir: "Bir ayağını nefsinin üstüne koy; diğerini, sevgilinin yurduna."

İnsan dahilî ve haricî yolları, dönüşü olmayacak şekilde kendi yüzüne kapatmamalıdır. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmuştur:

Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, doğru yola dönemezler.¹

Yine Kur'ân-ı Kerim başka bir ayette şöyle buyurmuştur:

Andolsun ki biz, cinlerin ve insanların çoğunu cehennem için yarattık; onların kalpleri vardır; düşünmezler onunla; gözleri vardır, görmezler o gözlerle; kulakları vardır, duymazlar o kulaklarla. Onlar dört ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da sapıktır onlar.²

İmam Cafer Sadık (a.s), bencilliği ve kendini beğenmişliği kınayan yüce Allah Resulü'nün (s.a.a) buyruğunu şöyle aktarmıştır:

Yüce Allah Davud'a (a.s) şöyle buyurdu: "Ey Davut, günahkârları müjdele ve sıddıkları (özüyle ve sözüyle dürüst olanları) korkut!"

Davut (a.s) dedi: "Günahkârları nasıl müjdeleyeyim ve sıddıkları nasıl korkutayım?"

Allah buyurdu: "Ey Davut! Günahkârları müjdele ki, ben tövbeyi kabul eder ve gûnahtan geçerim; sıddıkları korkut ki amelleriyle kendilerini üstün görme-

1- Bakara, 18

2- A'râf, 179

sinler. Şüphesiz, hesaba tâbi tuttuğum bir kul yoktur ki helak olmasın."¹

İlâhî Fıtrattan Uzaklaşma

Yaratılışı itibariyle her insanın yemek ve içmek gibi maddî ihtiyaçları vardır. Aynı şekilde ruhsal ve manevî istekler ve kutsal eğilimler de fıtrîdir. Fazilet isteği, araştırma hissi, neden arama, güzellik bulma, ibadet hissi, evrenin Allah'ı ile ilişki kurma talebi... ruhî ve manevî isteklerin bazı örnekleridir.

Uygun bir ortamda eğitim ve öğretim etkenleri mevcut olursa, kesinlikle insan bu yöne eğilim gösterecektir. Ama eğer -insanın kişiliğini şekillendiren üç temel direktan ibaret olan- toplum, aile ve eğitim-öğretim birbirleriyle uyumlu olmazsa, insan da kusursuz fıtratına aykırı olarak hareket edecektir; akıl ve fıtratını kirletecektir.

İnsanın fıtratı itibariyle dine eğilimli ve ilâhî yasalara uyumlu olarak yaratılmış olduğu, Kur'an ve hadislerin vurgu yaptığı çok önemli konulardan biridir.

Hz. İbrahim (a.s) de Allah'ın varlığını kanıtlamak için fıtrat burhanından yararlanmıştır. Müşrikler onu sorguya çektiklerinde şöyle demişlerdi: "Ey İbrahim, sen hangi Tanrıya tapıyorsun?"

Bunun cevabında Hz. İbrahim (a.s) şöyle demişti:

Hiç şüphem olmaksızın mabudumu tek tanıyarak yüzümü, gökleri ve yeryüzünü yaratana döndüm ve ben, şirk koşanlardan değilim.²

Bundan dolayı da Hz. İbrahim (a.s), bütün amellerini yüce Allah'ın rızasını kazanmak için yapmıştı. Kur'ân-ı Kerim Hz. İbrahim'in (a.s) dilinden şöyle aktarmaktadır:

1- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.69, s.312-313

2- En'âm, 79

De ki: "Şüphesiz yok, namazım da, ibadetlerim de, diriliğim de, ölümüm de âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."¹

İnsan fıtratına ve kendi iç dünyasına dönecek olsa, Allah ile irtibatın insan ruhuna huzur ve güven verdiğini görecektir. Bu nedenle de ilâhî elçiler, insanları kulluğu çağırmak için gönderilmemişlerdir. Çünkü kulluk hissi her insanın fıtratında mevcuttur. Yüce Allah'ın görevlendirdiği peygamberlerin bu alandaki görevleri, insanların yanlışla yönelmemeleri için gerçek mabudu tanıtmak olmuştur.

Merhum Allame Tabatabaî (r.a), "Neden âlemlerin rabbi Allah'tan bahsedilir?" sorusuna şu cevabı vermiştir: "Çünkü âlemlerin rabbi Allah'tan söz etmek fıtrîdir."

Yüce Allah Resulü (s.a.a) Kureys kabilesine şöyle buyurmuştu:

Ancak tek ve mutlak kemal sahibi Allah ibadete layıktır. Ebedi kurtuluşa nail olmak istiyorsanız tek Allah'a inanmalısınız.

İnsan eliyle ortadan kaldırılması gereken öncelikli engel fıtratın kiri ve tozudur. Kusursuz fıtratından ve sadık niyetinden uzaklaşan, yüce Allah ile fıtrî ve batınî bağını koparan, mutluluk yolunu kendine tıkayan kimse günahkârdır.

Dünya Sevgisi

İnsanın yüce Allah ile ilişkisine mani olan en büyük engel dünya sevgisi ve dünyaya bağımlılıktır. Dünyayı büyük gören ve dünya menfaatlerini elde etmeyi en büyük arzu olarak seçen insanın kalbinde artık yüce Allah'a yer kalmayacaktır. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Allah, bir kişiye iki yürek vermedi.²

1- En'âm, 162

2- Ahzâb, 4

İnsan zatının öyle bir özelliği vardır ki, sadece bir şeyi yaşam ilkesi edinebilir. Yani sadece bir şey insanın asıl gayesi olabilir ve diğer eğilimleri onun etrafında şekillenir. Allah sevgisi ile dünya sevgisi bir insanın kalbinde toplanmaz.

Dünya sevgisi iki açıdan Allah'tan uzaklaşmaya neden olur ve onunla ilişki kurmasını engeller:

– Bunlardan biri şudur: Dünya sevgisi kendi zatında kötüdür. Yani dünya sevgisi, başlı başına ilâhî sevginin insan kalbinden çıkmasına neden olur ve Allah'ın kalbe girmesi için bir yer bırakmaz.

Âyîne şo, cemâl-i perî tel'etân teleb

Cârûb kon hâne, sipes mîhmân teleb.

Ayna ol, peri yüzlülerin cemalini iste

Evini süpür, ondan sonra misafir dile.

– Bir diğer boyut ise şudur: Bütün düşünce ve gayreti dünyevi zevklere ulaşmak olan biri, bu yolda hiçbir şeyden geri durmayacak ve hatta insanlık dışı ve değer karşısı işleri bile yapabilecektir. Böyle biri için önemli olan şey, ne pahasına olursa olsun amaca ulaşmaktır. Bu da, yüce Allah ile ilişkiyi engelleyecek tehlikeli bir etkidir.

Kur'ân-ı Kerim'de, ilâhî elçilerin ve Masum Ehlibeyt İmamları'nın buyruklarında dünya eğilimini, dünya isteğini, dünya sevgisini, dünya perestliği kınayan birçok örnek görülmektedir.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s), dünya sevgisinden ve lüks hayat özleminden uzak durmanın öneminden dolayı sürekli olarak insanı dünya sevgisinden sakındırmış ve şöyle buyurmuştur:

Gönül harimini koruyun ve gözetin ki, dünya sevgisi ilâhî harime girip Allah sevgisinin yerini almasın.

İmam Ali (a.s), bir başka hadisinde ebedi ahiret hayatını insana hatırlatarak şöyle buyurmuştur:

Kendinizi dünya bağımlılıklarından arındırın ve ahirete tamah besleyin.¹

Hız. Ali (a.s), her akşam yatsı namazından sonra ve namaz kılanlar dağılmadan önce şöyle buyururdu:

Azık toplayın, Allah'ın rahmeti sizinle olsun! Şüphesiz ki göçe çağrılmaktasınız, dünyaya yönelişı azaltın ve karşınıza çıkacak salih ameller azığı toplayın.²

Kur'ân-ı Kerim konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

Dünya yaşayışı, ancak bir oyundur, bir eğlence ve inanır ve çekinirseniz göreceksiniz ki (Allah) size mükâfatınızı vermektedir.³

Göröldüğü üzere Kur'ân-ı Kerim açısından dünya hayatı bir oyundur, ona kanacak olsak bizi kendisine meşgul edecek ve bizimle oynayacaktır. İşte burada kötölüğü buyuran nefis ve dış şeytan, durumdan faydalanarak insanı tahrik edecek ve bu meşguliyetini arttıracaktır. Sonuçta insan, dünya işle-riyle meşguliyeti ve dünyaya bağımlılığıyla öz gerçeğini kaybedecektir; artık istememesi gereken şeyi isteyecek, istekleri dur durak bilmeyecek ve bu istekler, yetkinlik kazanmasına engel olacaktır.

İmam Musa b. Cafer (a.s), Hışam b. Hakem'e şöyle buyurmuştur:

Dünyanın durumu deniz suyuna benzer, susamış kimse ondan içtikçe susuzluğu artacak ve nitekim bu, onu öldürecektir.⁴

İmam Cafer Sadık (a.s), dünya sevgisini her hata ve yanlışın nedeni görüp şöyle buyurmuştur:

1- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.144

2- el-İrşad, Şeyh Müfid, c.1, s.234

3- Muhammed (s.a.a), 36

4- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.1, s.152

Dünya sevgisi her hatanın başıdır.¹

Merhum İmam Humeyni (r.a), "Erbain" [Kırk Hadis] kitabında dünya sevgisinin zararları hakkında çok önemli eğitici noktalara temas etmiştir. Merhum İmam'a (r.a) göre, dünya sevgisi arttıkça bunun gönül ve ruh üzerindeki olumsuz etkileri de artar. Yine İmam'a (r.a) göre, insanın ölümden korkması da dünya sevgisinden kaynaklanır. Çünkü ölmenin en büyük zorluğu, bağımlılıkları defetme baskısı ve ölüm korkusudur.

Merhum İmam (r.a), dünya sevgisinin zararları hakkında kendi üstadı merhum Şahabadi'den (r.a) naklen şöyle yazar:

Bizim arifimiz Şeyh hazretlerinin (ruhum ona feda olsun) buyurduğu gibi, dünya sevgisinin çok büyük zararlarından biri şudur: Eğer dünya sevgisi insan gönlünün sûreti olmuş ve insan ona şiddetle bağlanmış ise, ölüm anında görecektir ki yüce Allah onu sevdiğinden ayırıyor; onun ile istekleri arasına ayrılık salıyor; bu yüzden Allah'a öfkelenerek ve ondan nefret duyarak dünyadan ayrılacaktır. Böyle bir öldürücü darbeyi açıklayan bu buyruk, insanı çok uyanık tutmalı ve insana, gönlünü çok iyi yoklamasını öğretmelidir.

Merhum İmam (r.a), bu değerli kitabın bir diğer bölümünde şöyle buyurur:

Dünya sevgisinin büyük zararlarından bir diğeri, insanı şer'î riyazetlerden, ibadetlerden ve ayinlerden uzak tutması, tabiat boyutunu güçlendirmesi ve asileştirmesidir. Tabiat, ruha itaat etmez, ona boyun eğmez ve insanın azmini sarsıp iradesini zayıflatır.

Dünya işlerine bağlanmak ve gönül vermek, insanın ibadetten, kulluktan, dua ve yakarıştan haz duymasına engel olur. Çünkü bu bağıllık ve bağımlılıklar, yüce Allah ile ülfet bağı kurmakla ve ahiret hayatına önem vermekle çelişir.

1- Usul-u Kafi, Şeyh Küleyni, c.2, s.315

Övülen Dünya ve Yerilen Dünya

İnsan gönül tarlasında, şeriat suyu ve ezeli inayet güneşiyle faydalı bir yolculuğun ön hazırlığını bu dünyada yapmalıdır. "*Dünya ahiret tarlasıdır.*" hadisi pekâlâ bu yönü de kapsamına alır.

Elbette insanın dünyaya davranış türünün de önemli olduğunu hemen belirtmeliyim. Çünkü bu dünya insan için şer tarlası da olabilir. İmam Ali (a.s), olayın bu yönüne işaretle şöyle buyurmuştur:

Dünya kötülükler tarlasıdır.¹

Böylece insan için iki dünya olduğu açık olarak anlaşılmaktadır: Biri övülen dünya ve diğeri ise yerilen dünya. Övülen dünya; insan için eğitim yurdu, manevî makamlara ulaşma yönünde ticaret yapılan pazar, yüce yetkinlikler edinme ocağı, ebedî ve mutlu hayatın ön hazırlığıdır.

Yerilen ve kınanan dünya ise kendi başına değer olmayan, insanın bağıllık ve bağımlılık sonucunda amaç ve gaye edindiği dünyadır. Böyle bir dünya, insanın Allah'a itaat etmesini, onu sevmesini, ahireti kazanmasını engeller. Bu dünya ahirete karşıttır ve asla bir arada bulunamazlar.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurmuştur:

Kuşkusuz dünya ve ahiret iki farklı düşmandır, iki değişik yoldur. O hâlde dünyayı seven ve ona aşk besleyen kimse ahiretten nefret edip düşman olur.²

İmam Ali (a.s), başka bir yerde de azık alınabilecek bir dünyadan söz etmekte ve şöyle buyurmaktadır:

Dünya, ona doğru davranana doğruluk yurdu, ondan bir şey anlayana afiyet yurdu, ondan azık toplayana zenginlik yurdu ve onunla öğüt alana öğüt yurdu-

1- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.142

2- Nehcü'l-Belâğa, Sübhi Salih tahkiki, s.493, hikmetli sözler: 103

dur. Dünya, Allah dostlarının secdegâhı, meleklerinin namazgâhı, vahyinin iniş yeri ve dostlarının ticaret yurdudur. Onlar, orda çalışmalarıyla rahmeti elde ettiler, cenneti kazandılar.¹

İmam Cafer Sadık (a.s) ise şöyle buyurmuştur:

Dünya, ahireti kazanmaya ne de güzel yardımcıdır!²

İnsan, kendisini o yüce amaca ulaştıracak azık peşinde olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim'in buyruğu uyarınca bu büyük yolculuğun azığı takvadır. Takva hem teorik aşamada insanı sapsmadan korur ve hem de pratik aşamada doğru yolu insanın önüne yayar.

Günaha Eğilim

Yüce Allah ile ilişkinin engellerinden bir diğeri günah işlemektir. Günah, Farsça dilinde "suç, hata, itaatsizlik" gibi anlamlar verir; Arapçada ise "zenb, ism, masiyet, seyyia, cürm" gibi kelimelerle ifade edilir. Her iki dildeki en genel tabir, itaatsizlik ve kanuna aykırılıktır.

Din bağlamında günah, ilâhî buyruğa aykırı olan her işe denir. Kur'ân-ı Kerim'de bazı tabirler kullanılmıştır ki, bunların her biri özel bir nüansla birlikte bu anlamı açıklamaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: İsm, seyyia, cürm, haram, hatia, fisk, fesat, münker, lemem, hins...

Günah Allah karşısında itaatsizlik ve asileşmedir. Bu işe giren kimse, kendisi ile yüce Allah arasındaki hayâ perdelelerini yırtmış olur ve bunun süreğenliği durumunda Allah'ı bile inkâr edebilecektir.

Asileşme, Allah'ı tanımaya ve onunla ilişki kurmaya engeldir. Günahkâr insanın kalbi günahın verdiği zevk elinde

1- Nehcü'l-Belâğa, Sübhi Salih tahkiki, s.493, hikmetli sözler: 131

2- Usul-u Kafi, Şeyh Küleyni, c.5, s.72

rehindir. Bu nedenle de onu bu zevkten alıkoyan her etken-den sakınır, uzak kalır. Günahkâr insan Allah'ı, şehvetlerine ulaşmada engel gördüğü için onu inkâra da kalkışabilir.

*Çûn garaz âmed, honer pûşide şod
Sed hicâb ez dil be-sûy-i dîde şod.*

Garez geldi miydi sanat gizlenir
Gönülünden göze yüz engel izlenir.

Bu yüzden bu garez ve eğilimler engel olup akıl yolunu tıkar, hakikatleri algılamaktan nasipsiz bırakır. O, artık yüce Allah hakkında marifet kazanamayacaktır ve marifetin düzeyi indikçe Allah ile ilişki de zayıflayacaktır.

Günahı alışkanlık hâline getiren bir insan, sanısal özüyle alışık hâldedir ve onun ihtiyaçlarını temin etme peşindedir. Bu insanın benlik yurdunda sanısal öz hüküm sürmektedir ve böyle bir durumda, elbette ki ibadet ve kulluk ihtiyacı kişinin sanısal özünde ihtiyaç olarak yer almaz. Buna göre insan, gerçeğe aykırı olarak, Allah'a ibadet ihtiyacı hissetmeyecektir. Bunun kendisi de insanı uçuruma iten güçlü bir etkidir. İnsan, yüce Allah'a asileşmek ve günah işlemekle hayâ perdelelerini yırtmış olur. İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet edilen bir hadis şöyledir:

Kuşkusuz yüce Allah, imanlı kulu için kırk perde kılmıştır ve kulun büyük bir günah işlemesiyle o perdelerden birini kaldırır.¹

Ebu Basir kanalıyla İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet edilen bir başka hadis şöyledir:

Kişî günah işlediğinde, kalbinde siyah bir nokta belirir; eğer tövbe ederse, bu nokta yok olur ve eğer günahını çoğaltırsa, siyah noktalar da çoğalıp kalbine galip gelir ve artık bundan sonra asla kurtuluşu yoktur.²

1- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.70, s.361

2- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.70, s.327

Günahın Ana Etkeni

İnsanı günaha iten ana etken, yüce Allah'a karşı nankörlük ve hak tanımazlıktır. Eğer layık olduğu şekliyle yüce Allah'ı tanıyabilseydik, kesinlikle O'na itaat eder ve asla buyrukları karşısında asileşmezdik. İnsanın yüce Allah hakkındaki şuhudî marifeti arttıkça, günah işlemesi de azalacaktır ve sonuçta öyle bir şuhut ve huzur makamına ulaşacaktır ki, günah işlemekle kalmayacak ve hatta günahı düşünmeyecektir bile.

Sözü edilen marifetin seviyesi azaldıkça, insandaki günah eğilimi artacaktır. İmam Muhammed Bâkır (a.s), günah işlemenin asıl nedeninin yüce Allah'ı tanımamak olduğunu şöyle buyurmaktadır:

Allah'ı tanımamıştır o ki günah işlemektedir.¹

Küçük Günah ve Büyük Günah

Her ne kadar her günah ağır ve büyük ise de, bazı günahlar vardır ki, diğer günahlarla kıyaslandıklarında daha büyük sonuç ve etkiler bıraktığı görülecektir. Günahın sonuç ve etkisi bakımından İslâm bilginleri, büyük ve küçük olmak üzere günahı ikiye ayırmışlardır; yoksa her günah, yüce Allah'a itaatsizlik ve asileşmek olduğu bakımından büyüktür. Yüce Allah Resulü (s.a.a) Hz. Ebuzer'e (r.a) şöyle buyurmuştur:

Günahın küçüklüğüne bakma, ancak kime karşı asileştiğine bak!²

İnsanın işlediği her günahın doğurduğu sonuç, yüce Allah ile batınî bağı koparmaktır. Bu itaatsizliğin süreğenliği durumunda, insanın küfr, şirk ve nifaka sürüklenmesi kaçınılmazdır. İşte bu durumda insanın yüce Allah ile olan bağ ve ilişkisi tamamen kopacaktır.

1- Tuhafu'l-Ukûl, İbn-i Şu'be-i Harranî, s.294

2- Mekarimu'l-Ahlak, Raziyyuddin Hasan b. Fazl-i Tabersî, s.460

Günah ve İhtiyar

Buraya kadar anlattıklarımızdan elde edilen sonuç şudur: İnsanın yüce Allah ile ilişki kurması veya ilişkiyi kesmesi insanın kendi ihtiyarında ve elindedir. İnsan bu ilişkiyi koruyup sağlamlaştırabilir ve bundan yararlanarak yetkinlik kazanabilir veya büsbütün kendini bu ilişkiden mahrum edip, ilâhî feyiz ve inayetlerden nasipsiz bırakabilir.

İnsan kendini gözden geçirmeli, sürekli kendini kontrol düşüncesinde olup bu tehlikeden korumalıdır; elindeki fırsatları iyi değerlendirmeli ve faydalı atılımlar yapmalıdır. Yüce Allah asla kimsenin yüzüne kapıyı kapatmamış ve insana minnet koyarak dönüş yolunu hep açık tutmuştur.

Bu şartlar ve olanaklar hiçbir mahlûka verilmemiştir; bu izzet ve üstünlük sadece insana verilmiştir; hem yüce Allah ile ilişki kapıları yüzüne açılmış, hem de günahattan kurtuluş ve dönüş yolu açık tutulmuştur. İnsan bütün bu imkânlardan kendi lehine faydalanmalı, Allah ile ilişkisine mani olan engelleri yolunun üstünden kaldırmalı, günahın düşüncesini bile yapmayacak şekilde kendini eğitmelidir. Çünkü günahı düşünmek bile insanın gönül ve ruhunu kötü yönde etkiler.

İmam Cafer Sadık'tan (a.s) rivayet edilen bir hadis şöyledir:

Kuşkusuz ki mümin günahı düşündüğünde rızktan mahrum kalır.

Bu rivayete dikkat edin: Bir anlaşmazlık ve çekişme sonucunda iki Müslüman birbirlerine karşı kılıç çekmiş ve biri diğerini öldürmüştü. Yüce Allah Resulü (s.a.a) bunlar hakkında şöyle buyurmuştu: "Bunların her ikisi de cehennemliktir."

Orada hazır bulunanlardan biri şöyle sormuştu: Ey Allah Resulü (s.a.a)! Katilin cehenneme gideceğini anlıyoruz, fakat öldürülen neden cehenneme gidecektir?

Allah Resulü (s.a.a) buyurdu: "Çünkü o da diğerini öldürmek istemişti."

Günahın Yıkıcı Sonuçları

Yüce Allah'ın buyruklarına asileşmekten ve itaatsizlikten ibaret olan günahın yıkıcı sonuçları vardır ve bunlardan bazıları şöyle özetlenebilir:

Günah insanı yetkinlikten alıkor, rezil ve rüsva eder, yüce Allah ile ilişkiyi tamamen keser, günahın çirkinliğini ortadan kaldırır, tövbeye engel olur, huzur ve güveni selbeder, dünyaya bağlılık ve bağımlılığı artırır, itaatsizliği çoğaltır, ölüm ve ahiret hayatı korkusu oluşturur, düşünce ve kemale bir tür katkı sağlayan her şeyi yok eder, olumlu ilişkileri keser, ruhu karartır, ezeliyete olan aşkı alır, yaşam yolunu zorlaştırıp kapalı bir atmosfere tıkar insanı ve insan dar bir çerçevede hayata bakar.

Günah alışkanlığı, onun çirkinlik ve iğrençliğini hissedilmez kılar; kötü ve çirkin işleri güzel gösterir; insanı pasifleştirip ümitsizliğe düşürür; azgınlığa ve asileşmeye neden olur; insana bela indirir; hayatın bütün güzelliklerini nahoş kılar; insanın en büyük ve en etkili silahı olan dua tevfikini insandan alır; insan ile yüce Yaratan arasındaki ismet ve temizlik perdelerini parçalar; insanın hakikat yolunda ilerlemesini engeller; insan hayatından huzur ve sükûneti alır; din yolunda arınmış insanlara karşı ilgisizlik ve hatta nefret doğurur; fakirliğe ve nimetlerin değişmesine neden olur; ömrü kısaltır; kötülerin ve zalimlerin topluma hâkim olma zeminini oluşturur.

Gerçekte günah, insanların izzet ve keramet kazanmasına engeldir ve insanın konum ve makamına da asla yakışmaz. Çünkü günah insan ruhuna donukluk ve gaflet veren bir etkidir; katı bir toz kütlesi gibi bütün kutsal eğilimlerin üzerine çökerek filizlenmesine engel olur.

Günah insanın hayat zevk ve şevkini alır, insanın sorumluluk hissini ve görevlerini yerine getirmesini engeller. Günahkâr insan her zaman güvensizlik ve huzursuzluk his-

siyle bocalar ve her şeye karşı kötümser yaklaşır. Bu insanın kendi Allah'ıyla bile savaşa kalkıştığı, yaratılışı eleştirdiği ve kendi ürettiği felsefeleriyle ömrünü heder ettiği görülebilmektedir. Artık ne hayattan tat alır, ne arkadaşlarıyla ve diğer insanlarla ilişkiden hoşlanır ve ne de yüce Allah ile ülfet bağı kurmaktan zevk alır.

Vahyi Kabulün Gerekliliği

Kuşkusuz, hikmet sahibi yüce Allah'ın vahiy yoluyla indirdiği buyruk ve yasalar, insanın her yönlü mutluluğunu temin edecek öğretilerdir. Buna göre insan, kendi kişiliğini oluşturma yönünde her açıdan gerekli oranda onlara önem vermeli ve ilâhî yasalara göre hareket etmelidir ki, bu itaat sonucunda her yönlü mutluluğa nail olabilsin.

İlâhî yasalara itinasızlık ve bu yasalara aykırı davranışın insanı felakete sürükleyeceği gerçeği, ilâhiyatçıların ısrarla vurgu yaptıkları bir noktadır. Çünkü yüce Allah insanı yaratandır ve onun varlıksal gereksinimlerinin tümüne âlimdir. Yüce Allah sınırsız ilmiyle, insanın farklı alanlardaki ihtiyaçlarının ne tür programlarla sağlanabileceğini bilmekte ve sonsuz keremiyle de onların doğru şekilde nasıl cevaplanacağını açıklamaktadır. Bu yüzden, insana hayat bahşeden ilâhî yasaları öğrenmenin yolundan ibaret olan vahyi kabullenmek aklın hükmünce farzdır.

Münacat Zevkinden Mahrumiyet

Vahiy yasasına aykırılık insan için bir tehdit ve tehlike unsurudur. Allah'ın buyruklarına itaatsizlik etmek ve günah işlemek, hayatı karartır ve çekilmez kılar; sorumluluk, sefa ve samimiyeti insandan selbeder; içinde bulunduğu âlemde yüce âleme açılan pencereleri kapatır ve bacaları tıkar; varlığın yaratıcısıyla ilişki kurmasına engel olur; vahyin aydınla-

tıcı, yol gösterici buyruklarından habersiz kalmasına neden olur; kendisiyle doğru bir şekilde ve mantıklı bir ilişki kurmasına mani olur.

Ancak günahın insana indireceği en öldürücü darbe, varlığın yaratıcısı yüce Allah ile ülfet ve sevgi bağından ibaret olan en güzel insan ilişkisinden onu ayıracağıdır.

Bu ilişkinin kesilmesiyle birlikte şeytanî vesveseler etkisini gösterecek ve şeytanın nüfuz yolu açılacaktır. Şeytanın nüfuzunun sonucu, insanın münacat ve yakarış hazzından mahrum kalmasıdır. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Yüce Allah Davud'a şöyle vahyetti: "Benimle senin arana dünya vurgunu bir âlim koyma! Çünkü onlar benim sevgi yolumdan alıkor, bana gelmek isteyen kullarımın yolunu keserler. Benim onlara yapacağım en küçük şey şu ki, bana yakarışın hazzını onların kalbinden söküp alacağım."

Bu hadisin içeriği peygamberlerin kıssalarında da geçmiş tir. Adamın biri Hz. Şuayb'in (a.s) huzuruna gelerek dedi: İşlediğim onca günaha rağmen niye Allah beni cezalandırmıyor?

Buna şu cevap geldi: Sen cezaların en kötüsüne duçar olmuşsun da bunun farkında değilsin.

Mevlana bu kıssayı şöyle şiirleştirmiştir:

Şuayb döneminde demişti biri
Allah görmüş benden kusurlar hayli
Hep benden görmüştür günah ve hata
Lütfundan ki bana vermiyor ceza
Yüce Hak buyurdu Şuayb gûşuna
Onun cevabında gaip yoluyla:
Dediğine göre çok ettin günah
Lütfüyle cezayı vermedi ilâh
Aksini dedindi, ey sefih, tersten!
Ey yoldan ayrılan, yar'ı yol bilen!
Öyle tutuldun ki bundan gafilsin

Başından ayağa zincir hamilsin.

Günah bataklığından ve itaatsizlik uçurumundan kurtulmak, gönlün sahibine sır mahremi olmak ve ölümsüzleşmek için gayret etmek gerekir.

*Her ki şod mahrem-i dil der harem-i yâr be-mâned
Ân ki in kar nedanist der inkâr be-mâned
Ez sedây-i sohen-i aşk nedîdem hoşter
Ki der in gonbed be-mâned.*

Yâr hariminde bâki, gönül mahremi
Bundan habersiz kalan inkâra bekçi
Aşk sözü tınısından da hoş görmedim
Bu gezgin kubbe içre ebedi anı.

Hız. Hakk'ın huzur feyzinden ve özel inayetlerinden mahrumiyet, kendi elimizle yarattığımız hayatî bir sorundur. Çünkü bunlar, günahlarımızın sonuçlarından başka bir şey değildir. Gitmiş olduğumuz yoldan dönmeli ve güzelliklere yönelmeliyiz ki ayrılık perdeleri aralansın ve sevgilinin güzel cemali görünsün.

*Ey morğ-i dilet geşte mukayyed be-kafes
Kâmil neşevî tâ nekonî terk-i heves
Ger sostiy-i hîştên hicâbet neşevêd dâim
Nezeret be-zâtî Hakk bâşed-o bes.*

Ey ki gönül kuşun, esir-i kafes!
Kemal için eyle bir terk-i heves
İhmalin olmazsa hicabın şayet
Hakk zatına nazar eyle her nefes.

Günahtan Kaçış

İşlenen her günahın kendine özgü afet ve belası vardır ve bunu insanın temiz ruhuna indirecektir. Ancak bazı günahlar vardır ki düşünce, ahlâk ve davranış bozukluğunda daha çok etki gösterir. Bencillik, yalan, riya, kibir, dünya sevgisi, dedikodu, batıl işlerle uğraşı... bu alandaki bazı örneklerdir. Ge-

rek bedenle ilgili zülmanî olsun ve gerekse ruhla ilgili nuranî olsun, genel anlamıyla bu engeller arttıkça ıstırap, sarsılma ve normsuzluk da şiddetlenecektir.

Günümüz dünyasındaki saldırıların yozlaştırıcı etkilerinden korunabilmek için kendimize daha çok mukayyet olmalı ve daha çok direnç göstermeliyiz. Mümkün olduğunca abes işlerin hâkim olduğu atmosferlerden uzak durmalı, dikkatimizi bozan şeylerden kaçınmalı ve dedikodu alanlarından sakınmalıyız. Çünkü bunların her biri günahın üreme yatağıdır.

Ayrıca spor, beslenme, ders, araştırma, iş ve hayatın diğer alanlarında kendimizi geliştirmek ve yozlaşmalardan kurtulmak için düzenli ve birbiriyle uyumlu programlar geliştirmeye ve uygulamaya gayret etmeliyiz.

Fitrî eğilimleri ve erdemleri diriltmede rolü olan Allah sevgisi, zikir, tevekkül, doğruluk, güvenilirlik, ahde vefa, takva, zühd, şüpheli durumlardan kaçınma, güzel ahlâk, Allah korkusu, inanç ve amelde içtenlik, sabır ve tahammül gibi hususlara da önem vermek gerekir.

Ahlâkî Rezillikler

Bununla kastedilen, insanın ruhuna yerleşip onu kötülüğe çağıran kötü huylardır. Bu kötü huyların her biri, varlığın yaratıcısı Allah ile ilişkinin kesilmesine neden olan bir etkidir.

Bu çirkinlikler ve fenalıklar, gönül deryasıyla ve mana derinliğiyle ilişki yollarını kapatır. Çünkü bu tür hasletler, temayül ve eğilimleri tabiata ve görüntüye yönlendirir.

İnsan kendisini sülûk kamçısıyla tehlikelerden korumalı, Allah'a yönelik yolundaki yırtıcıları ve haydutları tanımalı, onlarla karşılaşma durumunda nasıl karşı koyacağını bilmelidir. İnsana yakışan da budur. Bu müzmin hastalığın en güzel ilacı, yüce Allah'a kulluk yolunda ilerlemek ve ilâhî çağrılara cevap vermektir.

Müminler Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurmaktadır:

Münezzeh olan Allah'a itaat, her doğruluğun anah-tarı ve her kötülüğün ıslahıdır.

Yine İmam Ali (a.s) bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur:

Akıllı insana yakışan, hiçbir durumda Rabbine itaa-ti ve nefsiyle mücadeleyi terk etmemesidir.

İnsan, ahlâkî rezilliklerle mücadele edebilmek için teorik ve pratik çözüm yollarından yardım almalıdır. Çünkü kötü huyların her biri tesir bakımından kendine has nitelik ve nice-liğe sahiptir. Bazı kötü sıfatlar vardır ki, insanın yaptığı güzel işleri batıl ederek etkisini ortadan kaldırır. Ortaya çıkmamış, gerçekleşmemiş haset bunun örneğidir. Bazı kötü huylar da vardır ki, onların zararı daha çok şahsın kendisine dönüktür. Bunun örneği de ameile yansıyan ve vuku bulan hasettir. Bu durumda insanın hem bedeni ve hem de ruhu tehlikeyle karşı karşıyadır.

İftira, gıybet, yalakalık, yalan... gibi sıfatların tehlikesi daha çok topluma dönüktür. Kötü huyların bazısı için ceza öngörülmüştür; ancak gıybet, riya vb. birçok günah için suça denk ve eşit ceza belirlenmemiştir. Her ne kadar her günahın günahkâr için batınî bir cezası var ise de, onların zahirî ceza-ları ahiret hayatına bırakılmıştır.

Kötü Huyların Tedavisi

Kötü sıfatlara müptela olan kimse, bunun kaynağını araştırmalı; irsî olarak mı kendisine ulaştığını, yoksa bizzat kendisinin mi edindiğini bilmelidir. Sonra sıfatları arasında bu sıfatın nasıl bir yer tuttuğunu belirlemelidir.

Bu aktardığımız noktalar psikoloji ve eğitsel bilimler açı-sından çok önemlidir. Çünkü -iyi ya da kötü- bu sıfat irsî ola-rak insana ulaşmış ise, buna karşı mücadele etmek biraz zor da olsa mümkündür. Bunun için o huyun aslî ya da tali ol-

duğuna dikkat etmeli ve yavaş yavaş mücadeleye başlamalıdır. Ama eğer şimdi yeti hâline gelen sıfatı kendisi edinmişse, buna karşı koymak ve bu hastalığı tedavi etmek, irsî sıfatlara oranla daha kolaydır.

Bu bağlamda şu noktaya dikkat etmek gerekir: İnsan kutsal eğilimleri, doğru bakışları, temiz fıtratı uyarınca iyiliklere ve güzelliklere meyillidir. Bu nedenle insan, nitelik ve nice-lik bakımından eğitim metodu hakkında yeterli bilgiye sahip olursa, nefsi arındırmanın gençlik çağında daha kolay olduğunu anlayacaktır. Ama eğer insan zamanla kötülüğe yönelse, fıtrata ve aklın hükmüne aykırı davranırsa, kötülüğe alışkanlık onun çirkinliğini hissettirmeyecektir ve haliyle de daha rahat günah işleyebilecektir.

İnsan temiz bir kalbe, erdem taliplisi bir fıtrata ve de günah ortamına adım atar atmaz içinde bir kavga başlatacak kınayıcı bir nefse sahip olursa eğer, kötü huylarını terk etmesi daha kolay olacaktır.

Ama eğer nefis kınayıcılık özelliğini kaybetmişse ve günah ortamında insanı daha çok kötülük işlemeye çağırıyor ve bu amaçla da tuzak kuruyor, aldatmaya girişiyor ise, yüce Allah'ın özel lütfü insana yar olmadıkça bu girdaptan kurtulma ümidi azalacaktır:

Ger ferâmûşet koned lutf-i Hodâ

Çûn rehî zin keştîy-i bînâhodâ?

Unutursa seni ilâhî lütuf

Kaptansız gemiden kurtulur musun?

Özellikle beyhudelik üreten araçların genç neslin elinde fazlasıyla olduğu günümüz dünyasında, bu uyku ve gaflet, abes ve batıl işlerle iştigale neden olacaktır. Şaşkınlık, kendini yitirme, heyecan, ıstırap, sarsıntı, hayattan nefret, yorgunluk, bunalım, öze ve başkalarına yabancılık, güvensizlik, sömürü, kin, haset, güç sevdası, dünya vurgunluğu, moda düşkünlüğü... heva ve heves pisliğine bulaşmış toplumun özellikleridir.

Vehim ürünü bir yaşamı olan insan, bu koşullarda kendini abes ve batıl uğraşlara kaptırır. İnsan, bu kötü sıfatlarla mücadele için marifet kapısını yüzüne açmalı; marifet yolunu kat edenlerden pir-i tarik ve yol kılavuzu olarak yardım almalıdır ki, gûnahtan ve kötü huylardan türeyen engelleri ortadan kaldırıp ilâhî dergâhta ülfet ve sevgi tevfiği kazana-bilsin.

Beşeri toplumların var güçleriyle ve bütün varlıklarıyla bu mutlak gerçeğe ulaşım güvenliğinin hâkim olduğu o günün bir an evvel gelmesi ümit ediyorum.

Özet:

1- İnsanın kendisine bağımsızlık anlamında eğiliminden ibaret olan düşünce, ahlâk ve amellerde bencillik, ancak kul-luk sayesinde kazanılabilen gerçek insanî izzetle çelişir.

2- Bencillikle Allah eğiliminin bir arada olması imkân-sızdır. Çünkü bu ikisi tamamen birbirinin karıştıdır.

3- Yüce Allah, insanları tapınmaya ve ibadete davet etmek için elçiler göndermemiştir. Çünkü tapınma hissi insanın yaratılışında mevcuttur. Peygamberler, insanın yanlışla sap-maması için ancak gerçek mabudu tanıtmışlardır.

4- Ehlibeyt İmamları dünyaya bir araç olarak bakmışlardır. Çünkü dünya ahiret tarlasıdır. Ehlibeyt İmamları'nın öğretilerinde dünyaya bağımsız olarak eğilim ve dünyaya gönül vermek şiddetle kınanmıştır. Müminler Emiri İmam Ali (a.s) bu hususta şöyle buyurmuştur: "*Dünya şer ve kötülük tarlasıdır.*"

5- Günah, sözlük anlamıyla kanuna itaatsizlik ve özel anlamıyla da ilâhî buyruklara aykırı olan her şeydir.

6- İnsanı günaha iten ana etken yüce Hak hazretlerini tanınamaktır. Bu açıdan bakıldığında, her günahın büyük olduğu görülecektir. Çünkü her günah yüce Allah hakkında nankörlüktür.

7- Ahlâkî rezilliklerle kastedilen şey, alışkanlık hâli almış ve yetiye dönüşmüş irsî veya kesbî kötü sıfatlardır.

Sorular:

1- "Bir ayağını nefsinin üstüne koy; diğerini, sevgilinin yurduna." cümlesini açıklayın.

2- İmam Humeyni (a.s) açısından dünya sevgisi nasıl sonuç ve eserler doğurur?

3- Hz. İbrahim'in (a.s) kanıt ve burhanı, insana neyi tavsiye etmekteydi?

4- Allah ile ilişkiye mani olan engellerden dördünü sayarak açıklayın.

5- Günahın yıkıcı etkilerinden bazılarını sayın.

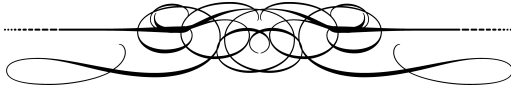
6- İnsanın Allah ile ilişkisini bozmada günahın rolü nedir?

7- Günahın ilk cezası nedir?

8- Günahtan nasıl kaçılır?

9- Kötü huyları tedavi etmenin yolu nedir?

6. Bölüm

İLİŞKİLERİ GÖZDEN GEÇİRME

Giriş

Önceden de belirttiğimiz üzere insanın ilişki alanlarını irdelemekle güttüğümüz asıl amaç, bu ilişkilerin ıslah ve terbiyesini sağlamaktır. Bu ilişkilerin işleyiş program ve bilgisi, onlara düzen ve yön vermede olmazsa olmazlardandır. İnsanî ilişkiler atmosferindeki mevcut girişiklikler ve çapraşıklıklar daha çok dikkat ve gayret gerektirir. İnsan ancak bu sayede bütün meydanlardan başarıyla çıkabilecektir.

Geçen bölümde incelemeye tabi tutulan ilişkilerin işleyiş tarzı hakkında bilgi sunmaya çalışmıştık. Şimdi artık ilişkileri gözden geçirme sırasındır. İnsan, her alandaki ilişkilerini insanî olgunluk ve gelişme yönünde kurmalı ve bu doğrultuda gerçek özünü bularak eğitmeye girişmelidir. İnsan asıl ve gerçek ilişkileri seçerek varlık cevherini ve insanî kerametini mümkün olduğunca en üst noktaya taşımalıdır.

İlişkilerin Tamiri

İnsanın kendisiyle, başkalarıyla, varlıkla, varlığın yaratıcısı Allah ile ilişkileri bazı nedenlerden ötürü bir tür sekteye uğrayabilir, bozulabilir. Bu durumda öncelikle zarar teşhis edilmesi ve bunun sonrasında ilişkilerin tamirine girişilmelidir.

İnsanın en önemli ilişkisi Allah'ı ile olan ilişkidir. Çünkü Allah'ı unutmak ve Allah'a yabancı olmak; insanın kendisini unutmasına, kendi türünden olan diğer insanlara yabancılaşmasına, evrene ilgisizlik ve duyarsızlığa neden olacaktır.

Buna binaen insanın Allah ile ilişkisini ıslah etmesi, diğer ilişkilerini de istenen yönde etkileyecek ve düzene sokacaktır.

Gerçi yüce Allah'a itaatsizlik ve asileşme, evrenin hikmet üzere yaratılış düzeniyle uyumsuzdur; ancak yüce Allah, bu itaatsizliğin tamiri ve insanın ana yola tekrar dönebilmesi için farklı kapılar açmış ve insanın önüne başka yollar koymuştur. İnsan günah işledikten sonra yüce Allah, dönüş yol ve kapısını insana kapatmaz ve onu ümitsizliğe düşürmez. Çünkü bunun kendisi yaratılış düzeninde bir boşluk oluşturacaktır. Yüce Allah bu eksikliği gidermek için tövbe, dua ve tevessül gibi büyük nimetler vermiştir insana. Bu vesileyle insan, kalbinin karanlıklarını nura dönüştürebilecektir.

Sözü edilen bu zararların bazılarını geçen bölümde "Allah ile ilişkinin engelleri" başlığı altında ele aldık, kötü huyların tedavi yöntemine ve de günden kaçış yoluna kısaca değindik. Bu bölümde, günahkâr insanın yüce Allah'a dönüş yolunu ayrıntılı olarak açıklayacağız.

Tövbenin Hakikati

Tövbe batıldan hakka, itaatsizlikten itaate, uyumsuzluktan uyuma, yanlıştan doğruya dönüştür. Tövbe, yüce Allah'ın insan yüzüne açtığı dönüş kapısıdır. Böylece insan uyanma ve yöneliş hâlinde yüce Allah'tan yarlıganma dileyerek bir daha asla günah yönünde hareket etmeme sözü verir. Kur'ân-ı Kerim, tövbe etmekten sakınanları zalim olarak niteleyerek şöyle buyurmaktadır:

Ve kim tövbe etmezse artık onlar, zulmedenlerin ta kendileridir.¹

Sülûk ve marifet ehline göre, gafletten uyanış sonrasında sülûkun ilk konağı tövbedir. Marifet ehli, tövbenin doğ-

1- Hucurât, 11

ruluğunun günahı tanımaya bağlı olduğunu bildirmişlerdir. İnsan, günah işlediğinde arınmışlık ve temizlik dairesinden çıktığını bilmelidir. Tövbenin şartları pişmanlık, sözlü olarak bağışlanma dilemek ve geçmişte yaptıklarından kalben nadim olmaktır.¹ Tövbenin hakikati ise işlenen suç ve günahı büyük bilmektir. Bunun olmaması durumunda pişman olmuş sayılmaz. Öyleyse tövbesini sorgulamalıdır. İnsan, diğer insanların kalbini kırdığından, onlara karşı saygısızlıkta bulunduğu ve küstahlık ettiği için dolayı özür dilemelidir.²

Yine arifler açısından tövbe hakikatinin bir batını vardır. O da, gerçek ve halis tövbeyi riya ve makam düşkünlüğünden ayırmak ve de tövbenin eksikliğinden ötürü sürekli tövbe etmektir.³

İmam Humeyni (r.a) tövbenin hakikati hakkında şöyle buyurmuştur:

Bil ki tövbe, çok önemli ve çok zor menzillerden biri olup günah ve itaatsizlik sonucunda fitratın nur ve ruhaniliğinin tabiat karanlığıyla engellenmesi sonrasında, tabiattan nefsin ruhaniliğine dönüşten ibarettir. Nefs, fitratın başlangıç aşamasında kemal, cemel, nur ve manevî sürurun her türünden ve aynı zamanda bunların karşıtlarından da yoksundur. Adeta her tür nakş-u tasvirden boş bir sayfa gibidir; ne ruhanî kemallere ve ne de bunların karşıtlarına sahip değildir. Ancak her makamı edinme yetenek ve yeterlilik nuruna sahiptir; fitratı sebat ile ve mayası zatî nurlarla yoğruludur. Günah işlediği zaman gönlünde karartı oluşur ve işlenen günahın çokluğuyla karanlık da çoğalır. Nitekim kalp tümüyle kararır, karanlığa gömülür; fitrat nuru

1- Menazilu's-Sâirîn, s.61

2- Menazilu's-Sâirîn, s.64

3- Menazilu's-Sâirîn, s.64

söner ve ebedi bahtsızlığa uğrar. İnsan, gönül sayfası boydan boya karanlık tarafından kuşatılmadan önce bu hâlimden, gaflet uykusundan uyanacak ve uyanış menziline sonra tövbe menziline girecek olsa, tabii karartı ve karanlık hâllerinden asıl fitrat nuruna ve zatî ruhaniyet hâline dönecektir. Bu durumda tekrar kemallerden ve karşıtlarından boş bir sayfa gibi olacaktır. Anlaşıldığı üzere tövbenin hakikati, tabiatın hüküm ve getirilerinden ruhanilik ve fitrat hükümlerine dönüştür. İnabenin hakikati ise fitrat ve ruhaniyetten Allah'a dönüş, nefis evinden en yüce amaca hicrettir.

Tövbe, dile dökülme bile bir tür özür ve yarlıganma dilemeğdir. Çünkü insan yaptığından pişmandır ve dönüşüyle de pişmanlığını göstermiş, geçmişinden özür dilemiş olur. Müfredat kitabının yazarı, özür dileme aşamasında insanları üçe ayırmıştır:

- 1- Falanca işi yapmadığını söyleyen insan
- 2- Şu nedenden ötürü filan işi yaptığını söyleyen insan
- 3- Falan işi yaptığını, ancak yapmaktan pişman olduğunu ve de yaptığı işin hata ve kötü olduğunu kabul edip dile getiren insan

Özür dilemenin üçüncü şıkkı tövbeden ibarettir... İslâm dininde tövbenin dört şartı vardır:

- Günahı terk etmek
- Pişman olmak
- Bir daha günaha dönmemeye kararlı olmak
- Telafi yolunda hareket etmek.

Hatırlatılması gerekir ki kapsamlı ve bütünleyici anlamıyla tövbe, dönüşten ibarettir. "Tövbe" kelimesi, sözlük ve ıstılah anlamları arasında kelime bakımından değil, anlam bakımından ortaktır. [Yani birbiriyle çelişen anlamların bir tek kelime ile ifade edilişi türünden (müşterek-i lafzî) değil; farklı

merhale ve türleri olan bir anlamın bir kelime ile ifade edilişi (müşterek-i manevî) kabilindendir.] Bütün bunlar, o kapsamlı anlamın mısdağ ve örnekleridir. Buna göre tövbe; bazen itaat-sizlikten itaate, bazen aykırılıktan uyuma, bazen terk-i evla-dan evlaya, bazen de Allah'tan başkasından Allah'a dönüştür.

Allah'ın Tövbesi ve Kulun Tövbesi

Tövbe, ilâhî bir tevfiğ olup yolu içten ve dıştan kendi yü-züne tamamen kapatmayan kimselere nasip olur ancak. İnat-larından ötürü tövbenin yeterliliğini kendilerinden selbeden kimseler tövbe tevfiğinden mahrum kalacaklardır.

İnsanın her tövbesi yüce Allah'ın iki tövbesi arasında yer alır. Birinci tövbe Allah katındandır. Yüce Allah özel rahmet ve şefkatiyle, yeterliliği olan günahkâr kullarına nazar ederek onlara tövbe tevfiğini inayet buyurur.

Bunun ardından sıra kulun tövbesine gelir. Kul, yüce Allah katından kendisine verilen tevfiğ ile Hakk'a yönelerek tövbe eder, Allah'a dönüş ve yeniden ilişki kurma dileğinde bulunur.

Burada üçüncü bir tövbe yüce Allah katından gerçekleşir; yüce Allah, özür dileyen kulunun özrünü kabul eder, yeniden kendisiyle ilişki kurmasına izin verir. "Kulun tövbesi, yüce Allah'ın iki tövbesi ile örtülü ve kuşatılıdır." denildiğinde, anlam bakımından Allah'ın tövbesi kulun tövbesiyle farklıdır.

Kulun tövbesinden önce yüce Allah'ın tövbesi, Allah'ın rahmet nazarıyla kuluna bakması ve dönüş tevfiği inayet et-mesi anlamındadır. Kulun tövbesi ise, nefsin ruhaniyetine dö-nüşü ve yüce Allah'tan özür dilemesi anlamı taşır. Kulun töv-besinden sonra yüce Allah'ın ikinci kez tövbesi, kulun dönüş ve tövbesini kabul etmekten ibarettir.

Bu anlam, Hz. Adem'in (a.s) yeryüzüne indiriliş öyküsü-nü anlatan şu ayette de göze çarpmaktadır:

Âdem, Rabbinden bazı sözler belledi de Allah tövbesini kabul etti. Şüphe yok ki o, bütün tövbeleri kabul eder, rahimdir.¹

Bu anlam, Tevbe Sûresi'nin şu ayetinden de anlaşılacaktır:

Sonra tövbe etsinler diye Allah onlara rahmetiyle döndü.²

Yüce Allah, günahkârların tövbesinden önce kendi dönüşüyle onların dönüş yolunu açar. Şimdi ayetin tamamını buraya aktarmak istiyorum:

Geri kalan üç kişiye, yeryüzü o kadar genişken daraldıkça daralmış, gönülleri sıkıldıkça sıkılmıştı da sonucu Allah'tan, gene ancak Allah'a kaçılabilceğini anlamışlardı. Sonra tövbe etsinler diye Allah onlara rahmetiyle döndü. Şüphe yok ki Allah bir mabuttur ki O'dur tövbeleri kabul eden rahim.³

Bu ayet Mirar, Hilal ve Kaab adındaki üç Müslüman hakkında inmiştir. Bunlar, tembelliklerinden ve iman zayıflığından dolayı cihada (Tebuk gazvesine) katılmayarak Allah Resulü'nün (s.a.a) buyruğuna aykırı davranmışlardı. Allah Resulü (s.a.a) Müslümanlarla birlikte cihat meydanından Medine'ye döndükten sonra bunlar, Allah Resulü'nün (s.a.a) huzuruna varmış ve özür dilemişlerdi. Allah Resulü (s.a.a) bunlarla hiç konuşmamış ve Müslümanlar da Allah Resulü'ne (s.a.a) uyarak onlardan uzak durmuşlardı. Onların kendi eşleri ve çocukları bile onlardan uzaklaşmışlardı.

Artık Medine şehri bu üç Müslümana dar gelmişti. Başlarını alıp çöllere, dağlara gitmek zorunda kalmışlardı. Tek ümit noktaları yüce Allah'ın merhametiydi. Bu aşamada yüce

1- Bakara, 37

2- Tevbe, 118

3- Tevbe, 118

Allah, sonsuz ve sınırsız rahmetiyle onlara döndü ve rahmetiyle nazar etti. Onlar da yüce Allah'ın lütuf ve inayetiyle Allah'a dönüş yapıp tövbe ettiler. Bunun ardından yüce Allah, onların tövbesini, pişmanlığını ve özürlerini kabul etti; onları rahmet ve mağfiretiyle kuşattı; bu ayeti indirerek onların tövbesinin kabul edildiğini yüce Peygamberine (s.a.a) bildirdi.

Tövbe İçin Günahı Tanımanın Gerekliliği

Gerçekte tövbe, batıldan hakka dönüş olduğundan dolayı ancak günahın tanınması durumunda mümkün olur. Hâce Abdullah Ensarî bu hususta şöyle buyurmuştur: "Tövbenin doğruluğu ancak günahın tanınmasına bağlıdır."

Günahı tanımak için üç şeye önem verilmeli ve dikkat edilmelidir:

1- İnsan bilmelidir ki günah işlemekle doğru yoldan sapacak, hayâ perdesi yırtılacak, ilâhî koruma surundan çıkmış olacaktır. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Kim Allah'a sımsıkı yapışırsa şüphe yok ki o, dosdoğru yola sevk edilmiştir.¹

2- Yaratana itaatsizlik ederek günah işlediğinde duyduğu sevinç ve hazzı, hüznü ve kederle telafi etmelidir.

3- Hakk'ın huzurunda bulunduğunu yakinen bildiği hâlde, günah işledikten hemen sonra tövbe etmeyerek ihmalkâr davrandığını göz önünde bulundurmalı, bu ihmali telafi etmeli ve tekrar günaha dönmemeye kararlı olmalıdır.

Eğer tövbe ve eserlerine dikkat edecek olsak şu sonuca ulaşacağız: Yüce Allah, kendisiyle ilişki kurması için ihtiyaç duyduğu bütün imkânları insana vermiştir. İnsan, kendisine verilen bu imkânları kullanarak yüce Allah ile yeniden sevgi ve ülfet bağı kurabilir. Yüce Allah, kulunun kendisiyle iliş-

1- Âl-i İmrân, 101

ki kurabilmesi için her zaman bir açık kapı bırakır. Bu, çok önemli ve dakik bir noktadır.

Yüce Allah'ın bu yöndeki ısrarı, kuluna muhtaç olduğunu göstermez. Çünkü yüce Allah zâtı itibariyle ganidir; ne zatında ve ne de sıfatlarında hiçbir ihtiyaç yoktur. Allah özellikle kulunu tehlikelerden korumak ve kurtarmak için dönüş kapısını açık bırakmıştır.

Yüce Allah Tövbe Edeni Sever

Tövbe eden insanın elde edeceği en büyük mükâfat, yüce Allah katında sevilir olmaktır. Kur'ân-ı Kerim bu gerçeğe şöyle vurgu yapmıştır:

Şüphe yok ki Allah, adamakıllı tövbe edenleri... sever.¹

Yüce Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Tövbe eden kimse Allah'ın habibidir.

Allah Resulünün (s.a.a) bir diğer buyruğu şöyledir:

Allah katında, tövbekâr erkek veya kadından daha çok sevilen bir varlık yoktur.

Allah Resulü (s.a.a), yüce Allah'ın bu sevgi ve sevincini şöyle açıklamıştır:

Yüce Allah kulunun tövbesine, susuzun suya ulaşmasından, insanın yitiğini bulmasından ve akimin evlat sahibi olmasından daha çok sevinir.²

İmam Cafer Sadık'ın (a.s) konu hakkındaki bir buyruğu şöyledir:

Şüphesiz şanı yüce Allah, yitiğini bulan kimsenin sevinmesi gibi mümin kulunun tövbe etmesiyle sevinir.³

1- Bakara, 222

2- Müstedrekü'l-Vesâil, Muhaddis Nurî, c.12, s.126

3- Usul-u Kafi, Şeyh Küleynî, c.2, s.436

İnsan bu durumdan faydalanarak inançlarını ihya etmeli, evrenin Allah'ının aşkıyla gönlünü ve ruhunu diriltmeli, yaşamından azık toplamalı, hayatın acılığını tatlıya dönüştürmeli, ömrünün kalan süresinde ilâhî sevgiyi az da olsa tatmalıdır.

İnsan kendisine sormalıdır: Niye kendine böyle haksızlık ettin, kendi Allah'ına niye yabancılaştın, O senin için vefalı bir dost değil miydi, hayatın her aşamasında seni koruyan O değil miydi, istediğin zaman senin dertlerini ve yakarışını dinlemeye hazır değil midir, dermansız dertlerine derman olan O değil midir, her türlü nimeti sana veren Allah'tan niçin gafilisin? Diğer bütün varlıklar sana gıpta ediyorlarken, sen neden kendine gelmezsin? Sana mühlet veren, fırsat tanıyan O değil midir? Büyük bildiğin insanların karşısında işleyemediğin büyük günahları O'nun huzurunda niye işledin? Yaptığın her şeye O'nun hazır ve nazır olduğunu bilmez misin?

Öyleyse O'nun huzuru olan dünyada ilâhî edeple müeddep olmaya gayret etmelisin.

Bu tür soru ve cümlelerin muhatabı bendeniz gibi insanlardır. Ancak yine de ve her zaman yüce Allah'ın fazlına ve rahmetine ümitvar olmalıyız.

Akıl ve Nakil Açısından Tövbenin Farz Oluşu

Aklın, fitratın ve naklin hükmü gereğince tövbe farzdır. Aklın hükmünce farz oluşu şöyle açıklanabilir: Nimetler karşısında şükretmek aklın gereğidir. Nimetin şükürü ise her nimeti kendi alanında kullanmaktır. Bu vesileyle insan özlenen kemale nail olacaktır. Bunu yapmaması durumunda akıl tarafından kınanacaktır. Böyle biri gerçekte iki yanlış yapmıştır:

– Yetkinlik kazanma yönünde nimetlerden faydalanmamak

– Nimetleri yanlış yönde kullanmak ve yüce Allah'a itaatsizlik etmek.

Hâce Nasiruddin Tûsî (r.a), tövbenin farz oluşunun aklî delilleri hakkında şöyle buyurmuştur:

Tövbe, zararı defettiğinden dolayı ve de çirkin bir işe veya bir farzın ihlaline pişmanlığın gerekliliğinden dolayı farzdır.

Bunun açılımı şudur: Tövbeyi farz kılan iki kanıt vardır:

1- Azabın kendisinden veya azap korkusundan ibaret olan zararın defi.

Olası zararı savmanın farz olduğu hususunda şüphe yoktur. Buna göre tövbe, gerçekte uhrevî zararı önlediğinden dolayı farzdır.

2- Çirkin işten veya bir farzın ihlalinin dolayı pişmanlığın gerekliliği.

Yapılan işin kendisi günah olsun veya farzı terk etmek olsun, her günah dolayısıyla tövbe etmek farzdır. Bu genel bir hüküm olup bütün günahlarda ve farzların ihlalinde geçerlidir.

Tövbe fitrat açısından da farzdır. Çünkü insanın fitratı hakkın izinde, hakikate talip ve kutsal işlere eğilimlidir. Eğer günah işleyecek olsa, selim fitratına aykırı hareket etmiş olur; fitratına yeniden dönmek ve kutsal eğilimlerini yeşertmek için tövbe etmelidir.

Din açısından tövbenin farz olduğu ve bir an evvel yerine getirilmesi gerektiği, birçok ayet ve hadiste bildirilmiştir. Yüce Allah inançlı insanlara hitap ederek şöyle buyurmaktadır:

Ey inananlar, tövbe edin Allah'a halis bir tövbeyle.¹

Tövbede Aceleci Olma Gerekliliğinin Nedeni

Neden bir an önce tövbe edilmelidir? Neden tövbeyi geciktirmek caiz değildir?

Bu soruya farklı cevaplar verilebilir:

1- Tahrim, 8

1- İnsan günah işledikten sonra ne kadar yaşayacağını, ölümle arasında ne kadar zaman kaldığını, tövbe fırsatı bulup bulamayacağını bilmemektedir.

Yüce Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Tövbeyi geciktirme, çünkü ölüm ansızın gelir.¹

2- İnsanın günah işlemesi sonucunda kaybettiği manevî ve maddî nimetlere tekrar sahip olabilmesi için tövbede acele etmesi gerekir. Günahı ve etkilerini tanımak günahı uzak durmaya neden olur, günaha bulaşma durumunda ise en kısa zamanda insan tövbe etmelidir ki günahın yıkıcı etkilerinden kurtulabilsin. Nimetin elden çıkması, rızkın azalması, unutkanlık, hafıza zayıflığı, ilmî başarıyı kaybetme, iyiliklerin batıl olması, ömrün kısalması, ecnebilerin hâkimiyet ve sultası, insanın hor ve hakir hale düşmesi, kalbin kararması... günahın doğurduğu sonuç ve eserlerdir.

3- İnsanın fıtratı öyle bir yapı ve özelliğe sahiptir ki, ilk günahı işlemekle vicdan azabıyla karşı karşıya kalır ve insan, günah işlediğinden dolayı kendini kınar. Günahın tekrarıyla vicdanın tepkisi de gittikçe azalır. İnsan, günaha ısrar ve günahı tekrar sonucunda günaha alışkanlık kazanır. Günahın alışkanlığa dönüşmemesi için bir an evvel tövbenin berrak suyuyla ruh yıkanmalıdır.

Buna göre tövbe, insanın mevla ve efendisine karşı küstahlık hâli edinmesini önler. İmam Cafer Sadık (a.s) şöyle buyurmuştur:

Küçük günah, tekrar-ısrar edilmesi durumunda artık küçük değildir; büyük günah da istiğfar durumunda büyük değildir.²

Yüce Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

1- Müstedrekü'l-Vesâil, Muhaddis Nurî, c.12, s.124

2- Usul-u Kafi, Şeyh Küleynî, c.2, s.288

Ey Mes'ud oğlu, günah sarhoşluğundan sakın! Çünkü o, şarap sarhoşluğu gibidir ve hatta ondan da beterdır. Yüce Allah, günahkârlar hakkında "**Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler, doğru yola dönemezler.**"¹ buyurmaktadır.²

4- İşlenen her günahla birlikte hayâ perdelerinden biri ortadan kalkar ve günahın tekrarlanmasıyla birlikte bütün ismet perdeleri yok olur. Tövbe bu sorunu ortadan kaldırır ve böylece insan tekrar ilâhî korumada ve örtüde yer alır.

Yüce Efendimiz (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Mümin insanın yetmiş iki örtüsü-perdesi vardır; bir günah işlediğinde bu perdelerden biri aralanır. Tövbe ettiğinde, Allah bu örtüyü ona geri verir.³

5- Âlem tümüyle yüce Allah'ın mahzarıdır ve kulların bütün amelleri yüce Allah tarafından, melekler ve evliyalar tarafından görülmektedir. Kur'ân-ı Kerim şöyle buyurmaktadır:

Ve de ki: "Yapın yapacağınızı, muhakkak yaptıklarınızı Allah da görür, Peygamberi de, inananlar da."⁴

İnsanın bütün bu günahları yüce Allah'ın huzurunda işlediğine vakıf olması, bir an önce tövbe ederek bu utançtan kurtulmasını ve özür dilemesini gerektirir.

Eğer insan, kime karşı asileştiğini ve kime itaatsizlik ettiğini bilse asla günahı küçük görmez. Yüce Allah Resulü (s.a.a) Ebuzer'e (r.a) şöyle buyurmuştur:

Günahın küçüklüğüne değil, kime asi olduğuna bakmalısın.⁵

İnsanın günahı işlediği anı yüce Allah ve evliyası görmektedir ve ayrıca kulların amelleri dünya hayatında yüce

1- Bakara, 18

2- Mekarimu'l-Ahlak, Raziyyuddin Hasan b. Fazl-i Tabersî, s.453

3- Biharu'l-Envar, Allame Meclisi, c.70, s.362

4- Teybe, 105

5- Mekarimu'l-Ahlak, Raziyyuddin Hasan b. Fazl-i Tabersî, s.460

Allah Resulü'ne (s.a.a) ve kâmil insanlara arz edildiğinde de bu ameller görülecektir.

Bu konu, günahkâr insanın daha çok utanmasına sebep olacaktır. Çünkü velayet sahibinin gûnahtan haberdar olması, kesinlikle onun hüznlenmesine ve kederlenmesine neden olur. Bu utancı engellemek için zaman geçirmeden tövbe etmek gerekir ki, hem Allah tarafından sevilsin ve hem de Allah'ın velisinin kalbini şad etsin. Tövbede acele etmek, günahın melekler tarafından yazılmadan önce yok olmasına neden olacaktır.

Aktardığımız soruya başka cevaplar da verilmiştir ve bunların bazıları kısaca şöyledir:

– Tövbenin gecikmesi durumunda, insanın gizlide işlediği günahlar melekler tarafından ortaya çıkarılacak ve halk tarafından bilinecektir.

– Töve konusunda ihmalkâr davranmak, kalbin paslanmasından ötürü diğer amellerin kabul edilmemesine neden olabilecektir.

– Tövbeyi tehir etmek, insanın diğer farzların ve ibadetlerin feyzinden mahrum kalmasına neden olabilecektir.

Tövbeyi geciktirmenin doğru olmadığını ve kınandığını gösteren pek çok hadis vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

İmam Ali (a.s):

Tövbelerini geciktirenin dini yoktur.¹

İmam Ali (a.s):

Amel olmaksızın ahirete ümit bağlayan ve uzun arzular yüzünden tövbeyi geciktirenlerden olma!²

İmam Muhammed Bâkır (a.s):

1- Tasnifu Gururi'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.194

2- İrşadu'l-Kulub, Deylemi, c.1, s.144

Tövbeyi ve hayır işleri geciktirmekten sakın! Çünkü bu, bir denizdir ki helak olanlar onda boğulur.¹

İmam Muhammed Taki el-Cevad (a.s):

Tövbeyi geciktirmek aldanıştır ve tehiri uzatmak ise şaşkınlıktır.²

Többenin Şartları

Többenin gerçeğini açıklarken, onun bir tür dönüş ve İmam Humeyni'nin (r.a) tabiriyle nefsin ruhaniyetine dönmek olduğunu belirtmiştik. Bu bölümde ise insanın tövbesinin ne zaman doğru olacağı, többenin gerçekleşme şartlarının neler olduğu, többenin ne zaman yüce Allah katında kabul edileceği, többenin ne zaman kâmil olacağı konularını ele alacağız.

Öncelikle belirtmeliyim ki bu konular diğer farzlar hakkında da geçerlidir. Bunu örneklendirmek için sadece namaz konusuna değineceğim. Bazen namazın hükümleri ve doğruluk şartları söz konusu olur ve bu sorulara cevap vermesi gereken kimse müçtehitir. Müçtehit, ayrıntılı fikhî delillerle namazın doğruluk şartlarını belirler.

Ama bazen namaz hakkındaki konu şudur: Namaz hangi şartlarla yüce Allah katında kabul olur? Kötü huy ve hasletlere sahip olan kimsenin de namazı kabul edilir mi?

Bir başka önemli konu, namazın kemal boyutuyla alakalıdır: İnsanın kıldığı namaz ne zaman, hangi şartlarla kâmil olur ve hangi koşullarla namaz kılan insan gerçek muradına ermiş olur?

Többenin doğruluk, kabul ve kemal şartları hakkında Kur'ân-ı Kerim'de, tefsir, hadis, ahlâk ve irfan kitaplarında birçok konulara dikkat çekilmiştir. Takdir edersiniz ki bun-

1- Tuhafu'l-Ukûl, İbn-i Şu'be-i Harranî, s.285

2- Tuhafu'l-Ukûl, İbn-i Şu'be-i Harranî, s.456

ların tümünü buraya taşıyamayız, ancak yine de bazılarını kısaca değinmek istiyoruz.

1- Tövbenin Doğruluk Şartı

Tövbenin doğru olmasının iki şartı vardır: Pişmanlık ve günahı terk etme kararı.

İmam Humeyni (r.a) bu hususta şöyle buyurmuştur:

Tövbenin doğruluk veya öncü veya temel şartı iki şeydir: Biri, geçmiş hata ve günahlardan dolayı pişmanlık ve diğeri, günaha asla dönmemeye kararlılık. Gerçekte bu ikisi, tövbe hakikatini gerçekleştirmektir ve tövbenin zatî mukaddimleri sayılır.

Konu hakkındaki hadislerden de bu iki şart anlaşılmaktadır:

Yüce Allah Resulü (s.a.a):

Pişmanlık tövbedir.¹

İmam Ali (a.s):

Kalbin pişmanlığı günahın kefaretidir.²

İmam Ali (a.s):

Tövbe kalbin pişmanlığından, dilin bağışlanma dilemesinden, azaların günahı terkinden ve günaha dönmemeye kararlı olmaktan ibarettir.³

İmam Muhammed Bâkır (a.s):

Pişmanlık tövbe için yeterlidir.⁴

İmam Cafer Sadık (a.s):

Hiçbir kul, günahını itiraf etmedikçe ondan aklanmaz.⁵

1- Tuhafu'l-Ukûl, İbn-i Şu'be-i Harranî, s.55

2- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.195

3- Tasnifu Gureri'l-Hikem ve Düreri'l-Kelim, s.194

4- Usul-u Kafi, Şeyh Küleynî, c.2, s.426

5- Usul-u Kafi, Şeyh Küleynî, c.2, s.427

Bu ikisi, tövbenin her aşamasında vardır ve temel taşıdır. Hâce Abdullah Ensârî, özür dilemeyi de tövbenin doğruluk şartlarından bilmiş ve şöyle buyurmuştur: "Tövbenin doğruluk şartları üç şeydir: Pişmanlık, özür dileme ve günahtan kopma."

Pişmanlık kalbin, özür dilin, kopma ve ayrılma ise azalmanın işidir. Buna göre kalp işlenen günahtan pişman olmalı, dil yarlıganma dilemeli ve el, ayak, baş, göz tümüyle günahtan ayrılmalıdır.

2- Tövbenin Kabullük Şartı

Tövbenin kabul olması iki şarta bağlıdır: Haksızlık edilen insanların haklarını eda etme ve ilâhî hakları yerine getirme.

Bir insanın hakkını ihlal eden günahkâr kimse, gerçekte üç çeşit günah işlemiş olur:

- 1- Hakkı zayi ve heder olan insana yapılan zulüm
- 2- Başkalarının haklarını zayi etmeyi haram kılan yüce Allah'a, itaat etmeme suretinde reva görülen zulüm
- 3- Günahkârın kendisine yaptığı zulüm. İnsan, başkasının hakkına girmek ve zayi etmekle kendi ruhunu incitmiş ve ona zarar vermiş olur. Ruh ve beden birkaç gün bir arada kalacak komşulardır. Zamanla ruh bedenden ayrılacak ve kendi diyarına göçecektir. Beden, zevklere olan istek ve özlemiyle ruhu incitmemelidir. Ayrıca bizzat dikkat edilmesi gerekli bir başka konu şudur: Kirlenmiş kalbin temizlenmesi ve ruhun arınması kolay bir iş değildir.

İlâhî haklar alanında ihmal ederek üzerine farz olan görevleri yerine getirmeyen veya haram işlere bulaşan kimse iki çeşit günah işlemiş olur:

- 1- İnsan, farz amelin yararını kaybetmekle ve haramın zararına uğramakla kendisine zulmetmiş olur.
- 2- İlâhî buyruğa kayıtsız ve itinasız kaldığından dolayı Allah'a zulmetmiş olur.

Böylece anlaşıldığı üzere kul hakkını eda etmek, yüce Allah'ın hakkını yerine getirmeye oranla daha zordur. Çünkü birincisi üç çeşit, ikincisi ise iki çeşit zulmün kaynağıdır.

3- Tövbenin Kemal Şartı

Tövbenin kemali için de iki şart bildirilmiştir:

Bu şartların biri şudur: Günahtan tövbe eden insan, haramdan biten bedeninin etlerini hüznle eritmelidir ki bedende haramdan bir eser kalmasın.

İkinci şart ise şöyledir: Beden, itaatsizliğin tadını aldığı ve zevkini sürdüğü gibi, itaatkâr olmanın da zahmet ve zorluğuna boyun eğmelidir.

Helal mal kazancının seyir ve sülûk alanında özel bir yer ve önemi vardır. Çünkü bu, insanın yücelişinde çok etkilidir.

Yüce Allah "mirac" gecesi Hz. Peygamber'e (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

Ey Ahmed! "İbadet on bölümdür ve bunun dokuz bölümü helal kazançtır. Yiyecek ve içeceğini helal yoldan temin etmişsen benim korumamda ve himayemde olacaksın."

Allah Resulü (s.a.a) sordu: "Allah'ım, ibadetin başı nedir?" Yüce Allah buyurdu: "Susmak ve oruç tutmaktır."¹

Müminler Emiri İmam Ali (a.s), huzurunda "esteğfirullah" diyen kimseye şöyle buyurdu:

Anan yasına ağlasın! İstiğfarın ne demek olduğunu biliyor musun? İstiğfar, yüce makam sahiplerinin derecesidir. İstiğfarın altı şartı vardır: İlki, geçmiş günahlar hakkında pişman olmak; ikincisi, o suçları ebediyen terk etmeye azmetmek; üçüncüsü, mahlukatın haklarını eda ederek, üzerinde bir kul hakkı olmadan pürüzsüz olarak Allah'a kavuşmak; dördüncüsü, üzerine farz

1- İrşadu'l-Kulub, Daylemi, c.1, s.203

kılındığı hâlde zayı ettiğın her farızanın hakkını eda etmeyi kastetmek; beşincisi, haram kazançla bedeninde oluşan eti gamla ve hüznle, deri kemiğe yapışınca kadar eritmek ve o ikisinin arasında yeni et oluşmasını sağlamak; altıncısı ise vücuduna asiliğın tatlılığını tattırdığın gibi, itaat elemını de tattırmak. İşte bunları gerçekleştirdikten sonra "esteğfirullah" diyebilirsin.¹

İmam Humeyni (r.a), İmam Ali'nin (a.s) bu buyruğunu şöyle şerh etmiştir:

Bu hadis-i şerif, öncelikle tövbenin iki rüknü olduğunu, bunların pişmanlık ve günaha tekrar dönmeme azmi olduğunu içermektedir. Ayrıca tövbenin kabulünün de iki önemli şartını ihtiva etmektedir. Bunlar ise, kul haklarını eda etmek ve Yaratıcının haklarını yerine getirmek.

İnsanın sadece "tövbe ettim" demesi ondan kabul edilmez. Tövbe eden kimse, insanlardan haksız yere aldığını geri veren, üzerinde başka kul hakları varsa onları eda eden veya hakların sahibini razı eden kimsedir. Tövbe eden kimse, terk ettiğı dinî farzları tümüyle kaza veya eda eden, eğer bunların tümünü yerine getiremiyor ise imkânı ölçüsünde hareket edip yerine getiren kimsedir.

Müminler Emiri'nin (a.s) buyurduğı diğeri iki şart ise tövbenin kemal şartlarından ve kâmil tövbenin şartlarındandır. Bunlar olmasa da tövbe gerçekleşir ve hatta kabul edilir; ancak onların yokluğu tövbenin kâmil olmadığını gösterir.

Tevessül

Allah'ın velilerine tevessül etmek, yüce Allah ile ilişki kurabilmenin en önemli yollarından biridir. Sözlük anlamıyla te-

1 -Nehcü'l-Belâğa, Hikmetli sözler: 417

vessül, özel bir işi yapmak veya onu kolaylaştırmak amacıyla bir vesile edinmekten ve o vesileyi kullanmaktan ibarettir. Bir vesileyi kullanmak, insanların çok iyi bildiği ve alışık olduğu bir şeydir. Maddî işleri yapmak için maddî vesilelere muhtaç olduğumuz gibi, manevî işleri yapmak ve manevî dileklerde bulunmak için de manevî vesilelere muhtacız ki dilek ve düşüncelerimiz en güzel şekilde gerçekleşsin.

Kur'ân-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmuştur:

Ey inananlar, çekinin Allah'tan ve O'na yakın olmak için bir vesile arayın.¹

Kur'ân-ı Kerim'in bu açık buyruğu, bizi bir vesileden yardım talep etmeye çağırmaktadır.

Yüce Allah'ın seçtiği peygamberler ve imamlar, ilâhî dergâha yakın insanlar olduklarından ve de madde âleminde tasarruf sahibi olduklarından ötürü bu arınmış zatlara tevessül, yüce Allah ile ilişki kurabilmek için iyi bir seçim olacaktır. Günahkâr insan, iki yolu vesile seçerek Allah ile olan ilişkisini tamir etme yönünde adım atabilir ve böylece kendini yüce Allah'a yakınlaştırabilir.

a) Masumların huzuruna istek ve yardım talebiyle gitmesi ve istekte bulunması. Bu mukaddes nurlar, sahip oldukları yüce makam dolayısıyla âlemin işlerinde tasarruf edebilir ve insanların dileklerini yerine getirebilirler.

Bu bağlamda önemli olan şey şudur: Tevessülün, suçlu ve hatta bir tür şirke düşmüş kimselerin sığınağı olduğu düşünülmemelidir. Konu hakkında kanıtsal ve ayrıntılı bilgiler, tevessül hakkında yazılmış kitaplardan alınabilir. Ancak burada kısaca hatırlatmam gerekir ki, masumların âlem üzerindeki tasarrufu ancak yüce Allah'ın izni ile. Buna göre ortada bir şirkin varlığı söz konusu bile olamaz. Ayrıca o haz-

1- Mâide, 35

retler, hesapsız ve mantıksız olarak değil, insanların yeterlilik ve kabiliyeti durumunda fezy ifade ederler.

b) Tevessül yollarından bir diğeri, peygamberlerin, ma-sum imamların siyerinden ve davranış biçimlerinden yardım istemektir. Bunun kendisi de onlara tevessülün bir türüdür. İnsan, peygamberlerin öğretileri vesilesiyle kendini Allah'a yakınlılaştırabilir veya ilişkisini tamir edebilir.

Bu ilişkinin kurulmasında başarılı olabilmek için sevgi, ihlâs ve ruh temizliği zorunludur. Peygamberler, imamlar ve yüce insanlar, bu ilişki sayesinde insanlara Allah katında aracılık eder ve ilâhî feyzin mecrası olurlar. Yüce Allah, velilerinin kendisine olan yakınlıklarından dolayı onların tövbe edenler hakkındaki dualarını kabul eder ve günahkârı affe-derek lütufta bulunur.

Farzlar ve Haramlar

İnsanın yüce Allah ile olan ilişkisini tamir etme yönünde tövbe ve tevessül sonrasında atması gereken bir başka adım, farzları yerine getirmek ve haramları terk etmektir. Bu, o ka-dar önemli ve hayatî bir konudur ki ahlâk ve irfan büyükleri, Allah'a yakın olmak için bunun gerekli ve yeterli bir şart ol-duğunu beyan etmişlerdir.

Farzlar ve haramlar ilâhî sınırlardır; bu çerçeveyi gözet-en ve koruyan insan, yüce Allah ile en güzel ve en canlı ilişkiyi kurmuş olur.

Haramlar, insanın kalbinde fesat ve bozukluğa ve bunun sonucunda da yüce Allah ile ilişkisinin kesilmesine neden olur. Günah sevgisi başlığı altında bu konuyu ayrıntılı olarak ele almıştık. Bu nedenle haramları terk etmek, Allah ile ilişki kurma etkenlerinden biridir. Farzları yerine getirmek ise, in-sanı belirlenen amaca götürececek bir binek konumundadır.

Farzları yerine getirmek ve haramlardan sakınmak, bütün ilişkilerin yapılandırılmasında ve düzeltilmesinde temel bir etkidir. Farzları yerine getirmek ve haramlardan sakınmak, ilişki alanlarının tümünde olgunluk etkeni ve bunun gözetilmemesi ise fesat etkenidir. Bu, ilişki alanlarının tümünde geçerlidir.

Sonuç olarak insan, eğer farzları yerine getirmiş ve haramlardan sakınmış ise, Allah ile olan ilişkisini sağlamlaştırmak ve güzelleştirmekle birlikte, diğer ilişkilerine de yön ve düzen vermiş ve de zarar görmüş ilişkilerini tamir etmiş olacaktır.

Özet:

1- İnsan, ancak mihriban ve şefkatli Allah'ı anmakla ve O'nunla ilişki kurmakla huzur ve güven kazanabilir. Buna göre bu ilişki, zarurî ve fitrî bir olgudur.

2- Yüce Allah, insanların ümitsizliğe düşmemeleri için kendisiyle nasıl ilişki kurulabileceğini enbiya ve evliya aracılığıyla her zaman insanlara öğretmiştir.

3- Günah gerçeğini derinlemesine tanımak için üç şeye dikkat etmek gerekir:

– İnsan günah işlemekle ilâhî koruma perdesinin dışına çıkmıştır.

– Yüce Allah'ın emrine itaatsizlik ederken sevinmiştir.

– Günahı hemen telafi etme konusunda ihmal etmiştir.

4- Tövbenin doğruluğunun iki şartı vardır: Bunlar, pişmanlık ve günaha tekrar dönmeme azmidir.

Tövbenin kabul edilmesi için de iki şartın varlığı gereklidir: İnsanların haklarını eda etmek ve yüce Allah'ın haklarını yerine getirmek.

Tövbenin kemal şartları da iki tanedir: İtaatin zorluğuna katlanmak, haramdan bitmiş olan eti eritmek.

Sorular:

- 1- Allah'ın tövbesi ne anlama gelir?
- 2- Tövbe etmek için günahı tanımanın gerekliliği nereden kaynaklanır?
- 3- İmam Muhammed Bâkır (a.s), yüce Allah'ın, kulların tövbesinden duyduğu sevinci neye benzetmiştir?
- 4- Bir an evvel tövbe etmenin sırrı nedir?
- 5- İmam Humeyni (r.a) tövbenin kemal şartını nasıl açıklamıştır?